

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous, Lappeenranta
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeustradenomi

Sari Huhtala ja Tuula Pöllänen

LAINSÄÄDÄNTÖ KOULUKIUSAAMISEN EHKÄISIJÄNÄ

Opinnäytetyö 2009

TIIVISTELMÄ

Sari Huhtala ja Tuula Pöllänen

Lainsäädäntö koulukiusaamisen estäjänä, 76 sivua, 2 liitettä

Saimaan ammattikorkeakoulu, Lappeenranta

Liiketalouden yksikkö, Aikuiskoulutus

Oikeustradenomin suuntautumisvaihtoehto

Ohjaaja: Yliopettaja Marjut Heikkilä

Tässä opinnäytetyössä selvitettiin kiusaamisilmiötä, koulu yhteisön kiusattuja ja kiusaajia. Tarkasteltiin YK:n lapsen oikeuksien julistuksen ja sopimuksen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen kiusaamista koskevia näkökohtia sekä Suomen lainsäädännön määräyksiä kiusaamisesta, siitä rankaisemisesta ja mahdollisista vahingonkorvauksista. Koulukiusaamisen jatkuvasti esille tulevat ja väkivaltaistuvat ilmenemismuodot pitävät yllä keskustelua koulukiusaamisesta ja sen seurauksista ja huolestuttavat monia yhteiskuntamme jäseniä. Opetustoimesta vastaavat ja kouluissa työskentelevät henkilöt sekä monet kansalaisjärjestöt ja yksityiset ihmiset etsivät jatkuvasti keinoja, joilla kiusaamisilmiö voitaisiin estää ja saada aikaan pysyvästi turvallinen oppimisympäristö kouluhimme.

Suomen perustuslaissa on turvattu jokaiselle oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perusopetuslaissa, lukiolaissa ja laissa ammatillisesta koulutuksesta on vahvistettu näiden oikeuksien toteutumista mainitsemalla, että oppilasta on suojattava väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Koulukiusaaminen voi olla yleisnimenä pahoinpitelylle, kiristykselle, laittomalle uhkaukselle, kunnianloukkaukselle, vapaudenriistolle ja pakottamiselle, jotka kaikki ovat rikoslaissa mainittuja rikoksia.

Tutkimusmenetelmä oli kvantitatiivinen, jossa oppilaat täyttivät valmiit lomakkeet nimettöminä. Kohderyhmäksi valittiin peruskoulun kuudes- ja yhdeksäsluokkalaista Lappeenrannasta ja Kajaanista. Kyselyssä kysyttiin oppilaiden mielipidettä: Oliko heidän mielestään heidän koulussaan koulukiusaamista ja kuinka ankarasti rangaistavana tekona he kiusaamista pitivät. Omasta osastaan kiusaamisilmiössä oppilaat kertoivat vastatessaan kysymyksiin: Olivatko he joutuneet kiusatuiksi tai kiusanneet itse netissä tai tekstiviesteillä ja olivatko he joutuneet koulun aikuisten kiusaamisen kohteeksi. Lisäksi kysyttiin: Miten oppilaiden mielestä kiusattua ja kiusaajaa voisi auttaa ja olivatko oppilaat tietoisia siitä, että kiusaamisesta voi olla seurauksena vahingonkorvaus.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että koulukiusaamista on kummassakin koulussa. Yksittäisten oppilaiden ehdotukset kiusaamista seuraavasta rangaistuksesta kertovat kiusaamisilmiön vakavuudesta, sillä ne vaihtelivat epätoivosta hyvin ankariin jopa lainsäädäntömme vastaisiin ratkaisuihin.

Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että Suomen laissa on säädetty suojasta koulukiusaamista vastaan, mutta lain käytännön toteutumisessa on puutteita.

Asiasanat: koulukiusaaminen, lainsäädäntö

ABSTRACT

Sari Huhtala and Tuula Pöllänen

Legislation to Prevent Bullying at School, 76 pages, 2 appendices

Saimaa University of Applied Sciences, Lappeenranta

Degree Programme in Business Administration, Adult Education

Specialisation of Corporate and Business Law

Instructor: Principal Lecturer Marjut Heikkilä

The purpose of the Bachelor's Thesis was to study bullying, the bullies and the bullied in school communities. We examined aspects on bullying in the Convention of the rights of the child and the United Nation's human rights. We also examined Finnish legislation in order to find out decrees on bullying, and punishments and indemnities bullying may cause. The Criminal Code of Finland does not mention bullying itself as an offence. The bullying may include the offences that have been specifically criminalized in law, for example, assault and battery, blackmailing, defamation, illegal threat and coercion.

Many people in our society are worried about manifestations of school bullying that appear constantly and are becoming more violent. Decision-makers and teachers and many non-governmental organizations and private individuals are all the time looking for ways to prevent bullying and to engender a safe learning ambience.

The Constitution of Finland grants everyone the right to personal liberty, integrity and security. The Basic Education Act and also the acts of upper secondary school and vocational school reinforce these rights by saying: *The education provider shall draw up a plan in connection with curriculum design, for safeguarding pupil against violence, bullying and harassment.*

The study was a quantitative research. The material was gathered using questionnaires that pupils filled out anonymously. The target group consisted of the pupils of the sixth and ninth grades in Lappeenranta and Kajaani. We asked them to answer if there was bullying in their school and how punishable it would be. They were asked if they themselves had bullied or if someone had bullied them by email or text messages. The pupils were also asked if they knew that bullying might cause indemnities and whether they knew how both the bullies and the bullied could be helped.

The research showed that there was bullying in these schools. The suggestions of individual pupils for the punishment showed that bullying is a very serious problem. The answers varied from desperation to severe judgements, some of them even illegal. The results of the research showed that Finnish legislation supplies adequate safeguard against bullying, but there are still deficiencies in practice.

Keywords: Bullying, Legislation

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	7
2 KOULUKIUSAAMINEN	9
2.1 Koulukiusaamisen ilmenemismuotoja	9
2.1.1 Henkinen väkivalta.....	9
2.1.2 Fyysisen koskemattomuuden loukkaaminen	10
2.1.3 Haitallinen vallankäyttö	10
2.1.4 Haitanteko.....	11
2.1.5 Epäsuora kouluväkivalta	11
2.2 Koulukiusaamisen kohteet.....	11
2.2.1 Oppilaat	11
2.2.2 Opettajat	12
2.2.3 Muut.....	13
2.3 Koulukiusaajat	13
2.3.1 Oppilaat	13
2.3.2 Opettajat	15
2.3.3 Vanhemmat	16
2.3.4 Yhteiskunta	16
2.3.5 Muut.....	17
3 KOULUKIUSAAMISEN SEURAUKSIA	17
3.1. Koulukiusaamisen vaikutuksia.....	17
3.2 Eristäytyminen ja syrjäytyneisyys	18
3.3 Sairastuminen ja mielenterveysongelmat.....	19
3.4 Päihteiden käyttö.....	19
3.5 Muita riippuvuuksia.....	20
3.6 Itsemurhat	20
3.7 Rikokset.....	21
4 KEINOJA KOULUKIUSAAMISEN ESTÄMISEKSI JA HALLITSEMISEKSI ...	22
4.1 Opettaja avainasemassa	22
4.1.1 Suunnitelma ja säännöt	22
4.1.2 Koulutiimi	23
4.1.3 Tukioppilastoiminta ja vertaissovittelu.....	23
4.2 Opetushallitus.....	24
4.2.1 Rakenteet ja toiminta	25
4.2.2 KiVa Koulu -ohjelma	25
4.2.3 Koulurauhan julistus.....	26
4.3 Koulupoliisi	26
4.4 Muita keinoja	27
4.5 Kodin ja koulun yhteistyö.....	27
4.5.1 Yhteistyön muotoja	28
4.5.2 Vanhempien keinoja puuttua kiusaamiseen.....	29
4.5.2.1 Vertaisryhmä tukea tarvitsevien oppilaiden vanhemmille	29
4.5.2.2 Viiden lapsen äidin valitsema toimintamalli tositilanteessa.....	30
5 YK:N YLEISSOPIMUS LAPSEN OIKEUKSISTA	36
5.1 Lapsen oikeuksien julistus.....	36
5.2 Lapsen oikeuksien sopimus	37
6 EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUS	37
6.1 Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien sopimus.....	37
6.2 Arjen ihmisoikeudet	38

7 LAINSÄÄDÄNTÖÄ JOKA LIITTYY OPPILAAN HENKISEEN JA FYYSISEEN KOSKEMATTOMUUTEEN	39
7.1 Suomen perustuslain keskeisiä periaatteita	39
7.1.1 Suomen perustuslain mukaisia perusoikeuksia	39
7.2 Opetukseen liittyvän lainsäädännön keskeisiä periaatteita	40
7.2.1 Perusopetuslain, lukiolain ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaisia oikeuksia	41
7.2.2 Opetukseen liittyvän lainsäädännön velvoitteita viranomaisten toiminnassa.....	42
7.3 Rikoslaki	43
7.3.1 Kiusaamisesta rikokseen	43
7.3.2 Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset.....	43
7.3.3 Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaaminen.....	44
7.3.4 Vapauteen kohdistuvat rikokset	45
7.3.5 Nuorisorangaistus	45
7.3.6 Vahingonteko.....	46
7.4 Vahingonkorvauslaki	46
7.4.1 Korvausvastuun edellytys	46
7.4.2 Tahallisesti aiheutettu vahinko	47
7.4.3 Henkilövahinko	47
8 KOULUTUKSEEN LIITTYVÄ LAINSÄÄDÄNTÖ ARJEN KOULUTYÖSSÄ	48
8.1 Lainsäädännön kehittäminen.....	48
8.2 Muuttuvan yhteiskunnan haasteet.....	48
8.3 Päätöksentekijät	48
8.4 Koulutuksen järjestäjät	49
8.5 Kuntalaiset ja asianosaiset	50
8.6 Rehtori ja opettajat	50
8.7 Lain tavoitteiden toteutumisen esteitä	51
8.8 Toiminta riskien hallitsemiseksi	51
8.9 Toiminta rikollisuuden ehkäisemiseksi	51
8.10 Järjestyssäännöt ja –määräykset	52
8.11 Häiritsevän ja väkivaltaisen käyttäytymisen ehkäiseminen.....	53
8.12 Oppilashuolto	54
8.13 Kurinpitomenettely tai vireillä oleva syyte.....	54
9 KYSELY JA TULOKSET	55
9.1 Kyselyn toteutus	55
9.2 Kyselyn tulokset	55
9.2.1 Koulukiusaaminen	55
9.2.2 Nettikiusaaminen	57
9.2.3 Tekstiviesteillä kiusaaminen	58
9.2.4 Kiusaavat aikuiset koulussa.....	59
9.3 Rangaistus vai vahingonkorvaus vai molemmat vai ei mitään?.....	59
9.3.1 Miten rangaistaan?	61
9.3.2 Oppilaiden omia ratkaisuehdotuksia	62
9.3.2.1 Ehdotuksia kiusatuilta ja kiusaajilta	64
9.3.2.2 Kiusatut kiusaajina	64
9.4 Vertailevaa tutkimusta	65
10 POHDINTA JA PÄÄTELMÄT	67
LÄHTEET	74

LIITTEET

Liite 1 Kyselylomake

Liite 2 Taulukko 1

KÄYTETYT LYHENTEET

HE = Hallituksen esitys

KKO = Korkein oikeus

LOS = Lapsen oikeuksien sopimus

MLL = Mannerheimin lastensuojeluliitto

THL = Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

1 JOHDANTO

Suomen lainsäädännössä on turvattu esikoululaisten, koululaisten ja opiskelijoiden oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Turvallinen opiskeluympäristö ei kuitenkaan ole toteutunut kaikkien osalta. Aikaisemmin vähemmän, mutta vuosien kuluessa lisääntyvää keskustelua herättänyt ja nyt jo monen koulun koulutyöhön tullut koulukiusaaminen on osoittautunut vaikeasti poistettavaksi ilmiöksi. Kiusaamisilmiöön puututtiin lainsäädännössä, kun täydennettiin perusopetuslakia, lukiolakia ja lakia ammatillisesta koulutuksesta niin, että opetuksen järjestäjä veloitettiin laatimaan suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Opetuksen järjestäjän tehtäväksi määrättiin myös tehdyn suunnitelman toimeenpano ja toteutumisen valvonta.

Kouluissa on etsitty ratkaisuja kiusaamistapausten ehkäisemiksi, hoitamiseksi ja vähentämiseksi. Kiusaamisongelmaa on käsitelty, ja lapset ja nuoret on opetettu tunnistamaan koulukiusaamistapauksia. Kiusaamisilmiön rajuimmat purkautumismuodot, kouluampumiset, ovat asettaneet kouluissa työskentelevät henkilöt ja lasten ja nuorten vanhemmat sekä huoltajat vakavan haasteen eteen. Koska pahimman voidaan jo katsoa kuolemantapausten myötä tapahtuneen, hoitavaa ja ehkäisevää työtä on jatkettava. Kysymys on lasten ja nuorten hyvinvoinnista, heidän kasvustaan, kehittymisestään ja tulevaisuudestaan.

Aikuisina opiskelijoina olemme seuranneet koulumaailmasta julkisuuteen tulevia huolestuttavia tietoja kiusaamistapauksista ja niiden seurauksista. Lainsäädäntömme näyttää kattavalta ja riittävältä, mutta Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) tekemien kyselyjen ja Opetushallituksen johdolla laaditun koulujen hyvinvointiprofiilin tulokset kuitenkin osoittavat, ettei kiusaaminen ole loppunut.

Kyselytutkimuksemme kohderyhmäksi valitsimme peruskoulun oppilaita Lappeenrannasta ja Kajaanista. Kohdistimme kyselyn kuudesluokkalaisille, jotka ovat siirtymässä lapsuudesta teini-ikään ja peruskoulun päättävälle yhdeksäsluokkalaisille, joiden edessä on omien uraopintojen aloittaminen. Näillä ryhmä-

valinnoilla halusimme nähdä, tapahtuuko oppilaiden asenteissa ja suhtautumisessa kiusaamiseen merkittäviä muutoksia heidän kasvunsa myötä. Paikkakunnat valitsimme oman asuinpaikkakuntamme mukaan. Tutkimustulosten uskoimme paljastavan paikkakuntien väliset erot, jos eroja olisi. Kohdekoulut olivat oppilasmäärältään samansuuruisia. Kyselyyn osallistui ja vastasi yhteensä 118 oppilasta. Rajasimme vastaajajoukon niin, että kummankin kaupungin yhdestä koulusta kyselyyn vastasi kuudesluokkalaisista yksi luokka ja yhdeksäsluokkalaisista kaksi luokkaa. Otos ei ole suuri, joten tulokset ovat vain suuntaa antavia.

Kyselytutkimuksella haluamme selvittää, esiintyykö kohdekouluissa koulukiusaamista, ja kuinka moni on joutunut kiusaamisen uhriksi sekä onko koulussa netti- ja/tai tekstiviestikiusattuja tai -kiusaajia. Kysyimme oppilailta, tuliko heidän mielestään koulukiusaamisesta rangaista ja mikä olisi sopivin rangaistus. Lisäksi kysyimme heidän ajatuksiaan, miten kiusattua ja kiusaajaa voisi auttaa, sekä olivatko oppilaat tietoisia, että koulukiusaaminen voi Suomen lainsäädännön mukaan johtaa vahingonkorvaukseen.

Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää, toteutuuko lainsäädännön tarkoittama turvallinen oppimisympäristö koulutyössä. Lisäksi tavoitteena on saada vastaus, mitä mieltä oppilaat ovat kiusaamisesta, siitä seuraavista rangaistuksista, rangaistusten ankaruudesta, vahingonkorvauksista ja keinoista, joiden avulla koulukiusaamista voisi ehkäistä.

2 KOULUKIUSAAMINEN

Kiusaamista on, *kun yksi tai useampi ihminen toistuvasti ja pidemmän ajan kuluessa kohdistaa tietoista ja aktiivista kielteistä käytöstä yhtä tai useampia kohtaan tai sulkee heidät pois joukostaan*. Yksittäiset tapahtumat, välien selvittelyt ja pienet nujakat eivät vielä ole kiusaamista. (Höistad 2003, 79 – 80.)

2.1 Koulukiusaamisen ilmenemismuotoja

Koulukiusaaminen on väkivaltaa, joka ilmenee psyykkisenä, fyysisenä tai sosiaalisena väkivaltana tai näiden kaikkien yhdistelmänä. Koulukiusaaminen on ryhmäilmiö. Kun joku haluaa vahvistaa asemaansa ryhmässä, hän voi kokeilla kiusaamisen keinoja päästäkseen päämääräänsä. Koska kiusaaminen tapahtuu aina ihmisten välillä, tapaukseen liittyvät henkilöt luovat tilanteeseen oman persoonallisen leimansa ja sävynsä. (Cacciatore 2007, 47, 56.)

2.1.1 Henkinen väkivalta

Psyykkistä eli henkistä kiusaamista on sanoilla, eleillä ja ilmeillä viestiminen. Sanoilla voidaan satuttaa ja aiheuttaa helposti toiselle pahaa mieltä. Nimitellessään, nälvitään, homotellaan ja huoritellaan. Haukkumiseen löytyy aina aiheita, pilkkaamalla voi iskeä ja ivaamalla osoittaa ylemmyyttään. Kasvoton juorujen ja huhujen levittäminen on tekijälle helppoa, ja vääräkin tieto leviää halutussa kohderyhmässä kulovalkean tavoin. Pelolla hallitseminen on jo tuhansia vuosia vanha vallankäyttökeino, uhkailemalla yritetään herättää pelkoa ja saada valtaa. Nimitely kohdistuu kiusattuun, mutta se voi kohdistua myös kiusaajaan. Nimitelystä voi kehittyä tapa puolustautua, ja pahimmillaan se laajenee yhteisön tavaksi viestiä ja voi jopa kehittyä prosessiksi, jossa sanojen merkitykset laajenevat ja kovenevat. (Hamarus 2008, 45 – 47.)

Sähköisten viestimien käytön lisääntyminen ystävyys-suhteiden hoidossa on tuonut mukanaan myös kielteisiä ilmiöitä, *mesessä*, foorumeilla ja galleriasivuilta on helppo kasvottomasti juoruilla. Ilkeän sähköpostiviestin tai tekstiviestin vastaanottajan kännykkään voi lähettää nimettömänä. *Saippaus* eli sähköinen kiusaaminen on tullut osaksi sähköistä viestintää ja sitä voi käyttää mihin vuorokauden aikaan tahansa. Kiusaaminen voidaan viedä jopa niin pitkälle, että ote-

taan kiusatusta salaa valokuvia ja levitetään niitä netissä ilman kuvatun henkilön lupaa. (Hamarus 2008, 71 – 72.)

2.1.2 Fyysisen koskemattomuuden loukkaaminen

Fyysisen kiusaaminen muotoja ovat lyöminen, potkiminen, töniminen, kampaaminen, kuristaminen, hiuksista repiminen tai käsiksi käyminen toisin sanoen kaikenlainen toisen henkilön kehoon puuttuminen (Mitä laki sanoo 2008.)

Kiusaaminen voi alkaa yllättäen äkillisenä väkivaltaisena tekona, arvaamattomana päälle käymisenä. Väkivallan teko alkaa ilman erityistä syytä. Se voi jäädä yhdeksi ainoaksi teoksi tai jatkua kiusaamisena, ellei siihen puututa. Jos teosta jää näkyviä jälkiä, ruhjeita, haavoja, mustelmia ja vaatteiden repeytymiä, silloin siihen yleensä puututaan heti. (Hamarus 2008, 53 – 54.)

2.1.3 Haitallinen vallankäyttö

Kiusaaminen on keino käyttää valtaa. Koska tällainen haitallinen vallankäyttö vaikuttaa yhteisön arvoihin kuin huomaamatta, se ei voi olla vaikuttamatta oppilaskulttuuriin. Luokkayhteisössä aletaan karttaa ominaisuuksia, jotka käynnistävät kiusaamisen jossakin muodossa. Vallankäytön suoranaisten kohde, yksilö, joutuu etsimään ratkaisuja ja tekemään opiskeluvaihtoehtoja, joissa voi olla kiusaajan ulottumattomissa. Joskus kuitenkin kiusattu oppilas on hyvä koulumenestyjä. Tällaisessa yhteisössä harva oppilas uskaltaa tuoda oman osaamisensa esiin, ja näin haitallinen vallankäyttö ulottuu koko luokkayhteisöön. Uhrista luodulla tuotetulla sosiaalisella mielikuvalla, joka on verrattavissa propagandaan, kiusaaja pitää luokkayhteisössä yllä kiusaamisen kulttuuria, ja haitallinen vallankäyttö muodostuu välineeksi vaikuttaa koko ryhmään ja jopa ryhmän ulkopuolelle. Kiusaaja toimii tietyn mallin mukaan yhteisössä ja epävirallisten normien asema yhteisössä vahvistuu. Yhteisöllinen eheys muuttuu näennäiseksi, ja näin rakentunutta yhteisöä ylläpitää pelko ja vallan väärinkäyttö. (Hamarus 2008, 79.)

2.1.4 Haitanteko

Kouluissa haitantekoa on esimerkiksi toisen oppilaan tai opettajan tavaroiden piilottelu. Piilottelulla yritetään vaikeuttaa ja hidastaa uhrin opiskelua ja opettajan opetusta. Kiusatun oppilaan tai opettajan omaisuutta tärvellään ja rikotaan. (Hamarus 2008, 35 – 36.)

Opettajiin kohdistuva haitanteko voi ilmetä seuraavasti: Luokassa tilanne oli kärjistynyt, kun opettaja oli vaatinut oppilaalta huolellista suoritusta oppitunnilla. Oppilas ei sietänyt ojentamista ja suuttui tilanteesta. Muutaman kerran opettajan auton renkaat käytiin puhkomassa viikonloppuna kotipihalla ja joskus koulun pihassakin. (Hamarus 2008, 35.)

2.1.5 Epäsuora kouluväkivalta

Epäsuoran väkivallan tyyppiesimerkki on pahan puhuminen selän takana. Epäsuorassa väkivallassa tekijät eivät ole suoraan yhteydessä väkivallan kohteeseen ja toimimalla epäsuorasti tekijät voivat väistää vastuun teoistaan. Epäsuoraan väkivaltaan on vaikea puuttua ja siitä on vaikea saada otetta. Tekijät pitävät itsestäänselvyyksinä, että liittoutumiset, juonittelut, puhelakot ja parjaamiset ovat yhteisön varoittamista häiriö- tai vaaratekijästä. Vahingoittamistarkoituksensa tekijät voivat salata jopa itseltään. Kun opettaja käy selvittämään tällaista väkivaltaa, joudutaan helposti tilanteeseen, että vahingoittamistarkoitus kiistetään ja uhriksi ilmoittautunutta itseään syytetään kiusaamisesta. Tällaisten sanomisten ja sanomatta jättämisten selvittäminen ja uhrien ja viattomien nimeäminen on ulkopuoliselle lähes mahdotonta, koska hän ei tiedä eikä saa todennäköisesti tietääkään, mitä todellisuudessa on tapahtunut. Oikeudenmukainen lopputulos jää saavuttamatta. (Saarikoski 2005.)

2.2 Koulukiusaamisen kohteet

2.2.1 Oppilaat

Oma koululuokka muodostaa ryhmän, joka on ryhmän jäsenelle tärkeä, koska halutaan kuulua joukkoon. Joukon ei tarvitse olla samanlainen, riittää kun on jokin asia, joka yhdistää. Ryhmäilmiöön kuuluu tyypillisesti myös arvohierarkia. Hierarkian arvokkaimmiksi koetuista asemista kilpaillaan ryhmien sisällä koko ajan. Kilpailun seurauksena ryhmään muodostuu erilaisia rooleja ja usein tehtä-

viä jaetaan näiden roolien mukaan. Roolit ovat muodostuneet ja vahvistuneet jäsenten erilaisten ominaisuuksien mukaan. Nämä yksilön ominaisuuksista johdettavat leimat vaikuttavat jäsenen käsitykseen itsestään ja seuraavat ryhmän jäsentä sitkeästi hänen elämässään. Arvostuksen alimmilla portilla ei haluaisi olla kukaan. (Cacciatore 2007, 39 – 40.)

Kiusaaminen on ryhmäilmiö. Kiusaaminen otetaan aseeksi, jonka avulla taistellaan asemasta ryhmässä ja ryhmään kuulumisesta. Kiusaaja haluaa näyttää jotakin muille ryhmän jäsenille. Kiusaajalla on pelko omasta asemastaan ja vahvistakseen asemaansa ryhmässä hän valitsee uhriksi jonkun ryhmän jäsenen, joka ei ole kiusaajan keksimien ryhmän normien ja ihanteiden mukainen. Näin valitulle kiusatulle luodaan huono maine ja tällainen huonomaineinen oppilas ryhmän jäsenenä tulee tahtomattaan valituksi kiusaamisen uhriksi. (Cacciatore 2007, 39 – 40.)

Oppilas voi joutua opettajan tai jopa rehtorin kiusaamisen kohteeksi. Opettaja uhkailee, nimittelee, syyttelee ja voi käydä fyysisesti oppilaaseen käsiksi. Tilanne on oppilaalle vaikea, koska se on kiusallinen toisille opettajille ja koulun muulle henkilökunnalle. Oppilaan on vaikea saada apua koulun aikuisilta, koska hän ei tiedä, kenelle asiasta voisi puhua: kuuntelijaa ja auttajaa on vaikea löytää. Opettajan työ on pääasiallisesti itsenäistä ja puuttuminen työtoverin toimiin ei ole helppoa edes koulun kuraattorille, terveydenhoitajalle tai psykologille. (Hamarus 2008, 41.)

2.2.2 Opettajat

Opettajien kiusaaminen on noussut julkisen keskustelun aiheeksi vasta viime aikoina. Opettajiin kohdistuva kiusaaminen ei poikkea ilmenemismuodoiltaan muihin kiusattuihin kohdistuvasta kiusaamisesta. Henkinen väkivalta ja haitanteko ovat yleisimpiä opettajien kiusaamisen muotoja. Opettajat ovat joutuneet enenevässä määrin kohtaamaan myös suoranaista väkivaltaa oppilaiden taholta. (Hamarus 2008, 35 – 36.)

2.2.3 Muut

Kouluilla työskentelee opettajien ja rehtorin lisäksi muuta henkilökuntaa, kuten kouluavustajia, siistijöitä, vahtimestareita ja kanslistejä. Kun ilmapiiri on huono ja yhteisössä on paha olo, myös nämä henkilöt voivat joskus joutua kiusaamisen kohteeksi ja seurauksena voi olla tilapäinen tai pysyvä työkyvyttömyys tai sairauseläkkeelle siirtyminen. (Hamarus 2008, 24 – 25.)

2.3 Koulukiusaajat

2.3.1 Oppilaat

Oppilaasta kiusaajana on piirtynyt kuva, joka vuosien kuluessa on värittänyt ja laajentunut. Kun oppilas käytöksellään osoittaa olevansa kiusaaja, tämä rooli seuraa häntä usein koko kouluajan. Kiusaaja voi herättää pelkoa joissakin luokkatovereissaan ja muissa oppilaissa niin paljon, että pelko vaikuttaa näiden oppilaiden pyrkimykseen päästä pois samalta luokalta kiusaajan kanssa. (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 35 – 38.)

Kiusaajille ominaisia piirteitä tarkasteltaessa on havaittu, että kiusaajan käytös on aggressiivista sosiaalisessa yhteisössä ja hänen asenteensa väkivaltaan ja väkivaltaisten keinojen käyttöön on tavallista myönteisempi. Kiusaaja haluaa olla kuninkaana luokassa. Valta kiinnostaa häntä ja hän pitää huolen siitä, että hänellä on aina paikka ryhmässä ja yhteisön jäsenenä. Vain harvoin kiusaaja toimii yksin. Hänellä on apulaisia, jotka toteuttavat hänen ohjeitaan ja määräyksiään. Kaveripiirissä kiusaaja on suosittu kuin uhri. Kiusaajan mielestä kiusaamisen syy on uhrissa eikä hänessä. Yleensä kiusaajalla ei ole kykyä myötäelämiseen ja taustalta löytyy kiusaajan oma paha olo, jota kiusaaja purkaa tekemällä paha. (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 35 – 36.)

Passiiviset, kiusaamiseen osallistuvat oppilaat eivät aloita uhrin alistamista, mutta toimivat kiusaajan aseenkantajina ja lakeijoina. Mukailijat seuraavat kiusaajaa, joka on kiusaamistilanteiden *primus motor*. Mukailijat liittyvät kiusaajaan, koska hänen pelottomuutensa ja rohkeutensa viehättää. Toisaalta kiusaajaan liitytään oman aseman menettämisen pelon siivittämänä tai jopa siksi, että

pelätään uhriksi joutumista. Kun ryhmä suurenee, aggression kontrolli laskee ja yksilöllinen vastuuntunto heikkenee, sillä joukossa tyhmyys tiivistyy. Kiusaajien kasvutaustoista on löydetty yhteisiä piirteitä, joita ovat vakiintumattomat ihmissuhteet ja läheisen aikuisen puute. Aikuisen mallia, johon lapsi tai nuori voisi samaistua, ei ole. Väkivalta ja huutaminen on monelle kiusaajalle tuttua, mutta sosioekonomisella taustalla ei ole havaittu olevan vaikutusta. (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 35 – 38.)

Minäkin osallistuin koulukiusaamiseen, itse en kuitenkaan ollut aloitteentekijänä. Useimmat meistä oppilaista olivat susia lampaiden vaatteissa, merkittäviä eroja tyttöjen ja poikien välillä ei ollut. Kun joku aloitti kiusaamisen, lampaat riisuivat turkkinsa ja muuttuivat susiksi ja liittyivät laumaksi mukaan toimintaan johtajasuden ympärille. Tuossa tilanteessa uhrilla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin kertoa asiasta opettajalle. Kun uhri pakeni opettajan luo, lauma saatteli uhria nimitellen häntä kaipuripukiksi ja usein jopa laulaa hoilottaen, että "kaipuripukki se kaakattaa, ei saa rauhassa maatakaan". Kun opettaja sai tietää asiasta, hän lopetti kiusaamisen heti.

Opettajan auktoriteetti oli tuohon aikaan vahva. Jokainen oppilas tiesi, että opettaja ei jättänyt yhtään tapausta puolittiehen. Kun teosta jäi kiinni, seurauksena oli aina rangaistus. Rangaistus oli jälki-istuntoa. Jälki-istunto istuttiin samana päivänä ja vaikutti laumasta erotettuun kiusaajaan toivotulla tavalla. Istuessaan rangaistustaan kiusaaja joutui itse kokemaan laumasta erottamisen, kun muut lauman jäsenet pelasivat ja urheilivat yhdessä. Aikaisemmin päivällä kiusatuksi joutunut oppilas oli mukana pelissä tasavertaisena lauman jäsenenä. Rangaistuksen sai aina todellinen syyllinen, siitä lauma piti huolen, oikeudenmukaisuudesta ei tingitty. Yleensä uhri valikoitui oppilaasta, joka ei noudattanut lauman sääntöjä tai poikkesi jotenkin laumasta. Poikkeavuutta saattoi olla jopa hyvä koulumenestys. Menestyjää nimiteltiin opettajan lellipennuksi tai pinkoksi.

Lauma pyrki ohjaamaan jokaista oppilasta samankaltaisuuteen kaikin keinoin, erilaisella piirityksellä ja jopa lyömällä. Kun tilanteita ja omaa osaansa toiminnassa tarkastelee näin jälkeenpäin, muistaa, että ei sitä silloin mieltänyt kiusaamiseksi eikä ymmärtänyt, että erilaisuus ei ole uhka, joka on poistettava. (Harri Samuli. Kansakoululainen 1960-luvun molemmin puolin. 15.11.2009. Henkilökohtainen tiedonanto.)

Kiusaajasta piirtynyt kuva laajenee koko ajan, kun on havaittu, että tytöt syyllistyvät hiljaiseen kiusaamiseen. Hiljainen kiusaaja on kauniisti käyttäytyvä tyttö, joka on usein opettajienkin suosiossa. Tästä asemastaan kiusaava tyttö toteuttaa viattomalta näyttävää toimintaansa ja etäjohtaa pikku apulaisiaan, jotka toteuttavat kiusaajan antamia käskyjä ja määräyksiä. (Sinkkonen 2008, 8.)

Olin koulussa 3. tai 4. luokalla. Luokallamme oli yksi laiha poika, joka itki usein, kun piti juoda maitoa. Luokkaretkillä hän aina tuli huonovointiseksi ja jotenkin tuntui, että hän oli aina kaiken kivan este. En oikein voinut sietää koko tyyppiä ja kerran kouluajan ulkopuolella löin häntä peltisellä kannulla. Sen jälkeen pojan vanhemmat soittivat vanhemmilleni ja kertoivat, että poika oli sanonut, että hänellä olisi koulussa hyvä olla, jos minua ei olisi olemassa. Kiusasin kai koulusakin tätä poikaa. Muistan vieläkin, kun vanhempani laittoivat minut karkkipussin kanssa pyytämään anteeksi pojalta. Se oli vaikea paikka. Menin kuitenkin, vaikka ylpeydelle se otti kovasti. (Toivakka, Tuula. Koulukokemuksia vuodelta 1970. 4.11.2009. Henkilökohtainen tiedonanto.)

2.3.2 Opettajat

Kiusaaja voi olla myös opettaja. Usein kyseessä on yksittäistapaus. Opettaja tai rehtori voi henkisesti alistaa oppilasta tai jopa käyttää fyysisistä väkivaltaa. Opettajien keskuudessa kiusaava opettaja on ollut puhumaton asia, koska opettajan ammatti on perinteisesti ollut korkealla eettisellä tasolla. Oppilaaseen kohdistuva kiusaaminen on virkavelvollisuuden rikkomista, joka käsitellään lain mukaisin keinoin. (Hamarus 2008, 41.)

Joskus kiusaaminen voi ilmetä niin epäsuorasti, että opettajan mielestä kysymys ei ole kiusaamisesta, ja hän kieltäytyy antamasta apua, vaikka apua on pyydetty. Tällainen kieltäytyminen voi pahentaa kiusaamista ja kiusatun tilannetta. Jos opettaja ei halua puuttua asiaan tai katsoo asian niin vähäpätöiseksi, että hänen puuttumisestaan ei tarvita, kiusaaja tai kiusaajat voivat esteettä jatkaa toimintaansa ja pilkata tai jopa rangaista avunpyytäjää avun pyytämisestä. Näin opettaja on omalta osaltaan mennyt mukaan kiusaamiseen. (Saarikoski 2005.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemän kouluterveyskyselyn (vastaajina peruskoulun 8. ja 9. luokkalaiset) tulokset vuodelta 2008 ja vuodelta 2009 osoittivat, että kyselylukukauden aikana, jos oppilasta oli kiusattu tai hän oli osallistunut muiden oppilaiden kiusaamiseen, aikuiset olivat puuttuneet tilanteeseen Etelä-Suomen, Itä-Suomen ja Lapin läänien kunnissa vain 35 prosentissa ja Länsi-Suomen ja Oulun läänien ja Ahvenanmaan kunnissa 36 prosentissa. Koulun aikuiset eivät olleet puuttuneet tilanteeseen 65 prosentissa ja 64 prosentissa tapauksista. (Kouluterveyskysely.)

2.3.3 Vanhemmat

Uutena ilmiönä ovat keskusteluissa olleet vanhempien kiusaamat opettajat. Oikeuksistaan tietoiset vanhemmat ottavat yhteyttä opettajiin ja pyrkivät ohjeistamaan opettajien toimintaa. Opettajille soitetaan kotiin vuorokauden ajasta riippumatta, haukutaan ja puututaan jopa opettajan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Opettajien on osattava ottaa vastaan arvostelua ja käsitellä opetukseen liittyviä asioita, mutta asiattomuuksia heidän ei tarvitse sietää. (Hamarus 2008, 42 – 43.)

Kasvattajien rooli kiusaamistapauksissa on merkittävä. Kasvattajilla on jokaisella oma tapansa ymmärtää kiusaamista. Kasvattajien olisi hyvä tunnistaa tämä oma tapansa ja tarvittaessa tarkistaa sitä. (Salmivalli 2003, 28.)

2.3.4 Yhteiskunta

”Mitä tehdään, kun yhteiskunta on koulukiusaaja?” ja ”Onko kuntapäätäjät ai-vopesty?”, kysyy sivistystoimentarkastaja Kari Lehtola (2009,52), artikkelissaan Kunta –lehden Tätä mieltä –sivulla. Kunnat etsivät kuumeisesti säästökohteita toimintansa eri sektoreilta. Valtuustoille esitetään laskelmia koulujen lopettamisesta kertyvistä suoranaista rahasäästöistä. Näissä laskelmissa ei kuitenkaan ole huomioitu niitä menoja, jotka toteutettujen säästöjen seurauksena viedään sosiaali- ja terveystoimeen. Oppilasmäärä on vähentynyt, mutta kouluja on lakkautettu neljä kertaa enemmän, kuin mitä vähenevä oppilasmäärä olisi edellyttänyt. Näillä lakkautuksilla ei ole lisätty lasten ja nuorten hyvinvointia, vaan vaikutus on päinvastainen. Hämmästyttävää on sekin, että nämä toteutetut lakkautukset ja lasketut säästöt eivät ole pysäyttäneet opetusmenojen nousua.

Vuosien aikana kouluilta on karsittu kaikki mahdollinen, esimerkiksi Lappeenrannassa ainoastaan tuntikehykseen ei vielä ole puututtu. Säästäminen on ollut jatkuvaa 1990-luvun lamasta lähtien. Kaikessa on säästetty. Samoja oppikirjoja käytetään jopa kymmenen vuotta. Opetusvälineisiin ei ole rahaa. Ryhmäkokoja suurennetaan ja seurauksena on väistämättä opettajan valvonnan heikkeneminen. Kun valvonta heikkenee, levottomuus lisääntyy ja opetukseen varattua ai-

kaa tuhlaantuu valvontaan. Kun ryhmäkoko suurenee 15 prosenttia, levottomuus ryhmässä kasvaa 100 prosenttia. (Leskinen 2009, 5.)

Säästäminen on esillä kouluissa joka vuosi. Erityisluokilla olevien oppilaiden oikeuksien toteuttaminen nähdään kunnasta annettujen viestien mukaan tuottamattomana kulueränä. Oppilaan vaikeuksista huolimatta tavoitteena on, että oppilas saa suoritettua peruskoulun hyväksytysti, toteaa erityisluokan opettaja Arja Ruotsalainen Kunta –lehden Työ & Tekijät –sivulla. Omassa pienessä koulu yhteisössä, jossa opetusta on aika räätälöidä oppijan mukaan, yhteentörmäykset vähenevät ja oppilaat saavat kaipaamaansa tukea ja turvaa. (Moolis 2009, 56.)

2.3.5 Muut

Kouluyhteisössä voi jonkun aikuisen toiminta olla sellaista, että oppilas pitää sitä häirintänä (HE 205/2002). Yhteisön työntekijöiden työ on usein henkilökohtaista tekemistä, jossa jokainen keskittyy omaan tehtäväänsä. Tämä luo mahdollisuuden sille, että oppilaaseen kohdistuva häirintä voi jatkua pitkään, jos työntekijä hoitaa työtehtävänsä moitteettomasti eikä oppilas kerro asiasta kenellekään. Koulun työntekijän käyttäytyminen oppilasta kohtaan voi olla väkivaltaista tai oppilas voi joutua sukupuolisen ahdistelun kohteeksi. (Hamarus, 2008, 41.)

3 KOULUKIUSAAMISEN SEURAUKSIA

3.1. Koulukiusaamisen vaikutuksia

Koulukiusaamisella on yhteisöllisiä ja yksilöllisiä vaikutuksia. Kiusaamisen ilmeminen luo pelkoa ja jännitystä yhteisöön ja vaikuttaa yhteisön jäsenten koulutyöhön. Varuillaan olo ja arvostelun pelko tukahduttavat luovuuden ja vievät työn ilon. Oppilaiden paha olo lisääntyy ja lisääntyvän pahan olon seurauksena voi yksittäisen oppilaan elämään tulla voimakkaita seurauksia, jotka ohjaavat tai varjostavat oppilaan elämää pitkälle hänen tulevaisuuteensa, jopa koko hänen elämänsä ajan. (Hamarus 2008, 75 – 76.)

3.2 Eristäytyminen ja syrjäytyneisyys

Koulukiusaaminen alkaa usein sillä, että joku oppilas ja hänen lähipiirinsä syrjivät joko oman luokan tai jonkin muun luokan oppilasta ja lopulta sulkevat hänet kokonaan pois yhteisöstä. Pois suljettu oppilas jää yksin, hänet eristetään sosiaalisen ryhmän ulkopuolelle. Oppilas voi olla fyysisesti ryhmässä, mutta kukaan ei halua häntä parikseen tai hänen parikseen joutumista pidetään rangaistuksena. Vaikka oppilas haluaisi, hän ei pääse ryhmään ja torjuttuna eristäytyy häntä syrjivästä yhteisöstä. (Hamarus 2008, 47 – 48.)

Kun joku saa psykologisesti kiusatun leiman, leima peittää hänen persoonallisen minänsä. Tällaisesta kiusatun leimasta on vaikea päästä eroon, kiusatun rooli pysyy, vaikka kiusaaminen olisi jo loppunut. (Särkelä 2008, 170.)

Koululaisten psyykkinen ja sosiaalinen hyvinvointi on ottanut ykkössijan koulutyössä, sillä koulusurmat ovat nostaneet syrjäytymisen estämisen ja kiusaamisen torjumisen *rankingin* kärkeen. Kiusattu eristäytyy, kun tilaa ei ole. Tällaisesta eristäytymisestä ja usein myös eristäytymiseen liittyvästä syrjäytymisestä voi olla kohtalokkaat seuraukset, jotka vaikuttavat uhriin ja koko hänen elämäänsä. (Vuorinen 2008, 9.)

Syrjäytyneisyys ei enää ole pelkästään joukosta vetäytymistä, sillä yhteiskuntaan on syntynyt uusi vaarallinen syrjäytymisen muoto. Kun ihminen on jäänyt yksin tai vetäytynyt syrjään, eikä aitoja sosiaalisia suhteita ole, seuraukset voivat olla järkyttäviä. Syrjäytymisen suurimpana uhkana pidetään ystävien puutetta. Jos tällaisella yksin jääneellä on väkivaltaisia ajatuksia, hän ei saisi jäädä yksin ajatustensa kanssa, vaan hänet pitäisi saada puhumaan. Mutta jos yhtään elävää puhekumppania ei ole, jää tarjolle vain nettiyhteisö. Nettiyhteisöstä löytyy aina samalla tavalla ajattelevia seurailijoita ja mukautujia, joista kukaan ei sano, että ajatuksesi on mieletön tai ehdota, että voisitko katsoa asiaa laajemmin. Nämä ovat tilanteita, joihin ryhmän jäsenten tulisi kiinnittää huomiota ja pitää huolta siitä, että kukaan ei jäisi yksin tuhoavien ajatustensa kanssa. Yhteisöllisyyttä ja eristäytyneen paluuta ryhmän jäseneksi olisi tuettava ja vahvistettava jokaisen asemaa tasavertaisena ryhmän jäsenenä. (Merikallio 2008.)

Suhteet ikätovereihin ovat lapsen kehitykselle tärkeitä. Vertaissuhteiden vaikutus lapsen kehitykseen ei aina ole välttämättä hyvä. Kun lasta tai nuorta kiusataan ja syrjitään kaveripiirissä, vertaiskontaktien syrjäyttävä mekanismi voi käynnistyä, kun on *huonot suhteet kavereihin* tilalle tulevat *hyvät suhteet huonoihin kavereihin*. Näin lapsi valitsee tai ajautuu seuraan, jossa vietetään aikaa ja toimitaan kyseenalaisten asioiden parissa ja lapsi *syrjäytyy yhä enemmän valtavirtaa edustavista vertaiskontakteista*. (Salmivalli 2007.)

3.3 Sairastuminen ja mielenterveysongelmat

Pelko erilaisuuden mukanaan tuomasta uhkasta joutua kiusaamisen uhriksi voi johtaa jopa sairastumiseen. Lihavuus on yleinen pilkan aihe lasten ja nuorten keskuudessa. Lihavuudelle löytyy monia pilkkaavia ilmaisuja, kuten *pullero, läski, pallo*. Kun lihava nuori alkaa määrätietoisesti laihduttaa, voi tilanne johtaa siihen, että laihduttaja sairastuu anoreksiaan. Yhteisössä pitkään jatkunut kiusaaminen vaikuttaa myös yhteisön sivustaseuraajiin, niihin oppilaisiin, jotka eivät halua olla mukana. He seuraavat sivusta tapahtumien kulkua passiivisesti ja juuri tämä passiivisuus voi herättää syyllisyyttä, joka säilyy mielessä pitkään. (Hamarus 2008, 75 - 79.)

Psykkisten sairauksien taustalta löytyy usein traumaattisia kokemuksia ja koulukiusaamisen uhriksi joutuminen voi olla eräs tällainen kokemus. Henkiset vauriot seuraavat yksilöä pitkälle elämässä ja seurauksena voi olla pitkiä sairauslomia ja mittavia terapiajaksoja, jopa pysyvä työkyvyttömyys. (Hamarus 2008, 79.)

3.4 Päihteiden käyttö

Koulukiusaamisen uhriksi joutuminen voi johtaa hallitsemattomaan päihteiden käyttöön ja välinpitämättömyyteen omasta elämästä. Asiasta kertoo koruttomasti keskustelupalstan suomi.24 kirjoittaja: päihteitä saadakse/9.8.09/klo 22:57.

Tyttö kiertää mieheltä toiselle.

19-vuotias pikkusiskoni on vuoden verran vetänyt alkoholia, lääkkeitä ja huumeita sekaisin. Taustalla on peruskoulun kestänyt koulukiusaus, raiskaus 17-vuotiaana ja peruskoulun jälkeinen syrjäytyminen yhteiskunnasta. Hän ei itse halua mennä hoitoon eikä aloittaa minkäänlaisia masennus- tai muita lääkityk-

siä, hakea koulu- tai työpaikkaa tai tehdä oikeastaan mitään muutakaan kuin olla pää sekaisin itseään 10 – 20 vuotta vanhempien narkkareiden yms. kanssa. Mistä löytyisi sellainen omaisten tukiryhmä, jossa voisi jutella muiden samassa tilassa olevien kanssa ja saada neuvoja? On surullista katsoa sivusta, kun elämän tärkein henkilö vajoaa niin alas, että kiertää mieheltä toiselle päihteitä saadakseen. Miten häntä voi auttaa, kun hän ei itse näe tilanteessa ongelmaa?

3.5 Muita riippuvuuksia

Koulukiusaajalla on usein narsistisia piirteitä. Narsisti kaipaa riippuvuuteen asti toisten ihmisten ihailua. (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 79.)

Harmittomilta näyttävää, mutta joskus ongelmaksi asti muodostuvaa riippuvuutta voi aiheuttaa itsensä lohduttaminen jatkuvalla syömisellä ja napostelulla. Pelit voivat tarjota pelaajalle tunne-elämyksiä, joissa arjen vaikeuksia ei muisteta. Erityisesti nettipelaamiseen voi kuitenkin jäädä ”koukkuun”, josta ei pääse irti ilman apua. Ihmisen elämänhistoriaan voi liittyä joitakin yksilöllisiä riskitekijöitä, joilla voi olla vaikutuksia peliongelman muotoutumiseen. Elämässä koetut traumaattiset kokemukset, joksi koulukiusaaminen voi pahimmillaan muodostua, kuuluvat tällaisiin riskitekijöihin. (Yksilöllisiä riskitekijöitä.)

3.6 Itsemurhat

Traumaattisen kokemuksen seuraus voi olla yksilölle niin järisyttävä, että hän on valmis luopumaan elämästään päästäkseen irti trauman aiheuttamasta tuskastaan. Iltasanomien nettisivulla 14.2.2008 kerrottiin, että Me Naiset -lehdelle antamassaan haastattelussa koulukiusattu ohjaaja Dome Karukoski oli paljastanut, että hän oli hautonut itsemurhaa:

Me Naisissa avoimesti puhuva suosikkiohjaaja joutui pihteihin, koska puhui huonosti suomea ja oli eloisampi kuin muut. Karukoski kasvoi Kyproksella, jossa tunteet näytettiin avoimesti, ja koulukaverit halailivat toisiaan koulupäivän päätteeksi. Suomessa häntä pidettiin omituisena pomppivana hyrränä, joka sai lisänimet homo ja hurri. Karukoski muistaa, kuinka hänen kaverinsa petti hänet. - Hän kirjoitti minusta ilkeän aineen, ja se vielä luettiin koulussa ääneen. Vaihtoehtoja ei kuitenkaan ollut: en voinut kääntää hänelle selkääni, sillä silloin kaverit olisivat käyneet lopullisesti vähiin, ja olisin ollut yksin myös iltaisin. Kolmas ja neljäs luokka olivat Karukoskelle kaikkein synkintä aikaa. Koulukaverit olivat julmia eikä Karukoski osannut ottaa haukkuja vastaan. - Mietin itsemurhaa ja suunnittelin dramaattisesti hyppääväni koulubussin eteen, jotta kaikki varmasti näkisivät ja ymmärtäisivät, miten tyhmiä he olivat olleet. Yläasteella Karukoski oli varmempi ja uskalsi antaa kiusaajilleen takaisin.

3.7 Rikokset

Rikollisuusriskiä voidaan ennustaa jo lapsuudessa, ilmenee lastenpsykiatrian dosentti Andre Souranderin johtaman Pojasta mieheksi –seurantatutkimuksen tuloksista. Tutkimus perustuu valtakunnalliseen Lapset –tutkimukseen, jossa olivat mukana kaikki suomalaiset lastenpsykiatrian yliopistoklinikat. Seuraavat tiedot perustuvat Elonheimon (2009) artikkeliin.

Vuonna 1989, kun tutkimushenkilöt olivat 8-vuotiaita, järjestettiin ensimmäinen tiedonkeruu, jonka kohteena oli 10 prosenttia vuonna 1981 syntyneestä ikäryhmästä, noin 3 000 tyttöä ja 3 000 poikaa ympäri Suomen. Kysely suunnattiin lasten lisäksi heidän vanhemmilleen ja opettajilleen. Kysymykset koskivat esimerkiksi demografisia tekijöitä, lapsen käyttäytymistä, psyykkistä ja fyysistä terveyttä, koulumenestystä, kiusaamista ja mielenterveyspalveluiden tarvetta ja käyttöä.

Uusi tiedonkeruu kohderyhmän pojille tehtiin kutsuntojen yhteydessä vuonna 1999.

Kutsuntakyselyssä selvitettiin esimerkiksi demografisia tekijöitä, elämäntapahetkimia, perhe- ja sosiaalisia suhteita, ongelmia eri elämän alueilla, mielenterveyspalveluiden käyttöä, psykopatologiaa, päihteiden käyttöä ja itse ilmoitettua rikollisuutta. Kutsuntakyselyyn vastasi 2 348 poikaa.

Tutkimuksen päätavoitteena oli tutkia lapsuus- ja nuoruusiässä mitattujen taustatekijöiden sekä psykiatristen häiriöiden yhteyttä rikollisuuteen. Lapsuudessa rikollisuutta ennustivat muista muuttujista riippumatta mm. lapsen käytös- ja hyperkineettiset ongelmat. Merkillepantavaa oli, että jos lapsi ilmoitti kiusaavansa muita tai kärsivänsä masennus- tai psykosomaattisista oireista, se ennusti rikollisuutta, sen sijaan kiusattuna oleminen ei.

Eräs tutkimuksen johtopäätöksistä on, että rikollisuusriskiä voidaan ennustaa jo lapsuudessa melko helposti havaittavien merkkien perusteella. Varhaisen puutumisen merkitys on painava.

4 KEINOJA KOULUKIUSAAMISEN ESTÄMISEKSI JA HALLITSEMISEKSI

4.1 Opettaja avainasemassa

Syitä kiusaamisilmiöön voidaan hakea monelta taholta, kiusatusta yksilöstä itsestään, koululuokasta, koulusta, kodista tai yhteiskunnan tasolta. Salmivallin (2003, 36 - 38) mukaan koulukiusaaminen on ryhmäilmiö, johon voidaan parhaiten puuttua koulussa. Opettajan rooli on merkittävä kiusaamiseen puuttumisessa, ja hän tarvitsee siinä tukea koulun johdolta. Tutkimukset ovat osoittaneet, etteivät opettajat huomaa kaikkia kiusaamistapauksia, vaikka ne olisivat jatkuneet pitkään.

Kiusatun persoonallisuus ja erilaiset ominaisuudet ovat yksilötason syitä, jotka selittyvät kiusatusta yksilöstä itsestään. Ryhmän käyttäytymistavat, ryhmänormit ja –roolit muodostavat luokkatason syyt. *Mikä tässä ryhmässä on sellaista, joka saa aikaan kiusaamista, mahdollistaa sen tai saa sen jatkumaan?* Koulutason syitä tarkastellaan koulun ympäristön ja viihtyvyyden näkökulmasta, mutta tärkeänä pidetään myös koulun ilmapiiriä ja suhtautumista kiusaamiseen sekä tapoja toimia kiusaamistilanteissa. (Salmivalli 2003, 28 – 32.)

4.1.1 Suunnitelma ja säännöt

Perusopetus- ja lukiolaissa ja laissa ammatillisesta koulutuksesta määritellään opetustoimen keskeiset ydinkohdat. Lain näkökulma on opetuksen oikeuksia ja koulutuksen järjestäjän velvollisuuksia kuvaava. Koulun tulee vuosittain laatia opetuksen järjestämiseen perustuva suunnitelma, jota kutsutaan vuosisuunnitelmaksi tai työsuunnitelmaksi. Suunnitelman kautta määräytyy se, mikä katsotaan koulun toiminnaksi. Koulutuksen järjestäjän tehtävä on huolehtia, että suunnitelma pannaan toimeen ja valvoa, että suunnitelmaa noudatetaan. (Kettunen 2007, 73.)

Oppilaalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Tämän oikeuden toteuttamiseksi koululla tai kunnalla tulee olla suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Koulun järjestyssäännöillä tai muilla

määräyksillä edistetään koulu yhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä sekä sisäistä järjestystä ja opiskelun sujumista. (Kettunen 2007, 75.)

4.1.2 Koulutiimi

Koulu on asiantuntijaorganisaatio, jossa työn jakamisen avulla kaikki saadaan osallisiksi yhteisistä vastuista. Rehtorin ja opettajien tehokas ajankäyttö ja kyky toimia osana organisaatiota ovat välttämättömiä koulun kasvavien työtehtävien hoitamiseksi. Tiimiorganisaatio on todettu toimivaksi ja tehokkaaksi tavaksi organisoida työtä. Se muodostuu asiantuntijoista ja toimii tehtäväsuuntaisesti ja kokonaisvaltaisesti. Tiimin toimivuudelle on tärkeää, että tiimin työstä vastaa joku vastuhenkilö. Vetäjän kannustavalla otteella saadaan tiimi puhaltamaan yhteen hiileen ja päästään asetettuihin tavoitteisiin. Tiimityön onnistumista edesauttaa se, että tiimille varataan riittävästi aikaa tehtäviensä hoitamiseksi ja oikeus vastuuseen ja päätösvaltaan. Näin tiimi muodostaa ihmisryhmän, joka on sitoutunut yhteiseen päämäärään ja jolla on yhteiset suoritustavoitteet. Tiimin työn tulee palvella koko koulua. (Kettunen 2007, 168 – 170.)

4.1.3 Tukioppilastoiminta ja vertaissovittelu

Kiusaamisen estämiseksi kouluun on järjestetty tukioppilastoimintaa. Oppilaslähtöisenä kiusaamisen vastustaminen on tehokkainta, mutta se vaatii oppilailta sitoutumista ja kouluttautumista. (Hamarus 2008, 152.)

Tukioppilastoiminnalla on pitkät perinteet, sillä Mannerheimin Lastensuojeluliitto aloitti tukioppilastoiminnan jo vuonna 1972. Tukioppilastoiminta, joka on saanut lempinimen *tukaritoiminta*, on osoittautunut toimivaksi keinoksi parantaa koulun työskentelyilmapiiriä, ja toiminnan avulla on pystytty ehkäisemään koulu-kiusaamista. Hyviä tuloksia on saatu me-hengen luomisessa ja hyväksyvän ja myönteisen ilmapiirin sekä yhteisön syntyminen edesauttamisessa. Kun koulussa ilmenee koulukiusaamista, tukioppilaat saavat siitä tiedon melko nopeasti. Kiusaaminen pyritään lopettamaan, ennen kuin se vaurioittaa oppilaiden keskinäistä vuorovaikutusta ja koulun yhteishenkeä, sekä vie koulusta ilon ja työrauhan. Tukioppilaat voivat olla mukana tapahtuneiden kiusaamistapausten selvittämisessä, vaikka tukioppilastoiminnan painopistettä on siirretty kasvavassa

määrin koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Kiusaamistilanteiden varhaisella purkamisella päästään parempaan lopputulokseen ja tapahtumista syntyvät vauriot jäävät pienemmiksi. (Tukioppilas.)

Tukioppilaiden toimintavarmuutta tukioppilaan roolissa tulisi vahvistaa koulutuksella. Koulutuksessa koulutettavat voisivat tutustua koulun ulkopuolisiin yhteiskunnan organisaatioihin, jotka voivat olla mukana kiusaamistilanteiden selvitelyssä. Koulupsykologi voisi kertoa reaktioista, joita kiusatuille ja kiusaajille voi tulla. Tutustumiskäynti sosiaalitoimistoon auttaisi tukioppilaita näkemään, mitä työtä sosiaalitoimistossa tehdään ja millaisten ongelmien ratkomiseen sieltä voisi saada apua. Tutustumiskäynti poliisilaitokselle lisäisi valmiuksia ymmärtää, millaisissa tilanteissa poliisi voi puuttua asiaan. Tukioppilaiden tulee olla tietoisia siitä, että kiusaaminen on lainvastaista toimintaa, josta voi olla oikeudellisia seuraamuksia. (Höistad 2003, 126 – 127.)

Tukioppilaaksi koulutettavaksi voi yleensä hakeutua kuka tahansa oppilaista. Tukioppilaalta ei vaadita hyvää koulumenestystä, mutta hänen tulee olla päihitteetön. (Lappeenrannan kaupunki.)

Koulun työrauhan säilyttämiseksi ja oppilaiden välisten ristiriitojen ratkaisemiseksi on kehitetty ratkaisukeskeisyyteen pohjautuva menetelmä: vertaissovittelu. Menetelmä on selkeä kaava, jossa sovittelijoiksi koulutetut vanhemmat oppilaat auttavat ristiriidan osapuolia löytämään kaikkia tyydyttävän ratkaisun ongelmaan. Sovittelun aikana osapuolet pohtivat ratkaisuvaihtoehtoja ja sovittelioppilaan avulla pyritään pääsemään sopimukseen, jonka toteutumista seurataan. Vertaissovittelu kehittää oppilaiden vuorovaikutustaitoja ja auttaa heitä näkemään asioita omaa näkemystä laajemmin. (Suomen sovittelufoorumi ry.)

4.2 Opetushallitus

Opetushallituksen tehtävänä on seurata toimialaansa kuuluvan koulutuksen järjestämistä, edistää koulutuksen tuloksellisuutta ja pitää huolta siitä, että koulutusta kehitetään. (Lahtinen & Lankinen 2009, 363.)

4.2.1 Rakenteet ja toiminta

Opetushallitus on opetusministeriön alainen asiantuntijakeskusvirasto. Perusopetus, esiopetus, lisäopetus, lukiokoulutus ja ammatillinen perusopetus sekä koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta, maahanmuuttajille järjestettävä perusopetukseen ja ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava opetus, ammatillinen aikuiskoulutus, vapaa sivistystyö, taiteen perusopetus ja vammaisille järjestettävä valmentava ja kuntouttava opetus kuuluvat Opetushallituksen toimialaan. (Lahtinen & Lankinen 2009, 363.)

Koulutustoimialan hallinnossa Opetusministeriön rooli on toimialan ohjaaja ja Opetushallituksen rooli on toimia toimeenpano-, seuranta- ja kehittämisorganisaationa. Opetushallituksen tehtävänä on edistää opetuksen tehokasta järjestämistä ja korkealaatuisuutta sekä elinikäisen oppimisen edellytyksiä. Opetushallitus päättää opetussuunnitelman perusteista. Perusteisiin kuuluvat eri oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien sekä oppilaanohjauksen ja muun laissa tarkoitetun opetuksen tavoitteet ja keskeinen sisältö. Opetushallituksen tehtäviin kuuluu myös tiedon tuottaminen toimialan tuloksellisuudesta. (Lahtinen & Lankinen 2009, 362 – 363.)

4.2.2 KiVa Koulu -ohjelma

Turun yliopistossa kehitetty KiVa Koulu –toimenpideohjelma on kaikkien perusasteen koulujen saatavilla lukuvuodesta 2009 - 2010 lähtien. Ohjelman kehittämisen on rahoittanut Opetusministeriö. Ohjelmasta on versiot vuosiluokille 1 – 3, 4 – 6 ja 7 – 9. Ohjelman monipuolinen materiaali koostuu opettajan oppaista tuntisuunnitelmien, kiusaamisen vastaisesta tietokonepelistä, julisteista, välituntivalvojan huomioliiveistä ja vanhempien oppaasta. (KiVa Koulu.)

Koulukiusaamista vähentävä ja ennalta estävä KiVa Koulu –toimenpideohjelma on tähänastisten tulosten perusteella osoittanut, että ohjelma todella toimii käytännössä. Vuosiluokilla 4 - 6 tehty tutkimus osoittaa, että kiusatuksi joutuminen ja toisten kiusaaminen on vähentynyt merkittävästi lukuvuonna 2007 – 2008 ohjelmaa toteuttaneissa kouluissa. Samalla kun toistuvasti kiusatuksi joutuneiden ja muita kiusaavien lasten osuus väheni kokeilukouluissa vuoden aikana

noin 40 prosentilla, kouluviihtyvyys ja luokkailmapiiri parantuivat ja lasten oppimismotivaatio nousi. Koulun henkilökunnalle KiVa Koulu –toimenpideohjelma tarjoaa työkaluja ja lisää valmiuksia estää kiusaamista ennakolta ja tarttua esille tuleviin kiusaamistapauksiin. (KiVa Koulu.)

4.2.3 Koulurauhan julistus

Koulurauhan julistus on Mannerheimin Lastensuojeluliiton, Opetushallituksen, poliisin ja Folkhälsanin vuosittain yhdessä oppilaiden ja opettajien sekä muiden yhteistyökumppaneiden kanssa toteuttama tapahtuma. Koulurauhan julistaminen on Koulurauha -ohjelman kulmakivi, mutta koulurauhaa rakennetaan osana koulutyötä koko lukuvuoden ajan. Valtakunnallinen koulurauhan julistustilaisuus järjestetään lukuvuoden ensimmäisen tai toisen viikon aikana. Oppilaat laativat koulurauhan julistuksen ja sen lukee paikkakunnan tukioppilaista valittu oppilas suomeksi ja ruotsiksi. Koulurauha on julistettu vuosittain vuodesta 1990 lähtien. Suomessa kehitetty Koulurauha-malli on ainutlaatuinen ja sitä on levitetty myös muihin Euroopan maihin kuten Viroon, Kreikkaan, Espanjaan ja Puolaan. (Koulurauhan julistus.)

4.3 Koulupoliisi

Koulupoliisi tarjoaa ennaltaehkäisevää opetusta kouluissa ja osallistuu näin kasvatustyöhön. Tehtävään nimetty koulupoliisi suunnittelee, koordinoi ja toteuttaa toimintaa. Valistustyön koulupoliisi tekee pääasiassa kouluissa ja oppilaitoksissa. Koulupoliisilta voi pyytää apua pitkään jatkuneen koulukiusaamistapauksen selvittelyssä, jos kiusaamista ei saada koulun omin toimenpitein loppumaan. (Poliisi 2009.)

Länsi-Suomen isot kaupungit ovat harjoittaneet koulupoliisitoimintaa vuosia. Turussa koulupoliisitoiminta aloitettiin jo vuonna 1981, silloin kaikille peruskouluille ja ammattiopistoille nimettiin omat koulupoliisit. Laillisuus- ja liikennekasvatuksen lisäksi koulupoliisin tehtävänä on tukea kouluja niiden koulukiusaamista estävässä toiminnassa ja puuttua sellaisiin tapahtumiin, joihin voi liittyä rikoksia. Työ on vapaaehtoista ja poliisilaitokset päättävät itse osallistumisestaan ja resursseistaan. (Haapanen 2002.)

Turkulainen vanhempi konstaapeli Arto Hämäläinen selvitti Luostarivuoren lukion oppilailta mielipiteitä koulupoliisitoiminnasta. Hämäläisen tekemään kyselyyn vastasi 196 lukioikäistä oppilasta. Vastanneista valtaosa oli käynyt joko ala- tai yläasteen Hämäläisen omassa koulupiirissä Turussa.

Neljäsosa lukiolaisista muisti koulupoliisin jo päiväkodista, suurin osa alasteelta. Kaksi kolmasosaa vastaajista totesi poliisin pitämiä tunteja olleen liian vähän. Tunneilla haluttiin tietoa laeista, liikenteestä, väkivallasta, kiusaamisesta, rangaistuksista, varkauksista, vastuusta, rasismista ja poliisin työstä.

Hämäläinen teki selvityksensä oman työnsä tueksi. Oppilaiden antamat vastaukset vahvistavat Hämäläisen käsityksiä poliisin lapsi- ja nuorisotyön tarpeellisuudesta. Hämäläinen on tehnyt tätä työtä jo 12 vuoden ajan ja on mukana myös vapaaehtoisessa nuorisotyössä muun muassa yökahvilassa. (Haapanen 2002.)

4.4 Muita keinoja

Monet kansalaisjärjestöt etsivät keinoja koulukiusaamisen ehkäisemiseksi. Sanomaa kiusaamisen lopettamisen puolesta tuodaan erityisesti lasten ja nuorten, mutta myös aikuisten tietoisuuteen erilaisin keinoin. Eräänä tällaisena keinona Lappeenrannan Mielenterveysseura on tilannut ja Ismo Korhonen kuvannut koulukiusaamisen vastaisen Entä jos –nimisen videon. (Pullinen 2009, 15.)

Video on tarkoitettu yläkoulu- ja lukioikäisille. Videon käsikirjoitus ja ohjaus on Maria Fominin. Musiikin ja sovituksen videoon on tehnyt pääosan esittänyt Joni Väänänen. Kahdeksan ja puolen minuutin mittainen video lähestyy kiusaamisen ongelmaa Hiphop –kappaleen vaikuttavin sanoin. Videossa tulee täysin selväksi, että kiusaamisessa leikitään vaarallisesti ihmishengellä tai jopa ihmishengillä ja että kiusaamisessa ei ole kyse mistään pikku *keppostelusta*. (Pullinen 2009, 15.)

4.5 Kodin ja koulun yhteistyö

Kodin ja koulun yhteistyö on molemminpuolista ja tieto tiedotettavista asioista tulee saada kotiin mahdollisimman pian. Tällainen nopea tiedonkulku myös kouluun päin on toivottavaa, ja sitä tapahtuukin jossain määrin. Yhteistyö pyritään toteuttamaan rakentavasti, neuvotellen ja kaikessa toiminnassa oppilaan parasta ajatellen.

Kasvatuksen päävastuu on kodilla. Koulu pyrkii mahdollisimman hyvin tukemaan tätä kasvatustyötä. Asetettujen tavoitteiden ja päätettyjen toimintojen to-

teutuksen seuranta on yksi osa tätä toimintaa. Oppilaat halutaan opettaa siihen, että mitä sovitaan, siitä pidetään kiinni.

Arjen koulutyössä tapahtuu hyvistä suunnitelmista ja tarkoista säännöistä huolimatta kaikenlaista yllättävää ja toimenpiteitä vaativaa. Näissä tapauksissa Lauritsalan koulussa pääasiallisesti kokoonnutaan kaikkien osapuolten yhteiseen neuvonpitoon pyöreän pöydän ääreen. Pyöreän pöydän ääressä jokaisella osallistujalla on oikeus kuulla, mitä on tapahtunut ja oikeus tulla kuulluksi, jos kerrottavaa on. Ongelman ratkaisemiseksi ja mahdollisten tulevien ongelmien estämiseksi jokaisella osallistujalla on oikeus esittää oma näkemyksensä ja ratkaisuehdotuksensa. Tilaisuuksiin voivat tulla molemmat vanhemmat tai huoltajat tai henkilö tai henkilöt, jotka huolehtivat oppilaan koulun käynnin sujumisesta.

Koulukiusaamistapaukset on KiVa Koulu –ohjelman käyttöönoton myötä siirretty KiVa Koulu -tiimille. Lauritsalan koulun kaikista kiusaamistapauksista ilmoitetaan heti tiimille, ja ne siirretään tiimin hoidettavaksi. Jos kiusaaminen ei lopu ensimmäiseen asian käsittelyyn ja ilmenee, että kiusaaja jatkaa toimintaansa, hänet siirretään välittömästi rinnakkaisluokalle. Kiusaamistapauksissa tehdään tiivistä yhteistyötä kodin ja koulun välillä, ja asian hoitaminen ei lopu tähän, vaan tilanteiden kehittymistä ja tapauksiin liittyvien oppilaiden käyttäytymistä seurataan jatkuvasti. (Kiero, Taina, kotitalouden lehtori. Lauritsalan koulu. 19.10.2009. Haastattelu.)

Erityisesti perusopetuksessa on kodin ja koulun välinen yhteistyö keskeisellä sijalla. Perusopetuslaissa säädetään kuulemis- ja yhteistyövelvoitteista, mutta kodin ja koulun välinen yhteydenpito voidaan nähdä myös vanhempien ja huoltajien osallistumisoikeutena lapsen opetukseen. Yhteistyö perustuu luottamukseen ja vastuu luottamuksen rakentumisesta kuuluu molemmille osapuolille. (Kettunen 2007, 39.)

4.5.1 Yhteistyön muotoja

Yhteydenpidossa pyritään kunnioittamaan oppilaalle varattua oppituntiaikaa. Tämän vuoksi yhteydenpito kodin ja koulun välillä hoidetaan koulupäivän pää-

tyttyä tai välituntien aikana. Luonnollisena poikkeuksena tähän sääntöön ovat tilanteet, joissa välitön yhteydenpito on välttämätön. (Kettunen 2007, 39 – 40.)

Yhteydenpito tapahtuu monin erilaisin muodoin ja välinein. Sähköisen ympäristön käytön yleistyminen on nopeuttanut yhteydenpitoa ja viestien kulkua kodin ja koulun välillä ja vähentänyt henkilökohtaisten keskusteluiden ja tapaamisten tarvetta arkipäivän koulutyössä. Kun yhteydenpito on vaivatonta eikä ole aikaan sidottu, siihen on molemmin puolin helpompi ryhtyä. Vakavammat oppilaan oppimiseen ja käyttäytymiseen liittyvät asiat vaativat usein henkilökohtaista tapaamista tai puhelinkeskusteluja osapuolten välillä. Tiedon kulussa hyväksi havaitun perinteisen reissuvihkon rinnalle on tullut sähköinen reissuvihko. (Kettunen 2007, 41.)

Koko koulun ja oman luokan joulu- ja kevätjuhlat ja vanhempainillat ovat hyviä pitkän perinteen omaavia tapaamismuotoja. Nämä tapaamiset tukevat kodin ja koulun yhteistyötä ja helpottavat yhteisten asioiden hoitoa. Tapaamisissa osapuolilla on tilaisuus keskustella ja tutustua toisiinsa. Kodin ja koulun yhteistyötä tukee monissa kouluissa toimiva koti-koulutoimikunta tai muu vanhempien tai vanhempien ja opettajan muodostama ryhmä. Tällaisen ryhmän toiminta voi olla aktiivista ja oma-aloitteista, ja se voi tarvittaessa antaa arvokasta tukea ongelmien selvittelyssä ja hoidossa. (Kettunen 2007, 42 – 43.)

4.5.2 Vanhempien keinoja puuttua kiusaamiseen

4.5.2.1 Vertaisryhmä tukea tarvitsevien oppilaiden vanhemmille

Vertaisryhmätoiminnasta on saatu hyviä toiminnan malleja, jotka toteutettuna ovat johtaneet hyvin tuloksiin erilaisten ongelmallisten asioiden hoidossa. Nurmijärven Kivenpuiston yhtenäiskoulussa toteutettiin vanhemmilta tullut toive vertaisryhmätoiminnasta. Koulun rooli oli toiminnan käynnistäminen, toiminnan puitteiden tarjoaminen ja opetusalan asiantuntijan toimintaan osallistuminen pyydettyäessä. Toiminnan puitteina järjestettiin koululle kokoontumistila vanhempien käyttöön ja vanhempien kokoontumisen ajaksi lastenhoito lapsille kouluavustajien toteuttamana. Nurmijärvellä toiminta virisi erityistukea tarvitsevien lasten vanhempien tarpeesta. Ennaltaehkäisevänä oppilashuollon muotona toi-

mintaa voisi laajentaa ja sen avulla voitaisiin jopa ehkäistä koulukiusaamista. Yhteistyö on vaativaa, mutta se on antoisaa ja toteutuessaan johtaa hyviin tuloksiin. (Vehmanen 2009, 27 – 29.)

4.5.2.2 Viiden lapsen äidin valitsema toimintamalli tositilanteessa

Olen viiden lapsen äiti. Olen halunnut kaikki lapseni tänne maailmaan syntyväksi, minulla on velvollisuus tai oikeastaan se on etuoikeuteni kasvattaa ja kouluttaa heitä parhaan kykyäni mukaan, niin kauan kuin he minua tarvitsevat. Tässä kasvatustyössäni olen hakenut ja saanut apua ja tukea neuvoloilta ja kouluilta, sieltä missä elämänvaiheessa lapseni kulloinkin menevät. Näissä elämän mukanaan tuomissa tilanteissa olen aina halunnut olla käytettävissä ja yhteistyöhaluinen, oman lapseni vuoksi.

Lasteni koulunkäynnin sujuminen ja mahdollisten ongelmien pikainen ratkaiseminen ovat minulle tärkeitä. Olen toiminut vanhempainyhdistyksessä ja osallistunut moniin rahankeruu ja muihin mukaviin tempauksiin yhdessä koulun ja koululaisten kanssa. Olen miettinyt paljon millainen on toimintatapani koulua käyviensä lasten vanhempana ja joissakin asioissa noudatan aikaisempien kokemusteni mukanaan tuomia ja käytännössä mielestäni hyviksi osoittautuneita toimintatapoja.

Kuuntelemisen taitoa olen opetellut jo vuosia ja oppinut kuuntelemaan lasta kaikessa, myös kouluun liittyvissä asioissa. Vanhempainiltoihin osallistun aina tai jos en itse jostain syystä pääse, paikalla on silloin lasten isä. Pidän itseni ajan tasalla koululaisteni tapahtumista lukemalla kaikki koulusta lapsen mukana tulleita laput tai muut viestit. Jos vähään aikaan ei kuulu minkäänlaista viestiä, kysyn asiaa lapselta tai pengon hänen reppunsa.

Olen aina arvostanut ja arvostan koulun kanssa tehtävää yhteistyötä (viidessä eri koulussa, yhteensä 14 vuoden ajan). Lasteni opettajien kanssa käymissäni keskusteluissa olen halunnut tuoda julki sen, että myös minun lapseni voi olla koulukiusaaja ja että jos tällaista ilmenee, haluan ehdottomasti olla itse mukana selvittämässä asiaa. Ennen näitä lukukausilla 2008 - 2009 tapahtuneita kiusaamistapauksia lukuun ottamatta minun ei ole koskaan tarvinnut puuttua yhtenkään lapseni osalta, eikä yhdessäkään koulussa tällaisten tapahtumien selvittämiseen. Kun nämä tapaukset tulivat ilmi, otin heti yhteyttä opettajiin. Yhteydenpidossa yritän säilyttää yhteistyöhaluisen, rakentavan suhtautumisen asioiden hoitamiseksi. Tämän olen sanonut myös opettajille, vaikka omat tunnetilani joskus yrittävät nousta pinnalle.

Huumorintajun säilyttäminen kaikissa tilanteissa on helpottanut asioiden hoitamista. Huumorin avulla opettaja on osoittanut inhimillisiä piirteitään, tunteitaan ja jopa omaa erehtyväisyyttään. Yllättävää on, että opettaja ei ole koskaan näissä tapauksissa menettänyt auktoriteettiaan, vaikka on myöntänyt omat virheensä oppilaalle. Kaikissa arviointikeskusteluissa olen painottanut lapsilleni, että opettaja on koulun aikuinen, vanhempi jota lasten tulee kunnioittaa. Olen huomannut lasteni käytöksestä, että kun olen aidosti kiinnostunut heidän kaikis-

ta tekemisistään koulussa ja vapaa-aikana ja kun olen asettanut rajat ja reagoin heti jos näitä rajoja rikotaan, heidän on helpompi sitoutua yhteisten sääntöjen ja rajojen noudattamiseen. Mielestäni tällaiset selvät pelisäännöt voisivat muodostaa toimintamallin, jossa ensimmäinen pelisääntö on opettajien ja koulutovereiden kunnioittaminen ja jossa jokainen lapsi tietää, että jos sääntöä ei noudateta, tilanteesta ei pääse luikahtamaan ilman välittömiä seuraamuksia.

Koulun työilmapiirin tulisi rakentua sellaiseksi, että lapsi ei koe opettajia ja muita koululaisia uhkana. Lapsen on saatava luottaa siihen, että oikeudenmukaisuus ja tasavertaisuus toteutuvat kaikissa tilanteissa, myös silloin, kun virheitä sattuu tai ollaan eri mieltä. Tätä oikeudenmukaista asioiden käsittelyä olen joskus joutunut pyytämään, suorastaan vaatimaan. Riitaa ei kuitenkaan ole syntynyt, pöydälle nostettu totuus on loppujen lopuksi helpottanut kaikkia asian osapuolia. Tällaiset joskus vaikeatkin keskustelut ovat rakentavia ja ilmapiiriä puhdistavia, valitettavasti me äidit ja isät suostumme niihin niin kovin harvoin. Joskus olen miettinyt, että miten meidän kaikkien äitien, isien ja muiden huoltajien päähän saataisiin todellinen ymmärrys siitä, että koti ja me olemme lastemme ponnahduslauta ulkomaailmaan.

Tositarina kevät- ja syyslukukaudelta 2008 äidin näkökulmasta nähtynä.

Tyttäreni Satu on aina ollut oikeudenmukainen. Hän on kertonut avoimesti, kun on huomannut tai kokenut epäreiluttua ja ihmetellyt ja kysynyt, että miksi näin. Asioita on pohdittu jo aivan ekaluokalta asti ja opittu ymmärtämään, että kaikki eivät vain voi aina olla kivoja ja että aina ei voi olla kivaa.

Viidesluokkalainen Satu alkoi ensin harvemmin, mutta jatkuvasti yhä useammin mainita ääneen, että oma ope ja englannin ope vihaavat häntä. Tällaiset viestit tulivat minulle yllätyksenä, sillä olin vasta syyslukukaudella ollut yhteydessä tytön omaan opettajaan ja saanut kuulla, että Satu on fiksu ja pärjäävä ja että hänellä menee koulussa oikein hyvin. Ihmettelin sanomien ristiriitaa, Satu viestittää huonoa ja opettaja viestittää hyvää. Jäin seuramaan tilannetta ja kevään arviointikeskusteluun menimme yhdessä tyttäreni kanssa valoisin mielin ja pienen kehunkin toivossa, Satu oli ollut erityisen hyvä englannin kielessä, kokeista oli tullut vain kiitettäviä.

Arviointikeskusteluun osallistuivat minun ja tyttäreni lisäksi oma opettaja ja englannin opettaja. Oma opettaja aloitti huomauttamalla hihittelystä, mulkoilusta ja viittaamattomuudesta tunneilla. Seuraavaksi opettaja kysyi, että miksi Satu et ole oman luokan tyttöjen kanssa. Englannin opettaja jatkoi huomauttamalla, että arvosana ei tule olemaan kiitettävä, tuollainen ylenkatsova yhteistyöhaluttomuus ei yllä kiitettävälle tasolle, vaikka tietoa olisi pää täynnä ja kokeista tulisi pelkkiä kiitettäviä. Tässä vaiheessa kysyin, että mitä on tapahtunut ja miksi. Vastaukseksi sain kahden opettajan selityksen levottomasta, tempauksia tekevästä tyttöporukasta, johon Satu ei edes kuulunut. Tämä arviointikeskustelu, joka päättyi huomautukseen ylimielisestä työstä, jätti pahan mielen sekä tyttarelle, että äidille. Vastauksia esille nousseisiin kysymyksiin ei annettu ja odotuksemme todellisesta keskustelusta oli valunut käsistämme ja pian alkava kesäloma katkaisi jatkokeskustelut.

Kuudennen luokan syyslukukausi alkoi ja meni vain muutama viikko, kun opettaja soitti, että Satu on tässä ja hänellä on äidille asiaa. Pysähdyin kuuntelemaan, kun tyttäreni vähän itkuisella, mutta uhmakkaalla äänellä kertoi, että kun yksi poika heitti minua 2 viikkoa sitten pallolla päähän, niin että se sattui, eikä kukaan sanonut sille siitä pahanteosta mitään, minä vedin kostoksi siltä pojalta tänään housuja vähän alemmas. Opettaja oli sitä mieltä, että Satu oli tehnyt väärin. Kun kysyin pojan osuutta asiaan, opettaja sanoi, että poika tullaan puhuttelemaan tästä asiasta. Olin pulassa. Olin opettanut lapsilleni, että kosta ei saa, mutta itseen tai toiseen kohdistuvaa vääryyttä ei tarvitse hyväksyä. Ehdotin opettajalle molempien osapuolten anteeksipyyntöä. Opettaja sanoi, että asia on selvitetty, mutta tyttäreni kertoi, että mitään ei ollut selvitetty, anteeksipyyntöistä puhumattakaan. Asia jäi sillä kertaa silleen ja Satu jatkoi koulutyötään sellaisella mielellä, että englannin opettaja vihaa minua.

Ennen kuin ehdin reagoida tuohon vihaamiseen, koululta tuli viestiä, että Satu on uhkailut yhtä viidennen luokan poikaa ja poika pelkää Satua. Kun kysyin tyttäreltäni, mistä tällainen pelko oli pojalle syntynyt, Satu kertoi, että yksi poika oli välitunnilla lyönyt yhtä hänen ystäväpiiriinsä kuuluvaa tyttöä nyrkillä silmään. Satu sanoi, että seuraavalla välitunnilla hän etsi pojan käsiinsä ja otti poikaa kauluksesta kiinni ja sanoi, että jos vielä kerrankin satutat kaveriani, joudut minun kanssani tekemisiin. Poika meni kotiinsa ja kertoi siellä, että yksi ylemmän luokan tyttö on uhannut lyödä ja hakata häntä koulun jälkeen ja että häntä pelottaa lähteä koululta kotiin.

Asiaa selvitettiin koulun sisällä niin, että rehtorin puhutteluun menivät silmänsä mustaksi saanut tyttö opettajansa kanssa, poika oman opettajansa kanssa ja Satu yksin. Äitinä kiinnitin huomiota siihen, että onko 12-vuotias kypsä vastaamaan itsestään ilman aikuisen tukea vakavassa rehtorin puhuttelussa ja siihen, että miksi muilla asianomistajilla oli "lakimiehet" mukanaan, vain Satu oli tilanteessa yksin. Rehtori piti puhuttelunsa. Mielestäni oli aika mielenkiintoista, kun sain tietää, että puhuttelun jälkeen lyöjäpoika oli rehvastellut kavereilleen ja muutenkin suurelle kuulijaporukalle miten taitava hän oli ollut, kun hän oli onnistunut kusetamaan opettajia niin, että kaikki luulevat, että Satu uhkailee häntä.

Tämä episodi jäi mielestäni keskeneräiseksi ja tämän vuoksi kirjoitin reissuvihkoon pyynnön opettajalle yhteisestä palaverista minun, tyttäreni, englannin opettajan ja tyttäreni oman opettajan kesken. Pyyntöäni vahvistin vetoamalla rehtorin puheessaan esittämään toivomukseen kodin ja koulun yhteistyöstä. Opettaja kiemurteli kieltäytyessään ja vetosi ties mihin seikkoihin. Minä en antanut periksi. Kun tarpeeksi monta kertaa olin vedonnut kodin ja koulun yhteistyöhön, lyhyt aika palaverille löytyi.

Palaveri pidettiin toivomallani kokoonpanolla ja jo puolen tunnin keskustelun jälkeen kellään ei ollut enää kiirettä pois. Molemmat hermostuneet opettajat olivat täysillä mukana ongelmia ratkomassa ja kun oli sovittu, että nyt puhutaan suoraan, saatiin selvitettyksi tappelut, vihaamiset ja kaikki muutkin epäselvät asiat. Englannin opettajalle tuli tyrmäävänä tieto, että hänen oppilaansa voi kokea, että hän vihaa oppilastaan. Tyrmäyksestä toivuttuaan opettaja pyysi tyttäreltäni anteeksi käytöstään ja sai tyttäreni avautumaan ja kertomaan omista tuntemuksistaan. Siinä sitä selvitettiin kuukausia eläneitä väärinkäsityksiä ja kai-

kenlaisia luulemisia ja tuntemisia. Avoimesti kyseltiin toinen toisiltamme, että oliko kellään vielä mitään sydämellään ja jokainen lupasi kiinnittää huomiota omaan käytökseensä ja sen parantamiseen lta päättyi sovintoon, joka sinetöitiin halauksella ja taisi siinä kyyneleitäkin tipahdella.

Tietenkin minusta tuntui mukavalta, kun opettajat myönsivät kuin yhdestä suusta, että tällaisille samanlaisille keskusteluille olisi paljon tarvetta ja että oli hienoa, kun aloitteentekijänä oli ollut äiti. Hymyillen poistuimme palaverista. Talven mittaan pidin yhteyttä kouluun ja sain kuulla, että Satu on aktiivisempi ja ei ylenkatso ketään, eikä mitään.

Aiemmin mainitsemani tempauksia tekevän tyttöporukan äitien kanssa ensin soittelimme tyttöjen ongelmista toinen toisillemme, mutta päätimme yhteisesti perustaa tyttöjen tukitiimin, joka kokoontuisi lähes joka viikko. Monena iltana talven aikaan kokoonnuimme miettimään yhdessä, mitkä olisivat parhaat keinot tyttöjen kasvun oikeaan suuntaan viemiseksi ja millä keinoin voisimme ratkaista jo ilmenneitä tyttöjen ongelmia. Kokoonnuimme yksityisissä tiloissa, myös tytön oma opettaja oli mukana. Vaikka tyttäreni Satu ei varsinaisesti kuulunut tähän tyttöporukkaan, pidin tärkeänä itse olla mukana tapaamisissa. Kevätjuhlassa sain opettajalta kiitosta esimerkillisestä toimimisesta äitinä.

En ehtinyt kuin hengähtää, kun olin jo mukana toisen kiusaamistapauksen pyörteissä kevätlukukaudella 2009. Pesueeni pohjimmaisina syntyneet kaksostytöt Milja ja Emilia eivät olleet koskaan tehneet suurta numeroa itsestään, vaan olivat aina viihtyneet hyvin keskenään ja sopeutuneet hyvin kaveriporukoihin. Koulusta oli aina tullut pelkkää myönteistä palautetta ja olin jo alkanut pitää itsestään selvyytenä sitä, että kilttien ja lahjakkaiden kaksosteni koulutie tulisi olemaan tasainen ja sileä. Pilvet olivat kuitenkin nousemassa ja ne tavoittivat minut kesäisen ukkosmyrskyn lailla.

Olin kuullut tyttöjen puhuvan paljon luokallaan olevasta Veerasta, jonka kanssa tytöt eivät halunneet olla paljon tekemisissä, eivät tykänneet kaikista piirteistä Veeran käytöksessä. Korvissani jutut kuulostivat normaaleilta, eiväthän kaikki pidä kaikista. Tyttöjen kertomat Veeran käytöstavat kuulostivat minusta aika arveluttavilta, mutta kehotin tyttöjäni käyttäytymään asiallisesti Veeraa kohtaan ja muistutin, että kiusaamiseen ei saisi millään muodoin ryhtyä. Koulussa tyttöporukka hyväksyi Veeran osaksi porukkaa, mutta vapaa-aikoina he eivät Veeraa yleensä joukkoonsa pyytäneet.

Kouluvuosi oli mennyt mukavasti, opettajan viestit tyttöjen koulutyön onnistumisesta olivat pelkkää hyvää, kehuja reippaista, sosiaalisista ja iloisista tytöistä. Koskaan opettaja ei ainakaan minulle sanonut yhtään kielteistä sanaa kaksosistani. Toukokuussa hiukan ennen koulun loppua sitten räjähti. Kaksi äitiä soitti minulle ja kertoi, että heidän tyttäriään syytetään koulukiusaajiksi. Omat kaksoseni toivat koulusta laput, kummankin lapussa oli samanlaiset terveiset, myös Milja ja Emilia kuuluivat kiusaajatyttyöjen ryhmään.

Sain myöhemmin tietää, että kiusaajaryhmän koko oli viisi tyttöä. Kukaan meistä äideistä ei tietänyt miten, missä ja kuinka kauan kiusaamista oli tapahtunut ja kuka oli uhri. Erityisesti terapeutti- ja sairaanhoitajaäiti olivat kuohuksissa. Tytöt

olivat pelästyneitä ja hämmentyneitä, hekään eivät pystyneet sanomaan mistä ja miksi syytökset olivat saaneet alkunsa. Tartuin puhelimeen ja soitin opettajalle, joka oli ylistänyt tyttöjäni jo kolmen vuoden ajan. En ollut ensimmäinen soitaja, opettaja oli kireä ja asettunut puolustusasemiin. Vaadin yhteistä tapaamista, asian perusteelliseksi selvittämiseksi kiusattujen, heidän vanhempiansa ja kiusaajien ja heidän vanhempiansa kanssa ja kysyin kiusattujen oppilaiden nimiä.

Opettaja kieltäytyi kertomasta nimiä, mutta kertoi koulussa tehdystä kyselystä, josta kaikkien kaavioiden mukaan tehty analyysi paljasti tämän koulukiusaajien ryhmän. Ihmettelin opettajalle, että kuinka tällaista on päässyt tapahtumaan ja kuka on tämä lapsiparka, joka on joutunut tämän ryhmän uhriksi ja mitä tytöt ovat oikeasti tehneet. Opettaja ei pystynyt kertomaan yhtään tosiasiaa, hoki vain, että kiusaajien joukko oli saatu kyselyn tuloksena. Kysyin päivää ja aikaa, milloin me kiusaajien vanhemmat voisimme näiden kiusaajatyttöjen kanssa tulla koululle selvittämään asiaa uhrin tai uhrien ja heidän vanhempiansa kanssa.

Opettaja suuttui ja sanoi, että ei tässä enää ole aikaa mitään selvittelytilaisuuksia järjestää, koulu loppuu ja kesäloma alkaa, asia selvitetään sitten syksyllä, kun KiVa Koulu –ohjelma käynnistyy. Vastasin, että koska on ollut aikaa meidän vanhempien tietämättä järjestää kysely, on oltava aikaa selvittää koko juttu välittömästi, kesälomalle ei pahoilla mielin lähdetä. Yksi äideistä oli jo ehtinyt soittaa rehtorille ja vaatinut asian selvittämistä. Koulusta tuli lappuja päivittäin, asiaa yritettiin taituroida vähäpätöisemmäksi. Yhden tytön isä oli korkeassa virassa oleva virkamies ja hänkin vaati voimallisesti asian perusteellista selvittämistä. Virkamiehen perhe sai opettajalta anteeksipyyntö- ja pahoittelukirjeen tapahtuneen johdosta ja ilmoituksen, että heidän tyttärensä osalta kysymyksessä oli ylilyönti, joka voitaisiin unohtaa.

Tyttö näytti kirjettä muulle syytettyjen ryhmälle, kenenkään muun perheeseen ei sellaista kirjettä ollut tullut. Omat lapseni olivat olleet kuraattorin puhuttelussa ja kuraattorin puhutteluajan viestintuojana oli ollut nyt jo tiedossamme oleva kiusaamisen uhri, aika erikoista. Olin huolissani tilanteesta ja lapsistani, halusin tietää totuuden tästä sekavasta sopasta, joka ei enää näyttänyt olevan kenenkään hallinnassa. Minulle oli vakuuteltu eräässä puhelussa opettajan kanssa, että tilanne selvitetään hienotunteisesti ja tyttöjä suojellen.

Kun kysyin, että mitä suojelemista se sellainen on, että kiusattu toimii viestinviejänä, opettaja tivahti, että ei pidä paikkaansa (vaikka pitikin) ja jatkoi, että siinä näet, tyttösi valehtelevat. Vastasin, että aina ensin luotan lapseni sanaan ja että minunkin lapseni voivat olla kiusaajia, tämän vuoksi yhteinen palaveri on välttämätön, asiat on saatava selväksi. Sanoin opettajalle, että tytöt ovat kertoneet, että kiusatuksi on julistettu Veera. Lisäsin, että tyttöjoukko ei halua olla Veeran kanssa enää vapaa-aikana, kun Veera puhuu rumia alapään asioita ja leventelee joka päivä rahoillaan. Veera tuo kouluun päivittäin 30 € - 50 €, polttaa tupakkaa ja on kehunut varastavansa äidiltään siidereitä.

Opettaja kuunteli hiljaa, kun jatkoin, että tässä ovat syyt, miksi Veeraa ei aina huolitella porukkaan. Vaadin edelleen, että asia on selvitettävä ja vihdoin viimein juuri ennen koulun loppumista opettaja suostui pyyntöön. Kokoonnuimme kou-

lulle selvittämään asiaa. Selvittelyssä paikalla olivat opettaja, erityisopettaja, terveydenhoitaja, kolme kiusaajiksi syytetyistä viidestä tytöstä ja minun lisäksi yksi syytettyjen äideistä. Keskusteluissa tytöt kertoivat tapahtumista joiden uskoivat synnyttäneen syytökset ja tunnustivat olleensa epäreiluja Veeraa kohtaan. Tytöt sanoivat myös sen, että eivät pidä sellaisista rumista jutuista ja huonosta käytöksestä.

Opettaja kiisti toimineensa väärin ja minä puhuin oikeudenmukaisuudesta ja anteeksipyyttämisestä ja anteeksiantamisesta, asioiden oikeilla nimillä puhumisesta, aikuisten erehtyväisyydestä ja väärästä tuomitsemisesta. Virkamies isä oli lähettänyt opettajalle viestin, hänen mielestään kysymyksessä oli kunnian loukkaus ja hän vaati julkista anteeksipyyntöä. Yksi äideistä vaati perheensä maineen puhdistamista, koska koko koulun tietoon oli levinnyt ketä tähän kiusaajajoukkoon koulun mukaan kuului. Äiti sanoi, että jokaisen oppilaan kotiin olisi lähetettävä asian todellisen tilan selventävä ja syyttömien maineen puhdistava kirje.

Opettaja väitti, että asia oli hoidettu sivistyneesti ja kenenkään nimi ei ollut tullut julkisuuteen. Tämä ei tietenkään pitänyt paikkaansa, koska ainakin jokainen meistä kiusaajiksi väitettyjen tyttöjen vanhemmista ja ainakin osa tyttöjen kavereista tiesi syytettyjen ja kiusaajan henkilöllisyyden. Itse vetosin toiveeseen sopuratkaisusta ja toistin, että asia hoidettaisiin näin alkuun anteeksipyyntöin, että jokainen pääsisi kesälomalle kevein mielin. Välillä meille aikuisille tuli kyyneleitä silmiin, mutta tytöt lähestyivät tapahtunutta realistisemmin. Tytöt ymmärsivät, että Veerasta on täytynyt tuntua pahalta.

Opettajalle virheen myöntäminen oli vaikeaa, hän oli tuskainen ja ahdistuneen oloinen. Terveystenhoitaja oli tytöille lempeä ja uskoi tyttöjen vilpittömyyteen, mutta muistutti, että ketään ei saanut sulkea pois porukasta. Omassa puheenvuorossani totesin, että jokaisella lapsella pitäisi olla ainakin yksi aikuinen, jolle lapsi voisi kertoa kaikki asiansa sellaisena kuin on ne kokenut. Tällainen aikuinen olisi lapsen turvasatama, läheinen ihminen, johon voisi aina luottaa ja jolta saisi vastauksia, opastusta, rakkautta ja hyväksyntää. Äitinä tiesin, että äiti ja isä monine odotuksineen ja toiveineen ei välttämättä ole aina lapselleen tällainen aikuinen.

Palaverin jälkeisenä päivänä opettajalta tuli kotiin vielä yksi viesti, jonka tulkitin opettajan anteeksipyyntöksi. Syksyllä koulun alkaessa tytöt toivat kotiin tiedon, että opettaja on jäämässä eläkkeelle. Kuraattori, joka oli laatinut keväisen kyselyn, keskusteli jokaisen luokkalaisen kanssa. Olin mukana keskustelutilaisuudessa ja asia oli ilmeisesti vaivannut kuraattoriakin, koska hän pahoitteli sitä, että asian käsittely oli lähtenyt täysin väärään suuntaan ja asiassa oli annettu väärä syytöksiä. Kuraattori toivoi, että unohtaisimme asian.

Tytöt ottivat Veeran mukaan koulun kaveripiiriin, kiinnittivät erityistä huomiota, että kukaan ei puhu Veerasta pahaa ja Veera sai huomata, että hän oli tasaveroinen, kun pareja valittiin käsityö-, liikunta- ja muilla parityöskentelytunneilla. Tyttöporukalla on koulun jälkeen omat juttunsa, joihin Veera toistaiseksi pääsee mukaan aika harvoin. Tytöt eivät edelleenkään pidä rumista jutuista, tupakanpoltosta, siidereistä ja muista tällaisista asioista. Mielestäni tytöillä on oikeus

tähän valintaan ja toivon vilpittömästi, että Veeran lähelle tulisi aikuinen, joka ohjaisi häntä näkemään oman toimintansa ja käyttäytymisensä muutosta kappavat kohdat. Surullista on, että meistä viiden kiusaajatyttö vanhemmista vain kahden vanhemmat ovat tapauksen jälkeen osallistuneet koulun ja kodin yhteisiin tilaisuuksiin. (Anneli, äiti, 42 vuotta. 8.10.2009. Henkilökohtainen tiedonanto.)

5 YK:N YLEISSOPIMUS LAPSEN OIKEUKSISTA

5.1 Lapsen oikeuksien julistus

Jo vuonna 1924 lapsen oikeuksia koskevassa Geneven julistuksessa todettiin lapsen tarvitsevan erityistä suojelua. Koska ihmiskunnan velvollisuutena on antaa lapselle paras, mitä ihmiskunta pystyy lapselle tarjoamaan, niin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokous antoi 20. marraskuuta 1959 Lapsen Oikeuksien Julistuksen siinä tarkoituksessa, että jokaisella lapsella olisi onnellinen lapsuus ja jokainen lapsi voisi omaksi ja yhteiskunnan parhaaksi nauttia julistuksessa hänelle määritellyistä oikeuksista ja vapauksista. Nämä oikeudet ja vapaudet kuuluvat jokaiselle lapselle, ja lapsen edun tulee olla tärkein näkökohta, kun lainsäädännöllä tai muulla tavoin turvataan lapsen kehitys ihmisarvon mukaisissa ja vapaissa oloissa. (Lapsen oikeuksien julistus.)

Jokaisella lapsella tulee olla oikeus psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin ja lapsen tulee saada kasvaa turvallisessa ilmapiirissä, jossa hän saa rakkautta ja hellyyttä. Lapselle on suotava mahdollisuus kehittää kykyjään ja hänellä on oikeus saada koulutusta, joka edistää hänen yleissivistystään. Lasta on suojeltava kaikissa olosuhteissa laiminlyönneiltä, julmuudelta ja väärinkäytöltä, ja mihinkään sellaisiin toimiin ei saa ryhtyä, jotka voisivat haitata hänen henkistä, ruumiillista tai moraalista kehitystään. Lapsen oikeuksien julistuksessa sanoma on selkeä, siinä ei ole jätetty tilaa kiusaamiselle eikä muillekaan tulkinnoille jostain muusta kuin lapsen parhaasta. Lapsen oikeuksien julistus on yleisluontoinen eikä sido valtioita oikeudellisesti. (Lapsen oikeuksien julistus.)

5.2 Lapsen oikeuksien sopimus

Lapsen oikeuksien sopimus (LOS) hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Sopimus on yleisesti hyväksytty käsitys siitä, mitä oikeuksia kaikilla lapsilla pitäisi olla " ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskuntoon, poliittisiin mielipiteisiin, kansallisuuteen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen tai syntyperään" katsomatta (LOS 2. artikla). Lapsen oikeuksien sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Artikla 38 suojelee vain alle 15-vuotiaita lapsia osallistumiselta sotatoimiin. Vuonna 2000 laadittu Lapsen oikeuksien sopimuksen lisäpöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin konflikteihin nostaa alaikärajan 18-vuoteen. Se astui voimaan 12.2.2002. Lapsen oikeuksien sopimus on Geneven sopimusten jälkeen maailman toiseksi laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus. Lisäpöytäkirjan lasten osallistumisesta aseellisiin konflikteihin on heinäkuuhun 2008 mennessä allekirjoittanut 123 valtiota ja ratifioinut 121 valtiota. Suomi on ratifioinut pöytäkirjan vuonna 2002. Lapsen oikeuksien sopimuksen noudattamista valvoo komitea, jolle maat raportoivat lasten oikeuksien tilanteestaan. (Lapsen oikeuksien sopimus.)

6 EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUS

6.1 Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien sopimus

Euroopan ihmisoikeussopimus on yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi. Alkuperäisessä muodossaan sopimus tehtiin 4.11.1950. Suomi liittyi sopimukseen toukokuussa 1989 ja sopimus tuli Suomea sitovana voimaan toukokuussa 1990. Sopimukseen sitoutuneiden jäsenmaiden viranomaisilla ja tuomioistuimilla on velvollisuus noudattaa ihmisoikeussopimuksen määräyksiä, sillä Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taataan jokaiselle lainkäyttövaltaan kuuluvalla määritellyt oikeudet ja vapaudet. Velvoitteet ovat tiukoja ja sopimuksen ratifioineiden valtioiden odotetaan takaavan ne jokaiselle sopimusvaltion lainkäyttövallan alaiselle henkilölle. Jos jonkun oikeuksia on loukattu, hän voi valittaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, joka on Euroopan neuvoston alainen organisaatio. Valituksen edellytyksenä on kuitenkin, että ensin on käytetty kansalliset valitustiet. (Pellonpää 2005, 10 – 13.)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen sopimusmääräys sallii alaikäiseen kohdistuvan vapauden riiston lain nojalla 1) hänen kasvatuksensa valvomiseksi, 2) hänen saattamisekseen toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi. (Pellonpää 2005, 292.)

Artiklassaan 2 Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirja määrää: Keneltäkään ei saa kieltää oikeutta koulutukseen. Hoitaessaan kasvatuksen ja opetuksen alalla omaksumiaan tehtäviä valtion tulee kunnioittaa vanhempien oikeutta varmistaa lapsilleen heidän omiensa uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa mukainen kasvatusta ja opetus. (Pellonpää 2005, 576.)

6.2 Arjen ihmisoikeudet

Amnesty Suomen osaston, Ihmisoikeusliiton, Suomen YK-liiton ja Suomen One World –portaaliyhdistyksen yhteinen hanke, jota ovat rahoittaneet Opetusministeriö, Opetushallitus ja Ulkoasiainministeriö kertoo nettisivuillaan (Ihmisoikeudet) Ihmisoikeudet ovat, ja vastaa kysymykseen arjen ihmisoikeuksista, Mitä ovat ihmisoikeudet mm. seuraavaa:

Ihmisoikeudet ovat tietoa siitä, että voin vaikuttaa asioihin. Minä en ole kenenkään marionetti. Voin liittyä puolueeseen, voin äänestää täysi-ikäisenä, voin lähettää mielipidekirjoitukset lehteen. Voin myös hankkia tietoa vapaasti, ilman että minulta salaillaan yhteisiä asioita. Minun ei tarvitse pelätä, kun jokin viranomainen ottaa minuun yhteyttä. Eikä minun tarvitse antaa lahjuksia, jotta saisin asiani hoidettua.

Ihmisoikeudet tarkoittavat välituntia, jolloin minun ei tarvitse kuulla olevani hikke tai homo tai vitun kusipää.

Ihmisoikeudet ovat sitä, että voin valita tulevan ammattini oman mieleni mukaan. En joudu luopumaan haaveistani siksi, etteivät sähkötyöt sovi tytöille.

Jo se, että olet tänäänkin tullut kouluun ja istunut tunneilla, kuuluu ihmisoikeuksiin. Oikeus koulutukseen takaa sen, että kykenet myöhemmällä iällä itsenäiseen elämään. Ilman lukutaitoa jäisi nettisurffailu vähälle, puhumattakaan siitä, että moni asia hankaloituisi.

Luokassa ja välitunnilla sattuu kaikenlaista. Onko sinua joskus haukuttu homoksi tai huoraksi? Harva ymmärtää, että koulukiusaaminen on ihmisoikeuksien loukkaamista.

Ihmisoikeudet eivät ole syntyneet poliitikkojen puheista vaan ihmisten perustarpeista. Ihmisoikeuksia ei voi antaa pois tai anastaa toiselta, sillä ne ovat luovuttamattomia ja kuuluvat kaikille.

7 LAINSÄÄDÄNTÖÄ JOKA LIITTYY OPPILAAN HENKISEEN JA FYYSISEEN KOSKEMATTOMUUTEEN

7.1 Suomen perustuslain keskeisiä periaatteita

Maamme oikeusjärjestyksessä perustuslaki on hierarkkisesti ylimmänasteinen suomalainen säädös. Vuoden 1995 perusoikeussäännösten uudistuksessa heijastettiin kansainväliset ihmisoikeussopimukset sisällöllisesti perusoikeussäännöksiin. Tämä uudistettu säännöstö siirrettiin uuteen perustuslakiin sellaisenaan. Uudistuksen tavoitteena oli vahvistaa perusoikeuksien asemaa oikeusjärjestyksessä. Perusoikeudet korostavat henkilökohtaista vapautta, yksilöllisyyttä ja yritteliäisyyden tukemista ja niissä korostuvat sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja yhteisvastuu. Perustuslaki sisältää perusoikeuksien asemaa vahvistavan säännöksen, jolla perustuslain etusijaa korostetaan. (Lahtinen & Lankinen 2009, 30 – 31.)

7.1.1 Suomen perustuslain mukaisia perusoikeuksia

Perustuslain (11.6.1999/731) 6 §:n säännökset määrittävät ns. horisontaalisen perusoikeuden, mikä tarkoittaa, että lain suoma oikeus vaikuttaa perusoikeuksien toimeenpanoon ja soveltamiseen ja samalla lainsäädäntöön kokonaisuutena. Tämä laissa mainittu ihmisen oikeus yhdenvertaisuuteen, tasa-arvoon ja kieltä joutua syrjityksi on tärkeä koulutuksen ja yhteiskunnallisen toiminnan kannalta. Lain sanoma on yksiselitteinen: kukaan ei saa tulla kiusatuksi. Perusoikeudella on vahvistettu lasten tasa-arvoisuus: lapsilla on oikeus huoltajansa ja holhoojansa rinnalla vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (Arajärvi & Aalto-Setälä 2004, 22.)

Perustuslain 7 §:n säännökset ovat säännöksinä selvät. Henkilökohtainen vapaus, koskemattomuus ja turvallisuus ovat itsestään selviä jokaiselle kuuluvia oikeuksia. Viime aikoina koulussa ilmenneet kiusaamis- ja väkivaltatapaukset, sekä tapahtuneet koulusurmat ovat pakottaneet arvioimaan koulun nykytilaa ja tulevaisuutta. Koska vapauden ja turvallisuuden ilmapiiriä ei haluta menettää vaarat on ennakoitava. Koulussa tapahtuneet väkivaltaiset tapahtumat ovat to-

siasioita, jotka on huomioitava, kun rakennetaan tulevaa turvallista koulua. (Särkelä 2008, 188.)

Perustuslain 8 §:n säännökset rajaavat sen, että rangaistuksen saa vain teosta, joka on säädetty rangaistavaksi (Perustuslaki 2:8 §). Koulukiusaaminenkin voi olla sellaista, että se on rikosoikeudellisesti rangaistavaa. Oppilaiden vastuu perustuu samoihin normeihin kuin muidenkin vastuu. (Hamarus 2008, 23.)

Perustuslain 16 §:n määrittää jokaisen subjektiivisen oikeuden perusopetukseen ja opetuksen maksuttomuuteen. Vastuu tämän oikeuden toteutumisesta on julkisella vallalla. Oikeus saada opetusta antaa yksilölle käänteisen suojan opetuksesta erottamiseen ja poistamiseen. Ongelmatilanteissa koulumuotoiseen perusopetukseen sopeutumattomalle voidaan antaa muuta samantasoista opetusta. Oppivelvollisuus, joka on myös yksilön oikeus saada perusopetusta, ei sisällä koulupakkoa. (Arajärvi & Aalto-Setälä 2004, 24.)

Viranomaisten ja tuomioistuinten velvollisuutena on turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (Lahtinen & Lankinen 2009, 31).

7.2 Opetukseen liittyvän lainsäädännön keskeisiä periaatteita

Koulutuslainsäädännössä luovuttiin siitä, että oppilaitos instituutiona olisi sääntelyn kohde. Voimassa olevassa lainsäädännössä sääntelyn kohteena ovat koulutus ja sen toteuttamisen edellytykset. Voimassa olevissa laeissa säädetään koulutuksen tavoitteista ja sisällöistä, koulutusasteista, koulutuksen järjestämismuodoista sekä oppilaiden ja opiskelijoiden oikeuksista ja velvollisuuksista. (Lahtinen & Lankinen 2009, 39.)

Koulutuksen perusturvan toteutumista vahvistettiin lainsäädäntöä uudistettaessa. Myös koulutuksen laatua ja vaikuttavuutta sekä arviointia haluttiin vahvistaa säännösten avulla. Lainsäädäntöä uudistettaessa haluttiin parantaa koulutusjärjestelmän kykyä sopeutua yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin. Lainsäädäntöä koottiin selkeämmäksi kokonaisuudeksi ja korostettiin sitä, että koko koulutusjärjestelmän toimivuutta tuli käsitellä kokonaisuutena. (Lahtinen & Lankinen 2009, 37 – 38.)

Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset asettavat koulutukselle uusia vaatimuksia ja koulutuksen sisältöä uudistettiin näitä vaatimuksia vastaavaksi. Paikallista päätösvaltaa lisättiin ja koulutuksen järjestäjille avattiin uusia mahdollisuuksia koulutuksen toteuttamiseksi. Lainsäädännössä huomioitiin myös elinikäisen oppimisen periaate ja koulutuksen sääntely- ja rahoitusmekanismit. Järjestelmän läpinäkyvyyttä lisättiin ja toiminnan painopistettä siirrettiin toiminnan hyväksi hallintokeskeisyyttä vähentämällä. (Lahtinen & Lankinen 2009, 37 – 39.)

7.2.1 Perusopetuslain, lukiolain ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaisia oikeuksia

Perusopetuslain (21.8.1998/628), ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (21.8.1998/630) ja lukiolain (21.8.1998/629) mukaan opiskelijalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Lainsäädännöllä pyritään siihen, että opetuksen tarkoitettut tilat ja välineet ovat turvallisia ja että oppilaat eivät joudu väkivallan tai muun kiusaamisen kohteiksi koulussa tai koulun muussa toiminnassa. Koulutilojen turvallisuudesta on huolehdittu monin tavoin. Näistä on säädetty enemmän muussa kuin koulutusta koskevassa lainsäädännössä. (HE 205/2002.)

Vastuu turvallisen oppimisympäristön toteutumisesta on säädetty koulutuksen ja opetuksen järjestäjän tehtäväksi. Turvallinen oppimisympäristö tukee oppilaan ja opiskelijan hyvinvointia koko hänen opiskelunsa ajan. Hyvinvoinnin perustan luovat hyvät fyysiset ja psyykkiset puitteet. Tällainen turvallinen oppimisympäristö on myös koko koulun henkilökunnan tuloksellisen toiminnan perusta. Turvallisen oppimisympäristön toiminnan perustaa rakennetaan laajalla yhteistyöllä eri hallinnonalojen ja toimijoiden kesken. (HE 205/2002.)

Opetuksen järjestäjä vastaa oppilaille koulumatkoilla sattuneista tapaturmista ja tiettyjen edellytysten täytyessä myös koulukuljetuksista. Oppilaille on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön ja koulumatkat ovat osa tätä turvallista oppimisympäristöä. Turvalliseen oppimisympäristöön kuuluu myös opettajien työturvallisuus, josta säädetään työsuojelua koskevassa lainsäädännössä. (Lahtinen & Lankinen 2009, 283 – 284.)

7.2.2 Opetukseen liittyvän lainsäädännön velvoitteita viranomaisten toiminnassa

Lainsäädännön näkökulman muuttaminen koulutukseen ja sen toteuttamisen edellytyksiin lisäsi paikallista päätösvaltaa koulutuksessa (Lahtinen & Lankinen 2009, 39.)

Koulun ja oppilaitoksen hallintoelimet luovat edellytykset opetuksen toteutumiselle. Pyrkimyksenä on, että kunta ja kuntalaiset, opettajat ja muu henkilöstö, vanhemmat ja oppilaat voivat vaikuttaa koulun ja oppilaitoksen toimintaan. Tästä vaikuttajien moninaisuudesta voi seurata, että toteuttaminen lisää hallintoelinten määrää suhteettoman suureksi. Tämä hallinnon kasvu on estetty niin, että sidosryhmien vaikuttamishalu tapahtuu erilaisten yhteistoimintamuotojen kautta. Koulun ja oppilaitoksen hallintoelimet noudattavat tehtäviään hoitaessaan hallintomenettelystä annettuja yleisiä säännöksiä. Opetuslainsäädäntö ei toiminnasta vastaavaa rehtoria lukuun ottamatta sisällä säännöksiä siitä, mitä virkoja ja toimia opetustoimen hallintoon perustetaan. (Arajärvi & Aalto-Setälä 2004, 272 – 273.)

Koulun johtosäännössä määrätään rehtorin tehtävistä ja toimivallasta. Rehtori voi käyttää päätösvaltaansa myös hänelle delegoidun päätösvallan perusteella. Päätöksen teossa rehtori vastaa siitä, että lainsäädäntöä noudatetaan. Rehtorin on pidettävä päätöksistään päätösluettelo. Jos rehtori katsoo tarpeelliseksi, päätösluettelo on pidettävä yleisesti nähtävänä. Oikeusvaikutteiset päätökset, joista voi tehdä oikaisuvaatimuksen, on asetettava yleisesti nähtäväksi, että ne tulevat lainvoimaisiksi. (Arajärvi & Aalto-Setälä 2004, 279 – 280.)

Opetuslainsäädännössä ei määritellä opettajakuntaa, vaan ainoastaan se, että opettaja tulee olla riittävä määrä. Opetuksen järjestäjä laatii opetussuunnitelman voimassa olevaa lakia ja asetuksia ja annettuja säännöksiä ja määräyksiä noudattaen. Opettaja toimii opetussuunnitelman mukaisesti. Opetussuunnitelma säätelee opetuksen sisällön ja suunnitelman vastainen opetusta pidetään opettajan virkavirheenä. Kouluissa ja oppilaitoksissa on opettajien ja rehtorin lisäksi muuta henkilökuntaa. Tällaista henkilökuntaa ovat esimerkiksi koulunkäyn-

tiavustajat, oppilashuoltotehtävissä toimivat henkilöt ja terveydenhuolto- ja keittiöhenkilöstö, sekä vahtimestarit, huoltomiehet, sihteerit, kanslistit ja taloudenhoitajat. (Arajärvi & Aalto-Setälä 2004, 281.)

7.3 Rikoslaki

7.3.1 Kiusaamisesta rikokseen

Kiusaamista ei ole Suomen lain mukaan säädetty rikokseksi. Yleiskielen sanana kiusaaminen mielletään kiusoittelu-sanaa vastaavaksi jopa leikkimieliseksi toiminnaksi. Kiusaamisilmiön takana on kuitenkin usein tekoja, jotka ovat rikosnimikkeistön mukaisia; pahoinpitely, laitton uhkaus, kiristys, kunnianloukkaus, vapaudenriisto, pakottaminen. Myös edellisten tekojen yllytys ja avunanto ovat rikoslaissa rangaistavia tekoja. (Iivari 2008.)

Rikoksentehtäjä voi olla lapsi, mutta rikosoikeudellisen vastuun alaikäraja on 15 vuotta. Alle 15-vuotiaan tekemät rikokset käsitellään sosiaalitoimen piirissä. (Iivari 2008.)

Ehdotonta vankeusrangaistusta ei yleensä tuomita alle 18-vuotiaalle. Jos rikoksen tehneelle 15 – 17-vuotiaalle nuorelle tuomitaan rangaistus, on se enintään $\frac{3}{4}$ osaa täysi-ikäiselle tuomittavasta määrästä. Nuori voidaan jättää kokonaan tuomitsematta, jos oikeus katsoo hänen ottaneen opikseen ilman rangaistustakin. (Oikeuslaitos.)

7.3.2 Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset

Pahoinpitely on Suomen rikoslaissa määritelty terveyteen ja henkeen kohdistuvaksi rikokseksi. Pahoinpitely on ruumiillista väkivaltaa tai ilman väkivaltaa toisen terveyden vahingoittamista, kivun aiheuttamista tai toisen saattamista tiedottomaan tilaan. Pahoinpitelymuotoja ovat lievä ja törkeä pahoinpitely. Lievänä pahoinpitelyä pidetään silloin, kun terveyden vahingoittaminen tai muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena arvioiden ovat vähäisiä. Törkeässä pahoinpitelyssä aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila tai rikos tehdään raakalla tai julmalla tavalla tai ampuma-

asetta tai vastaavaa hengenvaarallista välinettä käyttäen ja rikos on kokonaisuutena arvostellen törkeä. (Rikoslaki 21:5 - 7 §.)

Pahoinpitelyrikoksessa rangaistuksen muoto ja pituus vaihtelevat pahoinpitelyrikoksen muodosta riippuen. Pahoinpitelystä rangaistaan sakolla tai enintään kahden vuoden vankeudella. Jos pahoinpitely katsotaan lieväksi, rangaistus on sakko. Törkeässä pahoinpitelyssä rangaistus on vähintään yksi ja enintään kymmenen vuotta vankeutta. (Rikoslaki 21:5 – 7 §.)

7.3.3 Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaaminen

Yksityiselämää suojellaan rikoslaissa ulkopuolisten mielivaltaista ja epäasiallista puuttumista vastaan. Oikeudettomalla metelöinnillä, esineiden heittämisillä, puhelinsoitoilla tai muilla vastaavilla tavoilla rikotaan toisen kotirauhaa. Kotirauhan rikkomisesta voidaan tuomita sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. (Rikoslaki 24:1 §.)

Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä on, kun joku oikeudettomasti joukkotiedotusvälinettä käyttäen tai muulla vastaavalla tavalla esittää loukkaavan vihjauksen tai tiedon tai kuvan toisen ihmisen elämästä ja saattaa sen muiden ihmisten saataville, ja se aiheuttaa loukatulle vahinkoa tai kärsimystä tai hän joutuu halveksunnan kohteeksi. Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä voi rangaistus olla sakko tai enintään kaksi vuotta vankeutta. (Rikoslaki 24:8 §.)

Kunnianloukkauksen tunnusmerkit täyttyvät, jos joku esittää valheellisen tiedon tai vihjauksen toisesta tai muuten halventamalla aiheuttaa toiselle vahinkoa ja kärsimystä tai häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Kunnianloukkaus on törkeä, jos edellä mainittu teko tehdään joukkotiedotusvälinettä käyttäen tai saatetaan useiden ihmisten saataville tai aiheutetaan suurta tai pitkäaikaista kärsimystä, tuntuva vahinkoa ja kunnianloukkaus on kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kunnianloukkauksesta tuomitaan sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Törkeän kunnianloukkauksen tuomio voi olla vankeutta enintään kaksi vuotta. (Rikoslaki 24:9 – 10 §.)

7.3.4 Vapauteen kohdistuvat rikokset

Vapaudenriistoa on oikeudeton liikkumisvapauden estäminen tai eristäminen ympäristöstä sulkemalla sisään, sitomalla, kuljettamalla johonkin tai muulla vastaavalla tavalla. Teko on törkeä, jos vapaudenriisto kestää yli kolme vuorokautta aiheuttaen vakavaa vaaraa toisen hengelle tai terveydelle tai jos käytetään erityistä julmuutta tai vakavaa väkivallan uhkaa. Rangaistus vapaudenriistosta on sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Rangaistukseksi määrätään vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta vankeutta, jos vapaudenriisto katsotaan törkeäksi. (Rikoslaki 25:1 – 2 §.)

Toisen uhkaaminen aseella tai muuten uhkaamalla rikoksella siten, että on perusteltua syytä pelätä oman tai toisen henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa, pidetään laittomana uhkauksena. Rangaistuksena tuomitaan sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. (Rikoslaki 25:7 §.)

Vapauteen kohdistuvassa rikoksessa, pakottamisessa, oikeudettomasti väkivallalla tai uhkauksella pakotetaan toinen tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin. Rangaistuksena tällaisesta teosta tuomitaan sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta. (Rikoslaki 25:8 §.)

Vapauteen kohdistuvat rikokset: tuottamuksellinen vapaudenriisto, laitton uhkaus ja pakottaminen eivät ole virallisen syytteen alaisia rikoksia vaan asianomistajarikoksia ellei niitä ole tehty hengenvaarallista välinettä käyttäen tai ellei yleinen erittäin tärkeä etu vaadi sitä. (Rikoslaki 25:9 §.)

7.3.5 Nuorisorangaistus

Nuorisorangaistuksen tarkoitus on uusien rikosten ehkäisy ja rikoksen tehneen nuoren sosiaalinen selviytyminen. Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta. Rangaistuksen pituus on 4 – 12 kuukautta. Rangaistusta ei suoriteta rangaistuslaitoksessa vaan rangaistukseen kuuluu valvonnan alla suorittaa sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia. Valvonnassa tuetaan ja ohjataan edellä mainittujen tehtävien suoriutumisessa.

Nuorisorangaistukseen sisältyy valvottua palkatonta työntekoa ja työelämään perehtymistä. Myös päihteiden käyttöä valvotaan. Kriminaalihuoltolaitos vastaa nuorisorangaistuksen täytäntöönpanosta. Nuori voidaan tuomita nuorisorangaistuksen sijaan muuhun rangaistukseen, esimerkiksi ehdottomaan vankeusrangaistukseen, jos hän rikkoo nuorisorangaistuksen suorittamisesta annettuja määräyksiä tai tekee uusia rikoksia. (Oikeuslaitos.)

7.3.6 Vahingonteko

Rikoslaisissa on määritelty rangaistavaksi vahingonteoksi toisen omaisuuden oikeudeton hävittäminen tai vahingoittaminen. Vahingontekoa on myös toisen vahingoittamiseksi tietovälineelle tallennetun tiedon tai muun tallennuksen oikeudeton hävittäminen, turmeleminen, kätkeminen tai salaaminen. Vahingonteko on lievä, jos vahinko on vähäistä ja kokonaisuutena arvostellen vähäinen.

Vahingonteko on törkeä, jos sillä aiheutetaan suurta taloudellista vahinkoa, tuntuvaa vahinkoa uhrin olot huomioiden tai vahinkoa historiallisesti tai sivistyksellisesti arvokkaalle omaisuudelle. Tietovälineelle tallennetun tiedon kätkeminen, turmeleminen tai salaaminen osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa on törkeää vahingontekoa. (Rikoslaki 35:1 – 3 §.)

Vahingonteosta tuomitaan sakkoa tai vankeutta enintään yksi vuosi. Jos vahingonteko katsotaan lieväksi, rangaistuksena tuomitaan sakkoa. Törkeän vahingonteon seurauksena on vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta. (Rikoslaki 35:1 – 3 §.)

7.4 Vahingonkorvauslaki

7.4.1 Korvausvastuun edellytys

Vahingonkorvauslain mukaan korvausvelvollisuus on henkilöllä, joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon. Alle 15-vuotiaat ovat korvausvelvollisia aiheuttamistaan vahingoista vaikka he eivät ole rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan. (Lappi-Seppälä 2000, 451.)

Alle 18-vuotiaan korvausvelvollisuus suhteutetaan hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa, teon laatuun ja osapuolten olosuhteisiin nähden kohtuulliseksi (Vahingonkorvauslaki 2:2 §.)

7.4.2 Tahallisesti aiheutettu vahinko

Tahallisesti aiheutetusta vahingosta tuomitaan täysimääräinen korvaus, ellei erityisestä syystä korvausta alenneta. Vahingonaiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot tai muut olot voivat olla perusteena vahingonkorvauksen sovitteluun, mikäli korvausvelvollisuus muodostuisi kohtuuttoman raskaaksi. (Vahingonkorvauslaki 2:1 §.)

7.4.3 Henkilövahinko

Vahingonkorvausoikeudessa henkilövahinkoja jaotellaan eri tavoin. Suoranainen henkilövahinko korvaa sairaanhoitokuluja ja muita tarpeellisia kuluja. Ansiön menetys aiheuttaa epäsuoraa henkilövahinkoa. Välitön henkilövahinko kohdistuu henkilöön, jonka terveydentilaan vahinko vaikuttaa. Välillisessä henkilövahingossa on kyse esimerkiksi toisen kuolemasta aiheutuvista hautaamiskuluista tai elatusta nauttineen jäämisestä vaille elatusta. Näitä henkilövahinkoja voidaan nimittää aineellisiksi henkilövahingoiksi. Aineettomia henkilövahinkoja ovat kipu, särky, tilapäinen tai pysyvä haitta sekä kärsimys. (Routamo, Sthålborg & Karhu 2006, 279 – 280.)

Rikoksella aiheutettu fyysinen tai muuten lääkärintutkimuksella todettu kivun ja säryn tuntemus korvataan vahingonkorvauslain (5:2 §) mukaan aineettomana vahinkona rikoksen uhrille. Pahoinpitelyrikokset ovat tyypillisiä tapauksia korvattaessa kipua ja särkyä. Jos rikoksesta jää pysyvä vamma tai rumentava arpi, korvausta maksetaan myös viasta ja haitasta. Vahingonkorvauslaissa mainitaan muu henkilövahinko, jona lain esitöiden mukaan pidetään mm. psyykkisen tilan häiriintymistä. Korvausta tuomittaessa on edellytetty lääketieteellistä näyttöä psyykkisen tilan häiriintymisestä. (Lappi-Seppälä 2000, 456 – 457.)

Kaksi koulupoikaa oli kohdistanut ruumiillista väkivaltaa luokkatoveriaan kohtaan sekä kiristänyt häneltä rahaa. Tämä oli joutunut henkiseen pelkotilaan, josta oli aiheutunut poissaoloa koulusta ja joka oli vaikeuttanut hänen mahdollisuuksiaan suorittaa koulutehtävistä kykyään vastaavalla tavalla. Syytetyt tuo-

mittiin rangaistukseen nuorena henkilönä jatketusta rikoksesta, joka käsitti lieviä pahoinpitelyjä ja kiristämisen, sekä velvoitettiin suorittamaan korvausta kivusta ja särystä sekä henkisestä järkytyksestä. (KKO 1982 II 6).

8 KOULUTUKSEEN LIITTYVÄ LAINSÄÄDÄNTÖ ARJEN KOULUTYÖSSÄ

8.1 Lainsäädännön kehittäminen

Lainsäädännön kehittämisessä tavoitteena on ollut pyrkiä oppilaiden hyvän oppimisen, hyvän terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen. Lainsäädännön kehittämisellä on haluttu turvata, että olosuhteita parannetaan sekä oppilaiden, että opettajien näkökulmasta, unohtamatta koulun muuta henkilökuntaa. (HE 205/2002.)

8.2 Muuttuvan yhteiskunnan haasteet

Koulutuksen lainsäädännöllä pyritään vastaamaan niihin haasteisiin, joita jatkuvasti muuttuva yhteiskunta tämän päivän ja tulevaisuuden koulutusjärjestelmältä odottaa. Lainsäädäntö on eräs keino kehittää julkisia palveluita, ja lainsäädännöllä on haluttu luoda koulutukselle mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskunnalliseen kehitykseen. Lainsäädännön pyrkimyksenä on kannustaa koulutuksen järjestäjiä jatkuvasti arvioimaan koulutuksen muutostarvetta ja tarttumaan havaittuihin epäkohtiin. (Lahtinen & Lankinen 2009, 13.) Näitä odotusten ja lainsäädännön onnistumisen tuloksia nähdään kouluista ja oppilaitoksista valmistuneiden oppilaiden ja opiskelijoiden sijoittumisina jatkokoulutuspaikkoihin ja työelämään sekä heidän onnistuneesta kasvustaan tasapainoiseen aikuisuuteen.

8.3 Päätöksentekijät

Kuntien hallinto jakaantuu päätöksentekijöinä toimivaan luottamushenkilöorganisaatioon ja virkamiehiin, joiden tehtävänä on valmistella ja esitellä käsiteltävät asiat päätöksentekijöille. Virkamiesten tehtäväksi jää usein myös tehtyjen päätösten toimeenpanosta huolehtiminen. (Kettunen 2007, 139.)

Kuntalaisten demokraattisesti vaaleilla valitsema kunnanvaltuusto johtaa kunnan päätöksentekoa. Valtuusto päättää opetustoimen investoinneista ja voi ohjauksellaan puuttua myös opetustoimen ja koulujen toimintaan. Toimeenpanovaltaa käyttää kunnanhallitus ja opetustoimen päätöksistä vastaa yleensä sivistys- tai opetuslautakunta. Poliittisten päätösten tekemisen on päätösvaltaa käyttäessään noudatettava voimassa olevaa lainsäädäntöä. Käytännön asioiden sujumiseksi tätä päätösvaltaa delegoidaan virkamiehille kunnan omalla hallinto-, johto- ja toimintasäännöllä. Jatkodelegointisäännöstö toimii jo eri päätöksentekotasolla, kun lautakuntiin päätettäväksi tulevat asiat perustuvat osin lakiin ja osin jatkodelegointisäännöstöön. (Kettunen 2007, 140 – 141.)

Opetustoimen käytännön toteuttamisesta ja vastuun- ja tehtävienjaosta organisaatiossa huolehtii opetustoimenjohtaja tai pienemmissä yksiköissä opetustoimen sihteeri ja koulun rehtori. (Kettunen 2007, 139 – 141.)

Kuntalain määräämän tarkastuslautakunnan tehtävänä on arvioida, ovatko valtuuston asettamat toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet toteutuneet. (Kettunen 2007, 141 – 142.)

8.4 Koulutuksen järjestäjät

Perusopetuksen järjestäjinä voivat koulutusta koskevan lainsäädännön mukaan olla kunnat, kuntayhtymät, yksityiset yhteisöt ja säätiöt sekä valtio. Kunnan velvollisuus on perusopetuslain (4 §) mukaan järjestää kunnassa asuville oppivelvollisuusikäisille perusopetusta ja esiopetusta. (Lahtinen & Lankinen 2009, 80.)

Opetusministeriö myöntää luvan yksityisille perusopetuksen järjestäjille ja kaikille lukiokoulutuksen, ammatillisen koulutuksen ja ammatillisen aikuiskoulutuksen järjestäjille. Yksityisen perusopetuksen järjestäjän lupahakemus opetuksen järjestämiseksi käsitellään valtioneuvoston yleisistunnossa. Koska tarkoituksena on säilyttää kunnan koululaitos perusopetuksen runkona, luvan myöntäminen on vapaata harkintaa ja luvan hakijalla ei ole lakiin perustuvaa oikeutta luvan saamiseen. (Lahtinen & Lankinen 2009, 80 – 81.)

8.5 Kuntalaiset ja asianosaiset

Perustuslain 16 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Osana lain tarkoittamaa oikeutta on oikeus esiopetukseen. Koulunkäyntioikeuden takaa oikeus opetukseen. (Arajärvi & Aalto-Setälä 2004, 21.)

Jos jonkun lakisääteistä oikeutta loukataan, hänellä on mahdollisuus hakea itselleen tai alaikäiselle huollettavalleen kuuluvaa oikeutta lainsäädännön kautta. Tämän mahdollisuuden tarjoaa Suomen oikeusjärjestelmä, jossa kärjäoikeuden päätökseen tyytymätön voi hakea muutosta hovioikeudelta ja hovioikeuden päätökseen tyytymätön korkeimmalta oikeudelta, mikäli asia on sellainen, että valituslupa asian ratkaisemiseksi myönnetään. (Lahtinen & Lankinen 2009, 314.)

Asianosaisella on lain suoma mahdollisuus valittaa kunnallisen viranhaltijan päätöksestä. Jos oikaisuvaatimus suoraan viranhaltijalle ei tuota tulosta, laki ei jätä asianosaista yksin, vaan asianosaisella on mahdollisuus tehdä asiasta kunnallisvalitus, joka käsitellään hallintokunnan lautakunnassa. Päätökseen tyytymätön asianosainen voi viedä asia eteenpäin hallinto-oikeuteen ja siitä edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Oppilasasioita koskevat jatkovalitukset käsittelee lääninhallitus. (Kettunen 2007, 141.)

8.6 Rehtori ja opettajat

Jokaisella koululla, joka järjestää perusopetuslain ja lukiolain mukaista opetusta, on lain mukaan oltava toiminnasta vastaava rehtori. Rehtori vastaa koko koulun toiminnasta, vaikka varsinaiset opetus- ja muut työtehtävät on jaettu tehtävään valittujen henkilöiden toimenkuvien mukaisesti. (Kettunen 2007, 147.)

Rehtorin tehtävissä lainsäädännön tuntemus on tärkeää, koska koulun johtajana hänen tulee huolehtia, että opetussuunnitelma linjauksineen ja vaatimuksineen toteutuu. Opettajan työtä ohjaavan keskeisen lainsäädännön tunteminen ei riitä, sillä esimiehenä rehtorin on tunnettava myös työlainsäädäntö, työturvall-

lisuuteen liittyvä lainsäädäntö ja runsaasti muuta lainsäädäntöä. (Kettunen 2007, 154.)

8.7 Lain tavoitteiden toteutumisen esteitä

Yhteiskunnassa tapahtuvat voimakkaat muutokset ovat lisänneet oppimisympäristöjen turvallisuutta vaarantavia ongelmia. Tällaisia ongelmia ovat oppilaiden keskinäinen kiusaaminen, uhkailu, väkivalta, oppituntien vakava häirintä, varkaudet, näpistykset, tupakointi, alkoholi ja huumeet. Onnettomuuksilta ja tapaturmiltakaan ei ole vältytty. Kiusaamisen, väkivallan ja uhkailun kohteeksi voivat joutua myös opettajat ja koulun muu henkilökunta. (HE 205/2002.)

8.8 Toiminta riskien hallitsemiseksi

Lain vaatiman turvallisen oppimisympäristön toteutuminen on huomioitu koulujen opetussuunnitelmissa. Turvallisuuden riskitekijöihin on varauduttu ja turvallisuutta pyritty edistämään ehkäisevällä toiminnalla. Kiusaamisen ehkäisemiseksi ja vakavien kriisi- ja väkivaltatilanteiden välttämiseksi on lisätty kriisivalmiutta ja tehty suunnitelmia ja toimintamalleja. Kouluissa riskejä on kartoitettu ja tehty turvallisuutta lisääviä toimenpiteitä. Huomiota on kohdistettu koulurakennuksiin, piha-alueisiin, liikennejärjestelyihin ja opetusryhmäkokoihin. Koulujen sosiaalisen ja psyykkisen turvallisuuden lisääminen on yksi tärkeä kehittämiskohde. (HE 205/2002.)

8.9 Toiminta rikollisuuden ehkäisemiseksi

Koulun osuutta rikollisuuden ehkäisyssä kehitetään ja etsitään käytäntöjä puuttua koulukiusaamiseen, koulupinnaamiseen ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Lain pykäliin, jotka koskivat oikeutta turvalliseen opiskeluympäristöön lisättiin säännös, jolla opetuksen järjestäjän tuli opetussuunnitelman yhteydessä laatia suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi. Lain pykälillä pyritään suojaamaan oppilaita väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Toiminnassa painopiste suuntautuu ehkäisevään toimintaan. (HE 205/2002.)

Joka sektorilla on kiinnitetty lisääntyvää huomiota yleisen valmiuden nostamiseen kiusaamisen ja rikosten estämiseksi (Vuorinen 2008, 9).

8.10 Järjestyssäännöt ja –määräykset

Kouluyhteisön turvallisuuden ja sisäisen järjestyksen toteuttaminen ja valvonta tapahtuu hyväksytyjen järjestyssääntöjen ja -määräysten avulla. Järjestyssääntöjen ja määräysten on oltava sellaiset, että ne eivät ole ristiriidassa lainsäädännön kanssa, eivätkä ne saa loukata perustuslaissa säädettyjä perusoikeuksia. (HE 205/2002.)

Järjestyssääntöjen sisällöstä päättää koulutuksen järjestäjä. Oppilaitoksen turvallisuutta, viihtyisyyttä ja sisäistä järjestystä sekä opiskelun esteetöntä sujumista edistetään järjestyssäännöillä ja järjestysmääräyksillä. Järjestyssäännöillä ja –määräyksillä ohjataan kouluyhteisön käytännön toimintaa ja oppilaitoksen omaisuuden käsittelyä. Määräykset ja säännöt asianmukaisesta käyttäytymisestä sekä oleskelusta ja liikkumisesta koulurakennuksissa ja oppilaitoksen alueella edistävät oppilaitoksen päivittäistä työrauhaa. Jos koulutuksen järjestäjien edustajien tietoon tulee oppilaan tai opiskelijan turvallisuutta vaarantava tekijä, heidän virkavelvollisuuksiinsa kuuluu tämän havaitun vaaran poistaminen. (Lahinen & Lankinen 2009, 284.)

Turun hovioikeuden tuomio: Käräjäoikeuden tuomiolauselmaa ei muuteta. Kokemäen käräjäoikeuden tuomio: Vastaaja Huittisten kaupunki velvoitetaan maksamaan vahingonkorvauksena kantaja M:lle 72.500 mk.

M suoritti oppivelvollisuuttaan vastaajan ylläpitämässä H:n ja V:n peruskoulun yläasteella vuosina 1991 – 1993 sekä L:n lukiossa vuosina 1993 – 1995. Tänä aikana M joutui erittäin pahan koulukiusaamisen uhriksi ja joutui mm. hakemaan vapautusta kevätlukukaudelta 1993. Koulukiusaaminen oli aluksi luonteeltaan psyykkistä kuten nimittelyä, peräänhuutelua, pilailua, naureskelua takanapäin ym., mutta muuttui loppusyksyllä 1991 fyysiseksi käsittäen hiusten repimistä ja potkimista. Syksyllä 1992 koulukiusaaminen käsitti mm. rintaliivien repimisen. Lukioaikana koulukiusaaminen oli luonteeltaan yksinomaan psyykkistä. Kantaja M vaati vahingonkorvausta 30.204,20 mk ja korvausta henkisestä kivusta ja särystä 100.000 mk.

Vastaaja Huittisten kaupunki on vaatinut, että kanne on hylättävä---. Koulukiusaamista ei ole tapahtunut. Vastaaja ei ole syyllistynyt asiassa tuottamukseen. Vastaaja kiistää syy-yhteyden väitetyn laiminlyönnin ja väitetyn vahingon välillä sekä, että kantajalle olisi aiheutunut korvattavaa vahinkoa. Vastaaja ei ole oppilaitoksen ylläpitäjänä syyllistynyt valvontavelvollisuutensa laiminlyöntiin siten, että kantajaan on saatettu kohdistaa erittäin voimakasta ja fyysistä koulukiusaamista. Vastaaja on koulutoimea ylläpitävänä pyrkinyt käytettävissä olevin

keinoin luomaan olosuhteet sellaisiksi, ettei koulukiusaaminen olisi mahdollista. (Turun HO 2001 S 99/2345.)

Rovaniemen hovioikeus: Käräjäoikeuden tuomiota ei muuteta.

Rovaniemen käräjäoikeus: T:n ja E:n kanteet ja niihin perustuvat vaatimukset hylätään.

T ja E ovat lausuneet, että kysymyksessä oli ollut T:n kannalta erittäin vakava koulukiusaamistapaus. Kaupunki ei ollut riittävän selkeästi ohjeistanut käytettäviä toimenpiteitä eivätkä opettajat ja muu henkilökunta olleet osanneet toimia oikein käytännön tilanteissa. Koulukiusaamisen ja T:n tilan välillä oli syy-yhteys. T:n ottaminen pois koulusta oli ollut oikea ja myös lääketieteellisesti perusteltu toimenpide. Kaupunki on lausunut, että käräjäoikeuden tuomio oli oikea. Koulun tietoon tulleisiin kiusaamistapauksiin oli puututtu välittömästi ja tuloksetta. Kaupunki oli täyttänyt perusopetuslain mukaiset velvollisuutensa ja ryhtynyt kaikkiin toimenpiteisiin, joita siltä oli kohtuudella voitu edellyttää.

Kantaja E vaatii Rovaniemen kaupungin velvoittamista suorittamaan vahingonkorvauksena E:lle T:n koulutuskustannuksia 48.358,48 mk. Kantaja T vaatii Rovaniemen kaupungin velvoittamista suorittamaan kantaja T:lle vahingonkorvausta henkisestä kivusta ja särystä 40.000,00 mk. Rovaniemen kaupunki on perusopetuksesta vastaavana kuntana laiminlyönyt velvollisuutensa järjestää käytettävissä olevin keinoin turvallisen opetusympäristön kantaja T:lle. Tämä laiminlyönti on altistanut T:n muiden oppilaiden suorittamalle jatkuvalla psyykkiselle ja fyysiselle kiusaamiselle kouluaikana. Kun T:n terveyttä ei ole voinut altistaa kiusaamiselle enempää, ovat vanhemmat ottaneet T:n pois kaupungin ylläpitämästä koulusta ja järjestäneet hänen opetuksensa omalla kustannuksellaan. Kaupunki on velvollinen korvaamaan laiminlyönnistään aiheutuneen vahingon.

Kaupunki kiistää kantajien vaatimukset kokonaisuudessaan perusteiltaan. (Rovaniemen HO S 02/541.)

8.11 Häiritsevän ja väkivaltaisen käyttäytymisen ehkäiseminen

Häiritsevästi käyttäytyvä tai väkivaltainen oppilas voi käytöksellään vaarantaa turvallisen opiskeluympäristön. Vilpillisesti menettelevä, koulun järjestystä rikko-va tai opetusta häiritsevä oppilas voidaan määrätä jälki-istuntoon enintään kahdeksi tunniksi, myös kirjallisen varoituksen antaminen on mahdollista. Jos oppilaan käyttäytyminen on niin väkivaltaista, uhkaavaa tai häiritsevää, että määräaikainen erottaminen on tarpeen, voidaan turvaamistarpeeseen perustuva erottamispäätös panna heti täytäntöön, vaikka päätös ei ole lainvoimainen. (HE 205/2002.)

8.12 Oppilashuolto

Vuoden 2003 lakiuudistuksessa lisättiin perusopetuslakiin (31 a §) oppilashuoltoa ja lukiolakiin (29 a §) ja lakiin ammatillisesta koulutuksesta (37 a §) opiskelijahuoltoa koskeva pykälä. Oppilashuollon tavoitteena on edistää ja ylläpitää oppilaan ja opiskelijan hyvää oppimista ja psyykkistä ja fyysistä terveyttä sekä sosiaalista hyvinvointia. Oppilashuolto ehkäisee, tunnistaa ja korjaa oppimisvaikeuksia ja psyykkisiä, sosiaalisia ja terveydellisiä vaikeuksia. Oppilaasta huolehditaan myös silloin, kun hänet on jouduttu poistamaan luokasta, häneltä on evätty opetus tai hän on toiminut niin, että hänen kohdallaan on pitänyt toteuttaa kurinpitorangeistus. (HE 205/2002.)

Oppilashuolto on osa oppilaan ja opiskelijan kaikinpuolisen hyvinvoinnin edistämistä ja yhtenä osa-alueena siinä on kodin ja koulun yhteistyö. Oppilashuoltoon kuuluvat myös oppilashuollon palvelut, jotka ovat kansanterveyslaissa tarkoitettu kouluterveydenhuolto ja lastensuojelulaissa tarkoitettu kasvatuksen tukeminen. (HE 205/2002.)

8.13 Kurinpitomenettely tai vireillä oleva syyte

Jos opiskelija on syyllistynyt sellaiseen moitittavaan tekoon, josta on vireillä rikossyyte häntä vastaan, ei samasta syystä saa opetustointa koskevan lainsäädännön perusteella aloittaa kurinpitomenettelyä opiskelijaa vastaan. Jos kurinpitomenettely on jo aloitettu, se on keskeytettävä. Perusopetuslain (36 c §), lukioain (26 c §) ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (35 c §) säännöksillä on pyritty turvaamaan opiskelijan asemaa niin, että häntä ei voida rangaista samasta teosta useampaan kertaan. Säännöksillä on myös haluttu estää, että asiaa ei käsitellä päällekkäin yleisessä tuomioistuimessa ja oppilaitoksessa. Koska rikosoikeudellinen vastuu alkaa, kun opiskelija täyttää 15 vuotta, lain säännökset eivät koske tätä nuorempia oppilaita. (Lahtinen & Lankinen 2009, 305 – 306.)

9 KYSELY JA TULOKSET

9.1 Kyselyn toteutus

Toteutimme kyselyn valitsemalla kohdejoukoksi 6. luokan ja 9. luokan oppilaita Lappeenrannasta ja Kajaanista. Kyselyyn osallistui Lappeenrannassa 62 oppilasta ja Kajaanissa 56 oppilasta. Vastausprosentti oli 100 %.

Näin hyvään vastausprosenttiin pääsimme sillä, että menimme itse koululle suorittamaan kyselyn luokka kerrallaan. Kysely oli kvantitatiivinen ja se toteutettiin valmiin kyselylomakkeen avulla. (Liite 1.)

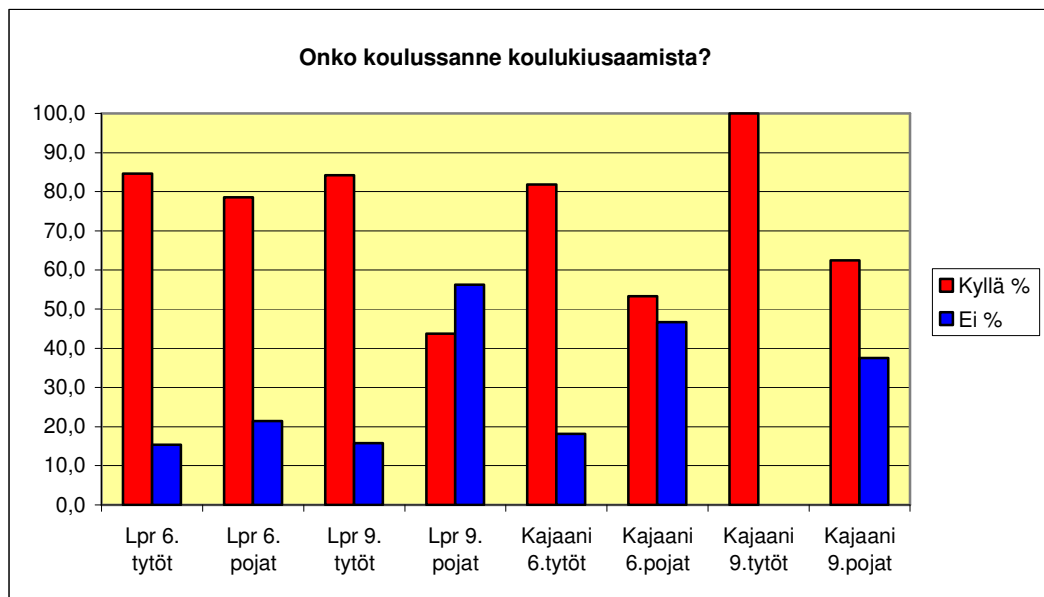
9.2 Kyselyn tulokset

Kuvioissa 1 – 9 käsitellyt kyselyn tulokset perustuvat kaikki valitsemamme kohderyhmän vastauksiin. Kyselyyn vastasi peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaita Lappeenrannasta ja Kajaanista. Kuvioista näkyvät koulujen ja luokkien väliset erot.

9.2.1 Koulukiusaaminen

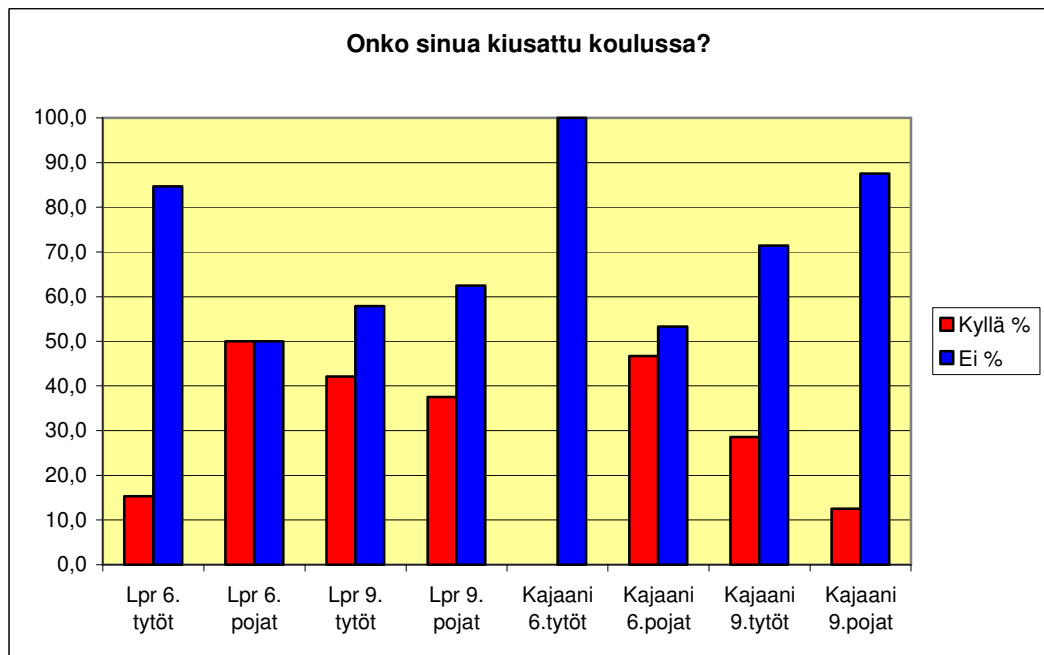
Kuviosta yksi on nähtävissä, että vastaajien mielestä koulukiusaamista on molemmissa kouluissa. Kyselyyn vastatessaan kukaan oppilaista ei kysynyt, mitä koulukiusaaminen on tai miten kiusaaminen ilmenee. Mielikuvaksemme jäi, että asiasta oli keskusteltu ja koulukiusaaminen käsitteenä ei ollut kenellekään vieras tai tuntematon.

Kuvio osoittaa, että tyttöjen (87,7 %) mielestä kiusaamista on enemmän kuin poikien (59,0 %) mielestä.

Kuvio 1. Koulukiusaaminen kohdekouluissa.

Kuviosta kaksi on nähtävissä, että 6. luokan tyttöjä on kiusattu koulussa vähemmän kuin samanikäisiä poikia. Kajaanissa ketään 6. luokan tytöistä ei ole kiusattu. Poikiin kohdistuva kiusaaminen näyttää vähentyneen erityisesti Kajaanissa, kun pojat ovat siirtyneet 9. luokalle.

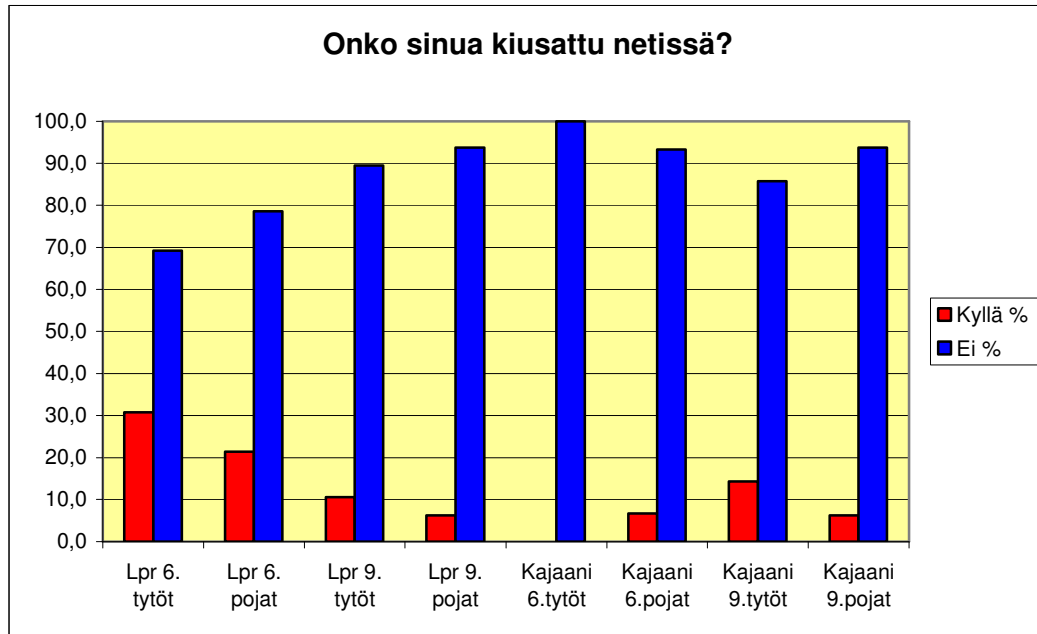

Kuvio 2. Koulukiusaamisen kohteeksi joutuneet ja ei-joutuneet oppilaat.

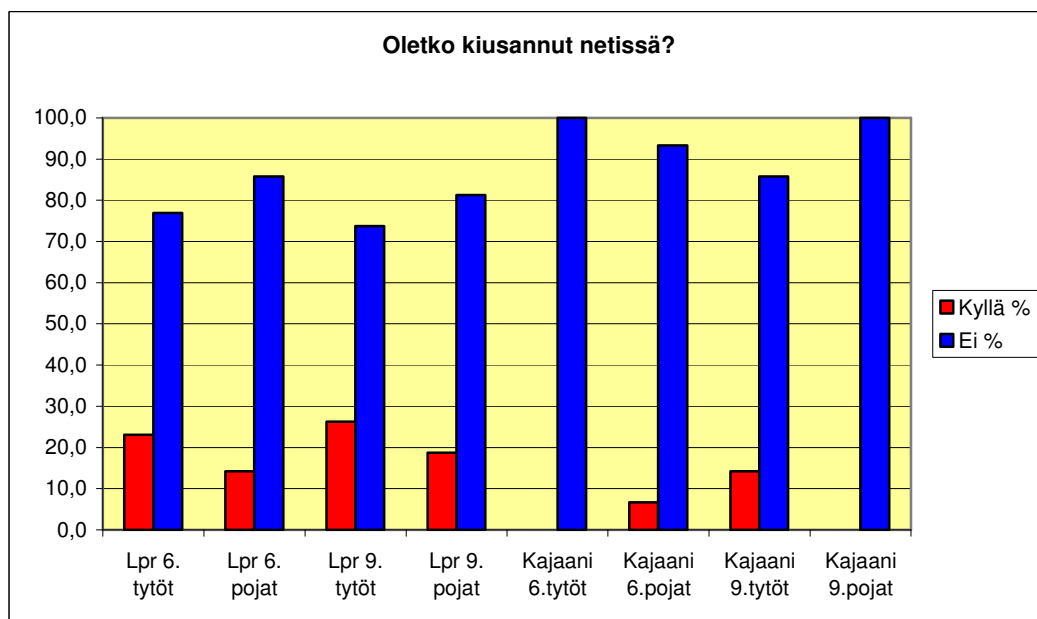
9.2.2 Nettikiusaaminen

Kuviosta kolme ilmenee, että Lappeenrannan 6. luokan tyttöjä on kiusattu netissä eniten, kun taas 6. luokan tytöistä Kajaanissa ei netissä ole kiusattu ketään.

Kuvio 3. Netissä kiusatut ja ei-kiusatut oppilaat.

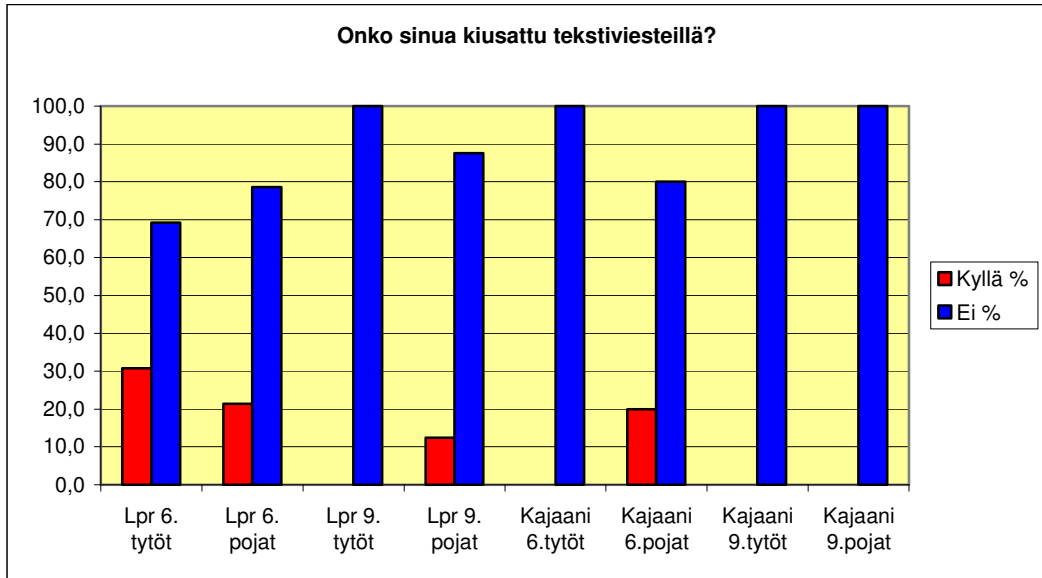
Kuvion neljä mukaan tytöt kiusaavat netissä enemmän kuin pojat. Kajaanissa kukaan 6. luokan tytöistä ja 9. luokan pojista ei ole kiusannut netissä.

Kuvio 4. Netissä kiusanneet ja ei-kiusanneet oppilaat.

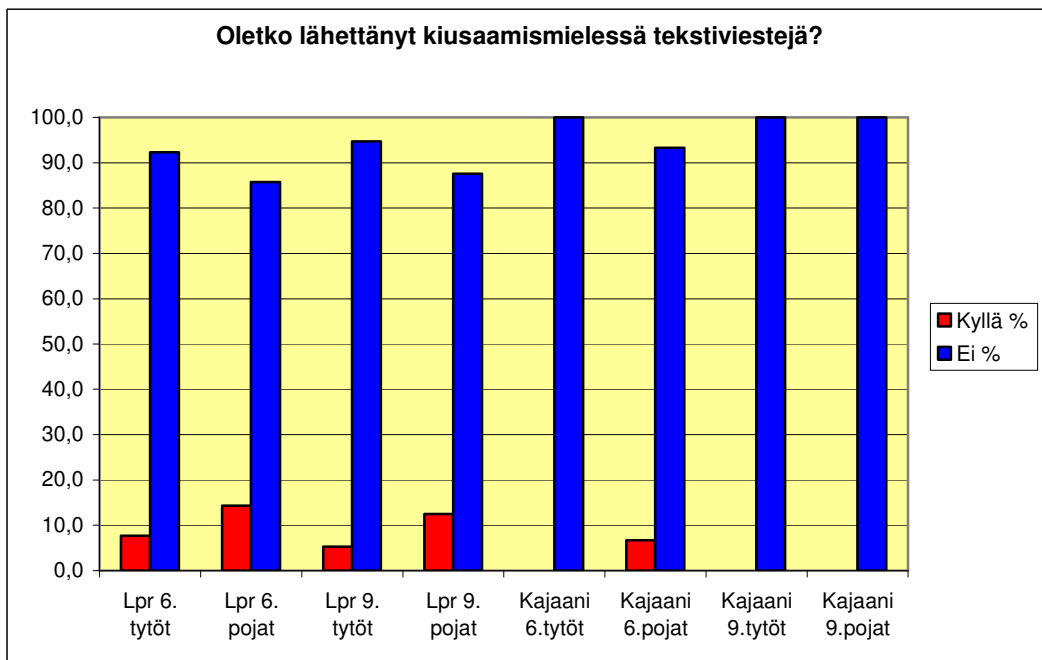
9.2.3 Tekstiviesteillä kiusaaminen

Kuvio viisi kertoo, että 6. luokan tyttöjä, 6. luokan poikia ja 9. luokan poikia Lappeenrannassa sekä 6. luokan poikia Kajaanissa on kiusattu tekstiviesteillä.

Kuvio 5. Tekstiviesteillä kiusatut ja ei-kiusatut oppilaat.

Kuvion kuusi mukaan Kajaanissa ei kukaan tytöistä eikä 9. luokan pojista ollut kiusannut tekstiviesteillä. Lappeenrannasta kaikissa luokissa oli oppilaita, jotka olivat lähettäneet tekstiviestejä kiusaamismielessä.

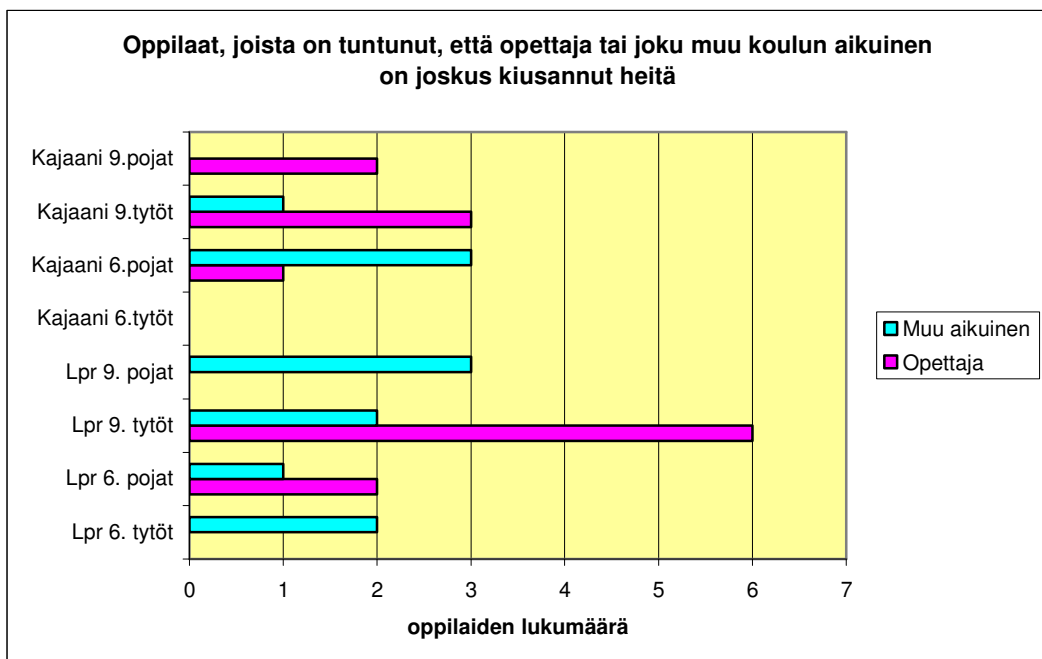

Kuvio 6. Kiusaamismielessä tekstiviestejä lähettäneet ja ei-lähettäneet oppilaat.

9.2.4 Kiusaavat aikuiset koulussa

Vastauslomakkeella oli vaihtoehtoisina valintoina kysymyksen, oliko oppilaasta tuntunut, että opettaja tai joku muu koulun aikuinen oli kiusannut häntä: ei koskaan, joskus ja usein. Vastauksissa kolme oppilasta oli merkinnyt, että koulun aikuiset olivat kiusanneet heitä **usein**. Jokainen näistä kolmesta oppilaasta oli merkinnyt kiusaajaksi opettajan.

Kysyimme oppilailta, oliko heistä tuntunut, että opettaja tai joku muu koulussa työtä tekevistä aikuisista oli **joskus** kiusannut heitä. Kuvio seitsemän osoittaa että vain 6. luokan tyttöjä Kajaanissa koulun aikuiset eivät olleet kiusanneet.

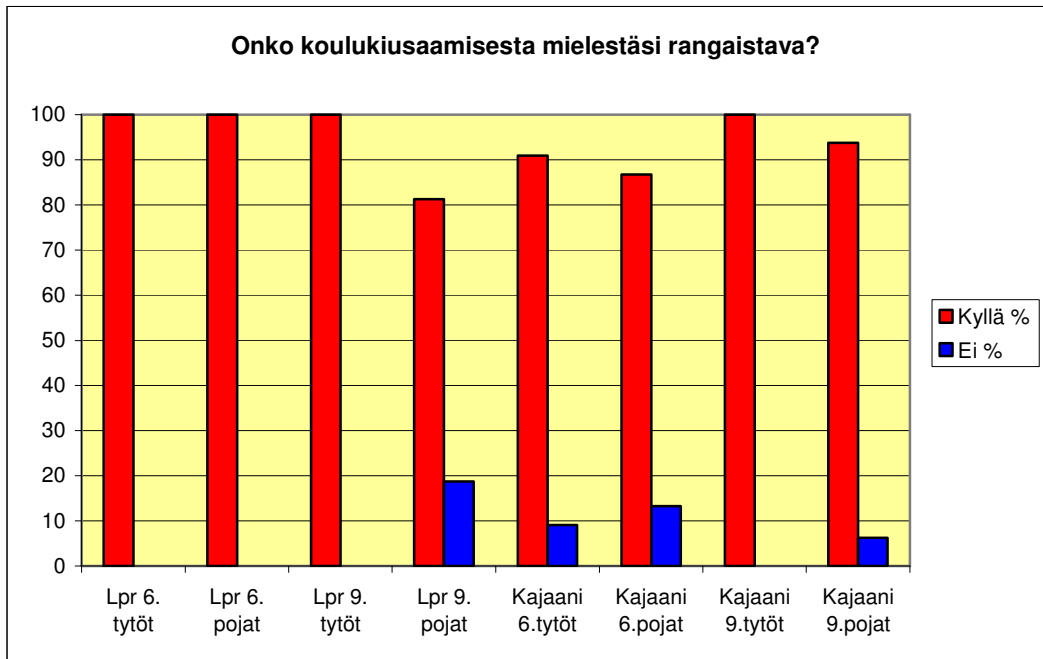

Kuvio 7. Oppilaat, joista oli tuntunut, että opettaja tai koulun muu aikuinen oli joskus kiusannut häntä.

9.3 Rangaistus vai vahingonkorvaus vai molemmat vai ei mitään?

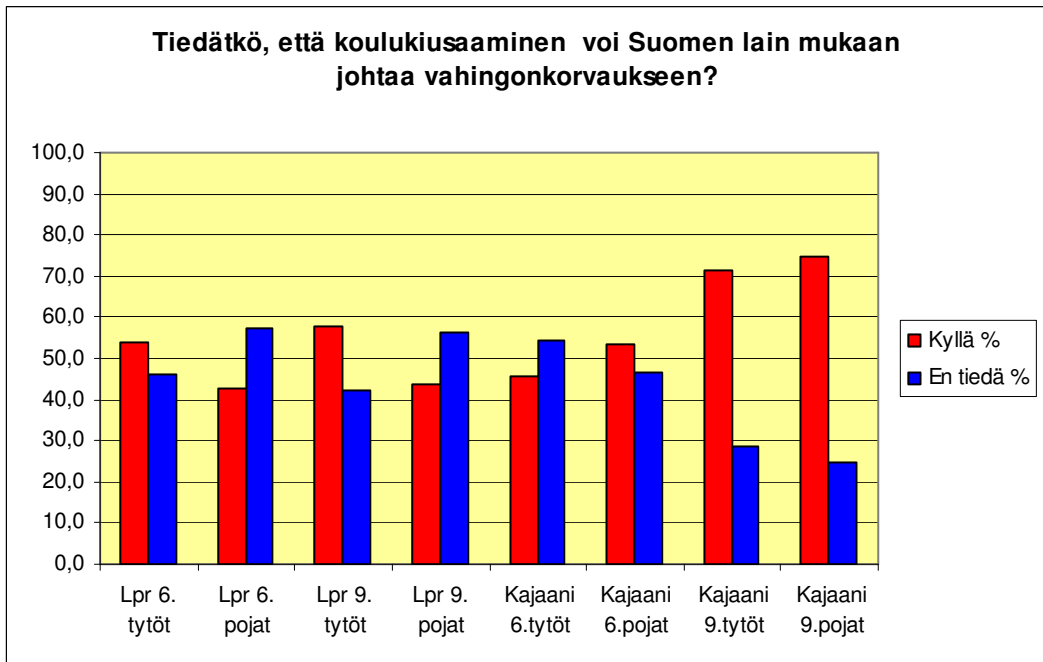
Kysyimme oppilaiden mielipidettä, olisiko heidän mielestään koulukiusaamisesta rangaistava. Kuviosta kahdeksan selviää, että 18,8 % Lappeenrannassa 9. luokan pojista, 6,3 % Kajaanissa 9. luokan pojista, 13,3 % Kajaanissa 6. luokan pojista ja 9,1 % Kajaanissa 6. luokan tytöistä oli sitä mieltä, että teosta ei pitäisi

rangaista. Kaikkien muiden mielestä koulukiusaaminen on rangaistava teko.

Kuvio 8. Oppilaiden mielipide, onko koulukiusaamisesta rangaistava vai ei.

Kysyimme oppilailta, tiesivätkö he, että koulukiusaaminen voi Suomen lain mukaan johtaa vahingonkorvaukseen. Kuviosta yhdeksän nähdään, että 55,9 % oppilaista tiesi ja 44,1 % ei tiennyt, että vahingonkorvausvelvollisuus voi syntyä.

Kuvio 9. Koulukiusaamista seuraavasta vahingonkorvausmahdollisuudesta tietoiset ja ei-tietoiset oppilaat.

Kysyimme oppilailta, jotka tiesivät, että koulukiusaaminen voi Suomen lain mukaan johtaa vahingonkorvaukseen, oliko tiedon kertonut opettaja, rehtori, poliisi vai joku muu.

Oppilaat vastasivat, että tiedonkertojana (suluissa vastanneiden oppilaiden määrä) oli ollut opettaja (24), poliisi (12), muisti kuulleensa, mutta ei muistanut kertojaa (11), vanhemmat (8), rehtori (7), äiti (6), netti (2), isä (1), lukenut jostain (1) ja tämä kysely (1).

9.3.1 Miten rangaistaan?

Taulukko 1. Liite 1.

Kyselyssä pyysimme esittämiemme vaihtoehtojen lisäksi oppilaan omaa ehdotusta kysymyksiin viisi, kuusi, seitsemän ja kahdeksan. Lisäksi pyysimme oppilaita merkitsemään vaihtoehdot arvojärjestykseen, niin että numero yksi oli paras vaihtoehto, kaksi toiseksi paras ja jne. Kysymyksessä viisi oli kaikkiaan yksitoista vaihtoehtoa, kysymyksessä kuusi oli kuusi vaihtoehtoa ja kysymyksissä seitsemän ja kahdeksan oli kummassakin neljä vaihtoehtoa. Vain osa vastaajista esitti oman ehdotuksensa. Taulukosta ilmenevät luokkien ja paikkakuntien väliset erot.

Kysymyksessä viisi kysyimme oppilailta, mikä seuraamus heidän mielestään olisi riittävä koulukiusaajalle. Vastauksissaan oppilaat olivat melko yksimielisiä. Vastaukset paljastivat, että kiusaajaa halutaan kuulla omassa koulussa, sillä suosituimmaksi vaihtoehdoksi nousi kiusatun ja kiusaajan välien selvittely niin, että huoltajat ja rehtori ovat mukana. Kuudennen luokan tytöt ja pojat Lappeenrannassa pitivät parhaana vaihtoehtona rehtorin puhuttelua. Rehtoriin luotetaan myös Kajaanissa, sillä peräti viisi luokkaa on asettanut rehtorin puhuttelun toiseksi parhaaksi vaihtoehdoksi. Viidessä eri luokassa nähdään hyvänä vaihtoehtona kiusaajan ja kiusatun kahdenkeskinen välien selvittely, sillä näissä luokissa sitä pidettiin kolmanneksi parhaana vaihtoehtona. Kahdessa eri luokassa oppilaat asettivat rangaistusvaihtoehtona sakon ja vahingonkorvauksen sekä pelkän vahingonkorvauksen viidennelle sijalle.

Kysymyksessä kuusi kysyimme, miten koulukiusaamista pitäisi oppilaiden mielestä ehkäistä. Kuusi luokkaa kahdeksan luokan ryhmästä piti parhaana vaihtoehtona välituntivalvonnan lisäämistä. Toiseksi parhaana vaihtoehtona kolme luokkaa piti koulukiusaamisen ehkäisemistä rangaistuksia koventamalla, kahdessa luokassa oltiin koulupoliisin tai muun vartijan kannalla ja kahden luokan mielestä tukioppilastoiminnan lisäämisellä saataisiin tuloksia.

Kysymyksessä seitsemän oppilaat vastasivat, miten koulukiusattua voisi heidän mielestään auttaa ja kysymyksessä kahdeksan oppilaat vastasivat, miten koulukiusaajaa voisi auttaa. Oppilaiden vastaukset olivat hyvin yhdensuuntaiset, parhaaksi ratkaisuksi molemmissa vaihtoehtoissa nähtiin kiusaamisen syihin puuttuminen. Tärkeänä pidettiin myös kodin ja koulun yhteistyön lisäämistä.

9.3.2 Oppilaiden omia ratkaisuehdotuksia

Kyselyssä pyysimme esittämiemme vaihtoehtojen lisäksi oppilaan omaa ehdotusta kysymykseen viisi, kuusi, seitsemän ja kahdeksan. Vain osa vastaajista esitti oman ehdotuksensa.

Seuraavassa oppilaiden ehdotukset kysymyksittäin, merkintä (kiusattu) tarkoittaa sitä, että oppilas on kyselyyn merkinnyt, että häntä on kiusattu.

Kysymys 5: Mikä seuraamus olisi mielestäsi riittävä koulukiusaajalle?

Oppilaiden ehdotukset:

- puhuttelu vanhempien, opettajan ja rehtorin kanssa
- koulusta erottaminen
- koulukiusaajan passittaminen nuorisovankilaan (kiusattu)
- tappelu (kiusattu)
- ei mitään seuraamuksia (kiusattu)
- asian selvittely open kanssa (kiusattu)
- osapuolet sopisivat asian
- anteeksipyyntö (kiusattu)
- pitäisi selvittää se, mitä kiusaaminen voi aiheuttaa (kiusattu)
- asia pitäisi unohtaa
- kiusaajan ja kiusatun pitäisi selvittää välinsä niin, että huoltajat ovat paikalla
- vanhemmille soitto (kiusattu)
- tapauskohtainen käsittely
- pään taputtelu (kiusattu)
- asian puhuminen selväksi (kiusattu)
- puhuttelu

- erottaminen (kiusattu)
- kuolemantuomio
- linnantuomio
- tappo (kiusattu).

Kysymys 6: Miten koulukiusaamista pitäisi mielestäsi ehkäistä?

Oppilaiden ehdotukset:

- rehtorin määräämä seuraus (kiusattu)
- valvontakamerat (kiusattu)
- ei millään (kaksi poikaa, molemmat kiusattuja)
- ei millään, kun ette te saa sitä kiusaamista loppumaan (kiusattu)
- jälki-istunnon pidentäminen (kiusattu)
- aikuisten olisi katsottava tilanteita
- kiusaajan pitäminen sisällä
- suora toiminta (kiusattu)
- kuoleman tuomio
- asiasta puhuminen (kiusattu)
- kiusaajan olisi parasta olla hiljaa (kiusattu)
- välituntien poistamisen (kiusattu)
- linnantuomio
- oppilailta kysyminen
- tappo (kiusattu).

Kysymys 7: Miten koulukiusattua voisi mielestäsi auttaa?

Oppilaiden ehdotukset:

- puhuminen kiusatun kanssa ja selvittäminen, kuka kiusaa ja miten
- kiusatun ottaminen kaveriksi
- kiusaaja saisi keskustella oman opettajan kanssa (kiusattu)
- psykoterapia (kiusattu)
- kuraattorille puhuminen
- kaverin tukeminen
- ei mitenkään (kiusattu)
- mihin sitä apua tarvitsee, kun kukaan ei ymmärrä (kiusattu)
- puhumalla (kiusattu)
- kiusaajan erottaminen koulusta
- kiusattu kertoisi opelle
- kuraattori voisi auttaa (kiusattu)
- kiusaamiseen puuttuminen (kiusattu)
- rohkaisemalla kiusattua sanomaan vastaan ja auttamalla tätä olemaan välittämättä (kiusattu)
- pidetään huoli omista asioista (kiusattu)
- puhumalla koulussa enemmän koulukiusaamisesta
- olemalla kiusatun kanssa (kiusattu)
- puuttumalla kiusaamiseen ajoissa (kiusattu)
- jotain (kiusattu)
- juttelemalla kiusatulle
- puhumalla asiasta (kiusattu)

- olemalla kaveri (kiusattu)
- kiusatulla voisi olla opettaja mukana (kaksi poikaa, molempia kiusattu).

Kysymys: Miten kiusaajaa voisi mielestäsi auttaa?

Oppilaiden ehdotukset:

- kertoa mitä siitä seuraa, kun kiusaa
- kuraattorille puhuminen
- psykoterapia (kiusattu)
- lyödä turpaan kiusaajaa
- oppilas menisi pois
- kysymällä mikä ahdistaa (kiusattu)
- valvomalla paremmin
- selvittämällä kiusaajan ongelmia
- laittamalla hänet hoitoon
- linnatuomio (kiusattu)
- keskustella kahden kesken (kiusattu)
- puhumalla
- ottamalla selvää kiusaamisen syistä (kiusattu)
- antamalla selkään (kiusattu)
- kokonaan erottaminen.

9.3.2.1 Ehdotuksia kiusatuilta ja kiusaajilta

Kiusaamiseen syyllistyneistä 6. luokan tytöistä kukaan ei tehnyt omia ehdotuksia. Kaksi 6. luokan poikaa, molemmat kiusattuja ja kiusaajia tekivät omia ehdotuksia.

Kaksi 9. luokan tyttöä, molemmat kiusattuja ja kiusaajia tekivät omia ehdotuksia. Kolme 9. luokan poikaa, kaikki kiusattuja ja kiusaajia tekivät omia ehdotuksia.

9.3.2.2 Kiusatut kiusaajina

Tytöt 6. luokka: Kaksi kiusattua tyttöä oli kiusannut netissä. Yksi tyttö, jota ei ollut kiusattu, tunnusti kiusanneensa netissä ja yksi tyttö ilmoitti lähettäneensä kiusaamismielessä tekstiviestejä.

Pojat 6. luokka: Kolme kiusattua poikaa oli kiusannut netissä ja kaksi kiusattua poikaa ilmoitti lähettäneensä kiusaamismielessä tekstiviestejä. Yksi poika, jota ei ollut kiusattu, ilmoitti lähettäneensä kiusaamismielessä tekstiviestejä.

Tytöt 9. luokka: Viisi kiusattua tyttöä oli kiusannut netissä. Kolmesta tytöstä, joita ei ollut kiusattu, kaksi tyttöä ilmoitti kiusanneensa netissä ja yksi tyttö ilmoitti lähettäneensä kiusaamismielessä tekstiviestejä.

Pojat 9. luokka: Kolmesta kiusatusta pojasta yksi poika ilmoitti kiusanneensa netissä, yksi lähettäneensä kiusaamismielessä tekstiviestejä ja yksi kiusanneensa netissä ja lähettäneensä kiusaamismielessä tekstiviestejä. Yksi poika, jota ei ollut kiusattu, ilmoitti kiusanneensa netissä.

9.4 Vertailevaa tutkimusta

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos kokoaa kouluterveyskyselyn avulla tietoa nuorten elinoloista. Kysely tehdään yhtenäisellä menetelmällä samoissa kunnissa joka toinen vuosi niin, että parillisina vuosina kyselyyn osallistuvat Etelä-Suomen, Itä-Suomen ja Lapin läänien kunnat ja parittomina vuosina Länsi-Suomen ja Oulun läänien ja Ahvenanmaan kunnat. Itä-Suomen läänin (Lappeenranta) tulokset ovat vuodelta 2008 ja Oulun läänin (Kajaani) tulokset ovat vuodelta 2009.

Kyselyyn vastasivat peruskoulun 8. ja 9. luokkien oppilaat.

Kyselyn tulokset, kyselylukukauden aikana:

	Itä-Suomen ym. alue 2008	Oulun ym. alue 2009
	% kyselyyn vastanneista oppilaista	
oppilasta kiusattu koulussa	36	37
ei lainkaan	64	63
oppilas osallistunut kiusaamiseen	43	44
ei lainkaan	57	56

(Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2009).

Vertailu:	Lappeenranta	Kajaani
	% kyselyyn vastanneista oppilaista	
oppilasta kiusattu koulussa	37	23
ei lainkaan	63	77

netti- ja tekstiviestikiusaamiseen

osallistuneet oppilaat

31

7

Koulukiusaamista on kyselyyn vastanneiden oppilaiden mielestä Lappeenrannassa 72,6 % ja Kajaanissa 73,2 %. Lappeenrannassa kyselyyn vastanneista oppilaista kiusattuja oli 37 % ja Kajaanissa 23 %. Kiusaamisilmiön toteutuminen kiusaamisena oli hyvin samansuuruinen Lappeenrannan ja vertailevan (THL) kouluterveyskyselyn kanssa. Kajaanissa kyselyyn vastanneista oppilaista kiusattuja oppilaita oli vähemmän kuin Lappeenrannassa. Kyselyn tulosten mukaan Lappeenrannan ja Kajaanin koulujen välillä on eroa. Kyselyn kohderyhmä oli pieni, vain noin 10 % kummankin koulun oppilaista. Kokonaistulokseen vaikuttaa se, että Kajaanin 6. luokan tytöistä ketään ei ollut kiusattu.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto teki kiusaamisesta syksyllä 2008 nuorille kohdistetun internetkyselyn: Miksi kertoisin, kun se ei auta. Vastanneista yläkoululaisista tytöistä toistuvasti kiusattuja oli 11 % ja pojista 14 %, tulokset sisältävät myös verkossa tapahtuvan kiusaamisen. Kiusaamista tapahtuu eniten välituntien aikana. Välituntivalvonnan parantamisella voitaisiin konkreettisesti parantaa kiusaamistilannetta monessa koulussa. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että koulukiusaamista tapahtuu netissä, mutta vähemmän kuin koulussa. Yläkoululaisista tytöt olivat poikia useammin kokeneet kiusaamista netissä. (Peura, Pelkonen & Kirves 2009.)

Vertailu:

Lappeenranta

Kajaani

% kyselyyn vastanneista oppilaista

tyttöjä kiusattu netissä

19

8

poikia kiusattu netissä

13

6

Myös tekemämme tutkimuksen tulokset osoittivat, että tyttöjä on poikia useammin kiusattu netissä.

10 POHDINTA JA PÄÄTELMÄT

YK:n lapsen oikeuksien julistuksen sanoma on kaunis. Ihmiskunnan velvollisuus on antaa lapselle paras, mitä ihmiskunta pystyy lapselle tarjoamaan. Lapsen asemaa on vahvistettu YK:n yleiskokouksessa hyväksytyllä lapsen oikeuksien sopimuksella, joka on maailman toiseksi laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus. Euroopan ihmisoikeussopimus on ihmisoikeuksien ja perusvapauksien sopimus. Sopimuksen mukaiset oikeudet kuuluvat myös lapsille ja nuorille.

Suomen perustuslaissa vahvistetaan kaikille iästä riippumatta oikeus yhdenvertaisuuteen, tasa-arvoon ja turvallisuuteen.

Edellä käsitellyn Suomen opetuslainsäädännön mukaan oppilaalla ja opiskelijalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Turvalliseen opiskeluympäristöön kuuluu, että kukaan oppilas tai opiskelija ei joudu väkivallan tai muun kiusaamisen kohteeksi koulussa tai koulun muussa toiminnassa. Lain sanoma on yksiselitteinen. Opetuslainsäädännössä on kiinnitetty erityistä huomiota ongelmiin ja vaaroihin, joita oppilaat voivat koulutyössään kohdata. Väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä vapaan opiskeluympäristön luominen kouluun on opetuksen järjestäjälle mittava haaste.

Tutkimuksen yhteydessä esitetyn kyselyn kysymykset koskivat koulukiusaamista ja siitä aiheutuvia seurauksia. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että opiskelu ympäristöä on vaikea saada pysyvästi tai edes väliaikaisesti kiusaamisesta vapaaksi. Valtaosa molempien koulujen oppilaista oli sitä mieltä, että heidän koulussaan on koulukiusaamista. Vastauksista nousivat esiin yhdeksännen luokan tytöt Kajaanista, sillä he kaikki olivat samaa mieltä (100 %) siitä, että heidän koulussaan on koulukiusaamista. Toisenlainen tilanne oli Lappeenrannan yhdeksäsluokkalaisten poikien keskuudessa, sillä he olivat ainoa ryhmä, joista yli puolet (62,5 %) oli sitä mieltä, että heidän koulussaan ei kiusaamista ole.

Vastaajista 37 % oli joutunut joskus kiusaamisen kohteeksi. Joukosta löytyi vain yksi ryhmä, viimeistä vuottaan ala-asteella opiskelevat kuudennen luokan tytöt, joista ketään ei ollut kiusattu.

Tutkimuksemme kohderyhmä ei ollut suuri, mutta kyselymme tulokset ja vertailuaineistona käyttämämme tulokset (THL 2009 ja MLL 2008) osoittavat, että peruskouluissa kiusataan. Kiusaamisen uhriksi joutuminen tekee monen oppilaan koulupäivästä raskaan ja heikentää oppimisen tuloksia, eikä kiusaajakaan ja muut mukanaolijat yllä parhaaseen suoritukseensa (Hamarus 2008). Lainsäädännön tarkoitus ja tavoite on hyvä ja kattava, mutta arjen koulutyössä laki näyttää jäävän hampaattomaksi ja tasapuolisesti jokaista koskevana se ei ole toteutunut.

Lainsäädäntöä laadittaessa haluttiin luoda oppilaalle hyvä ja turvallinen oppimisympäristö. Ympäristö, jossa oppilas voisi kiusaamisesta vapaana kasvaa kohti aikuisuuttaan ja kehittyä tiedoissa ja taidoissa ja vahvistua niiden erityisten lahjojen käytössä, joita juuri hänellä on. Tutkimuksemme ja vertailuaineiston tulokset osoittavat, että kaikkien oppilaiden opintielä kulku ei onnistu helposti ja esteettömästi.

Kun lapsi alkaa opintiansä, hänellä on jo sosiaaliseen kasvuunsa liittyviä erilaisia myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia. Vuorovaikutustaitoja on harjoiteltu hiekkalaatikoilla ja päiväkodeissa eikä tappioitakaan ole vältytty. Lasten väliset pienet konfliktit kuuluvat heidän normaaliin kasvuunsa, ja lapsilla on usein aikuisia parempi kyky selvittää pikku riitansa. Usein lapsille riittää kädenpuristus tai anteeksipyyntö, joka on helpompi ratkaisu kuin aikuisten johtamat monimutkaiset selvittelyketjut. Kiusaamiseen on aina puututtava, mutta koulun aikuisilla tulee olla valmiudet erottaa kiusaamistapaukset oppilaiden normaaliin sosiaaliseen kasvuun kuuluvista konflikteista. Jos yhteiskunta ja erityisesti koulu silottaa oppilaan tien liian tasaiseksi, voi olla odotettavissa, että tulevaisuuden aikuisten sosiaalinen kehittyminen jää keskeneräiseksi.

Kunnat ovat suurin peruskoulutuksen järjestäjä. Opetus- ja sivistystoimi muodostaa kunnissa oman toimialansa ja kilpailee kunnan budjettivaroista muiden toimialojen kanssa. Kuntien velvollisuuksien lisääntyessä jaettaville varoille on monta tarvitsijaa. Kun kasvavat vuosibudjetit yritetään pysyttää raameissaan ja vuosittaisten tuloja suurempien menojen alijäämää ei voida kasvattaa, budjettien laatijat ja kuntien hallitukset ja valtuustot ovat vaikean tehtävän edessä. Jat-

kuva velkaantumisenkaan ei ”kunnan isiä” houkuta, se on vakava uhka kunnan tulevaisuudelle. Kun varojen jakoa suunnitellaan, budjetin summat ovat virkamiehille ja päättäjille vain osia suuresta kokonaisuudesta. Opetus- ja sivistystoimelta on helppo leikata, kun oppilailla ei ole keinoja puolustaa oikeuksiaan. Toisaalta asia ei lapsille ja nuorille kuulukaan, sillä heillä on oikeus luottaa aikuisiin ja kulkea koulutietään budjettihuolista vapaana. Kun varoista on niukkuutta, budjetin laatijoilla ja kunnan päättäjilläkään ei ole helppoa. Kaikista velvoitteista on selvittävä; mistään ei olisi varaa leikata, mutta leikattava on. Perusopetuksen leikkauksissa on vaarana, että tämän päivän säästöt lisäävät huomisen menoja. Pienet, viattomilta näyttävät leikkaukset lasten arkipäivän tarpeista johtavat pahimmillaan siihen, että ratkaisematta jäävien ongelmien seuraukset näkyvät myöhemmin lisääntyvinä sosiaali- ja terveystalouden tarpeena.

Lama lisää lasten tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia. Tämän osoittavat tutkimusprofessori Tytti Solantauksen aiemmin tekemät tutkimukset 1990-luvun laman vaikutuksista perheeseen, kouluun ja lapsiin. Myös koulujen toiminta vaikeutui juustohöyläleikkurin vuoksi. Materiaaliset supistukset eivät heijastuneet koulutyöhön ja oppilaisiin, mutta inhimillisten resurssien väheneminen kasvatti esimerkiksi opetusryhmien kokoa. Opettajat kokivat yleisesti työstressiä ja motivaation sekä oman työn arvostuksen puutetta. Luokkien ilmapiiri huononi, levottomuus lisääntyi ja lasten, erityisesti tyttöjen käyttöhäiriöt lisääntyivät. Tukiopetus ja erityisopetus vähenivät. ”Opetus on se, että lasten perusympäristöjen toiminta tulee turvata – koti, koulu ja päivähoito – ja näissä inhimilliset resurssit ovat tärkeämmät kuin materiaaliset. On myös asioita, joita voidaan tehdä lasten kehityksen tukemiseksi lamankin oloissa”, korostaa Solantaus. (Vähäkylä 2009).

Uhkan lasten hyvinvoinnille muodostaa myös kasvava opetushallinnon byrokraatia kokouksineen, muistioineen ja raporteineen. Opettajan on sovitettava palaverit ja kokoontumiset olemassa olevaan työaikaan, ja silloin aika on oppilailta pois. Kunnallisten organisaatioiden moniportaisuus monine esimiestasoinen näyttää raskaalta ja kalliilta. Ehkä organisaatioiden keventämisestä säästyvillä varoilla voitaisiin pienentää luokkakokoja ja lisätä opettajien määrää. Päätöksiä tekevä ja toimintaa ohjaava virkamies voitaisiin tuoda lähemmäs oppilaitoksen arkipäivää. Kun varoista on niukkuutta (ja muulloinkin), olisi organisaation kaikilla tasoilla kiinnitettävä huomiota toiminnan tavoitteisiin ja arvioitava, tehdäänkö

työyhteisössä ”oikeita” asioita, vai onko työyhteisön ”työntekokulttuuri” painottunut toisarvoisten asioiden hoitamiseen.

Opetussuunnitelman perusteet ovat oikeudellisesta luonteeltaan määräys, jota tulee lainsäädännön tapaan noudattaa. Opetuksen järjestäjä vastaa paikallisen opetussuunnitelman laatimisesta ja kehittämisestä. Tämä merkitsee käytännössä sääntöjä ja määräyksiä, joiden avulla arkipäivän koulutyötä toteutetaan. Koulun opetussuunnitelmaa laadittaessa siihen on kirjoitettava olosuhteisiin perustuvat tavoitteet ja keinot kiusaamisen estämiseksi. Järjestäjällä on myös valvontavastuu, että sääntöjä ja määräyksiä noudatetaan.

Tutkimuksemme osoitti, että hyvillä suunnitelmilla ja suunnitelmien toteutuksella ei ole päästy toivottuihin tuloksiin. Suunnitelmien mukaiset keinot eivät ole olleet riittävät ja vaikutuksiltaan kyllin tehokkaat. Koulukiusaaminen näyttää ”istuvan tiukasti” peruskouluissamme.

Koulukiusaamisen yhä väkivaltaisemmat ilmenemismuodot ovat haastaneet päättäjät ja opetussuunnitelmien laatijat todelliseen taisteluun koulukiusaamista ja kouluväkivaltaa vastaan. On ymmärretty, että yksikin uhri on liikaa. Taistelu ei sen monisäikeisyyden vuoksi ole helppoa. Melko helppoa on vielä suunnitella ja kirjoittaa tavoitteet ja keinot opetussuunnitelmaan, mutta käytännön toteuttaminen on jo vaikeampaa. Asian laajuus ja moniulotteisuus tekee lainsäädöksen määräyksen toteuttamisen vaikeaksi. Kysymyksissämme, miten koulukiusaamista pitäisi ehkäistä, ja mikä seuraamus oppilaan mielestä olisi riittävä koulukiusaajalle, asetimme oppilaille valmiita vaihtoehtoja sekä pyysimme oppilaiden omia ehdotuksia. Vastauksista ja oppilaiden omista ehdotuksista oli nähtävissä, että asia on laaja ja moniulotteinen. Kuusi luokkaa kahdeksasta (6/8) luokasta asetti välituntivalvonnan parhaaksi koulukiusaamisen ehkäisykeinoksi. Muina vaihtoehtoina esitettiin mm. koulupoliisin läsnäoloa koulussa ja rangaistusten koventamista. Myös tukioppilastoiminta nähtiin käyttökelpoisena kiusaamista ehkäisevänä keinona.

Kun kiusaava oppilas purkaa omaa pahaa oloaan, vallanhaluaan, kademieltään tai muita tuntemuksiaan tovereihinsa koulussa, hän on tilanteessa koko omalla

historiallaan, arvoillaan ja kasvukivuillaan. Uhri joutuu tilanteeseen tahtomattaan tai omien tekojensa siivittämänä. Hänkin on tilanteessa omana itsenään, uhmakkaana taistelijana, pelokkaana pakenijana tai jo luovuttaneena uhrina. Tilanteen muut osalliset, kiusaajan kannustajat ja apurit, hiljaiset hyväksyjät ja kiusatun puolustajat vaikuttavat omalla persoonallaan, sekä arvojensa että valmiuksiensa mukaisesti valitsemallaan käyttäytymisellä tilanteen kehittymiseen. Jos tilanne saa kehittyä opettajan huomaamatta, mukaan tulevat oppilaiden vanhemmat ja huoltajat arvoineen, mielipiteineen ja ohjeineen, usein tietämättömänä todellisesta tilanteesta. Opettaja usein ensimmäisenä tilanteeseen puuttavana aikuisena on mukana omana persoonana, työpaineineen, arvoineen ja arvostuksineen, työvälineinään koulun ohjeet ja oma ammattitaitonsa.

Opettajan ei tarvitse yksin purkaa syntynyttä tilannetta, vaan hän voi kääntyä koulun rehtorin tai monissa kouluissa toteutettavan Kiva Koulu -ohjelman kiusaamistapauksia hoitavan tiimin puoleen. Tutkimuksemme osoitti, että oppilaat odottavat, että kiusaamisongelmat ratkaistaan siellä, missä ne syntyvät eli koulussa. Tutkimuksen tuloksista ja oppilaiden omista ehdotuksista ilmeni, että ongelman ratkaisemisessa luotetaan koulun rehtoriin ja omiin opettajiin.

Kiusaamisen muodot yltyvät joskus rikoslaissa mainittuihin rikoksiin. Näitä ovat pahoinpitely, laiton uhkaus, kiristys, kunnianloukkaus, vapaudenriisto ja pakottaminen. Oppilaan oikeus hakea oikeusturvaa tapahtuneen rikoksen perusteella on haasteellista. Rikokset voivat olla asianomistajarikoksia tai virallisen syytteen alaisia rikoksia. Rikosprosessin voi käynnistää huoltaja, opettaja, rehtori tai syyttäjä. Käynnistäminen vaatii itse uhriltakin ainakin jonkinasteista mukanaoloa ja aktiivisuutta. Alaikäiselle oppilaalle tämä voi olla vaikea tehtävä. Hän ei haluaisi vaarantaa paikkaansa kaveripiirissä ja voi tuntea prosessin muutenkin rasakaksi, koska ei usein tiedä, miten asiassa olisi toimittava. Tehtävä ei ole helppo alaikäisen huoltajillekaan, sillä harvoin prosessi etenee ilman taloudellisia, ajallisia ja inhimillisiä uhrauksia. Vapaaehtoinen sovittelu uhrille aiheutuneiden aineellisten ja henkisten haittojen hyvittämiseksi on rikosprosessia kevyempi keino löytää molempia osapuolia tyydyttävä ratkaisu.

Oppilaista 55,9 % tiesi, että koulukiusaaminen voi johtaa vahingonkorvauksiin. Vahingonkorvauksen saaminen ei välttämättä poista uhrin ongelmaa, mutta sillä voi olla uhrille tervehdyttävä ja tekijälle teon toistuvuutta vähentävä vaikutus.

Turun kärjäoikeudessa on parhaillaan käsittelyssä koulukiusaamistapaus, jossa oppilaan vanhemmat vaativat rangaistusta alakoulun rehtorille, kahdelle opettajalle, terveydenhoitajalle ja opetustoimen johtajalle. Syytteen mukaan oppilasta oli kiusattu 5 vuoden aikana, eikä koulun henkilökunta ollut puuttunut kiusaamiseen ajoissa. Puolustus kiistää syytteet. (Uitto 2009). Turun kärjäoikeuden tuomio (11.12.2009 R 09/1309): kaikki syytteet hylättiin. Tuomio ei ole lainvoimainen, tyytymättömyyden ilmoitusaika päättyy 18.12.2009.

Tutkimuksemme osoitti, että oppilaat olivat lähes yksimielisiä kiusauksen rangaistavuudesta. Yksittäiset vastaukset hämmästyttivät ankaruudessaan, sillä jotkut oppilaista ehdottivat kiusaajalle vankeutta, tappoa tai kuolemanrangaistusta. Tutkimuksemme ei ulottunut tutkimaan sitä, mitä oppilaat näillä ankarimilla seuraamuksilla varsinaisesti tarkoittivat ja kuinka tosissaan he kirjoittivat ne. Näin ankarien keinojen käytön ehdottaminen voi kuitenkin sisältää viestin oppilaan mieltä vaivaavasta asiasta tai vihan tunteen synnyttäneestä epäoikeudenmukaisesta kohtelusta.

Oppilaat osoittivat olevansa tietoisia kiusaamisen haitallisista vaikutuksista erityisesti kiusatun ja kiusaajan elämään, kun he vastasivat kysymyksiin, miten kiusattua ja kiusaajaa voisi auttaa. Oppilaat olivat ymmärtäneet, että kun syyt poistetaan, poistuvat seurauksetkin. Kodin ja koulun yhteistyön lisääminen nähtiin tärkeänä ja oppilaiden yksittäisistä vastauksista nousi esille hyviä, käyttökelpoisia ratkaisuehdotuksia, kuten kaveriksi ottaminen, kuraattorille puhuminen ja terapia. Surullisia ja huolestuttavia olivat ne vastaukset, joissa oppilaat viestivät, että koska aikuiset eivät mahda kiusaamiselle mitään, on helpompi luovuttaa.

Työssämme olemme törmänneet tilanteisiin, joissa elämän epäonnistumisten ketju on alkanut koulukiusaamisesta jo lapsuudessa. Tällainen lapsi on joutunut ylivoiman edessä suostumaan poljettavaksi ja menettänyt uskon itseensä. Lapsella ei ole ollut voimavaroja vaikeiden asioiden ja tapahtumien käsittelemiseksi, ja se on tehnyt lapsesta ikuisen luovuttajan, henkilön joka ei onnistu missään eikä omasta mielestään osaa mitään. Myöhemminkään aikuisiällä omaa paik-

kaa ja elämäntehtävää ei tahdo löytyä, ja ihminen putoaa yhteiskunnan tällä hetkellä ylityöllistettyihin turvaverkkoihin.

Kun katseet käännetään tulevaisuuteen, onko näkyvässä kiusaamisesta vapaa oppimisympäristö vai ympäristö, jossa edelleen kiusataan eikä lain määräys ole toteutunut. Tutustuimme KiVa Koulu –ohjelman opettajan oppaaseen (Sainio ym. 2009) ja mielestämme se osoittaa, että työ kiusaamista vastaan jatkuu ja työvälitteet paranevat. Tulos on enää tekijöistä kiinni. Hyvätkin työvälitteet, jos niitä ei haluta tai osata käyttää, jättävät tuloksen laihaksi. Opettajat ja muut työntekijät kouluissa eivät kuitenkaan voi yksin poistaa kiusaamisen ongelmaa, eikä heillä aina ole edes keinoja ratkaista sitä ilman lainsäätäjän apua. Päättäjien on mietittävä toiminnan tehostamista ja toimintojen yhdistämistä kaiken ”turhan”, mutta ei oppilaiden kehitykseen vaikuttavien asioiden karsimiseksi. Oppilaat ovat huomisen päättäjiä ja veronmaksajia, heidän hyvinvoinnistaan ja terveestä kehityksestään huolehtiminen on mielestämme yhteiskunnan tärkeimpiä tehtäviä. ”Lapsissa ja nuorissa on tulevaisuus” on vanha fraasi, mutta edelleen tosi.

Vanhemmat ja huoltajat ovat avainasemassa lastensa kasvun, kehityksen ja oppimisen tukijoina. Kodissa lapsi oppii tai ei opi jakamaan asioita ja kunnioittamaan muita ja elämään osana ympäröivää yhteiskuntaa. Kodista ja ystäväpiiristä lähtevät arvot, joiden varassa lapsi kulkee niin kauan, kunnes on kypsä kyseenalaistamaan ne ja rakentamaan omat arvonsa. Arvomaailman yhdeksi vallitsevaksi arvoksi olisi mielestämme saatava nousemaan Eihän kukaan kiusaa, sehän on tyhmää –ajatus.

Kun kaikki asiaan jotenkin liittyvät kääntävät katseensa samaan suuntaan, kiusaamisesta, väkivallasta ja häirinnästä vapaan opiskeluympäristön toteutuminen on lähellä. Silloin lainsäädännössä asetettu velvollisuus toteutuu, ja oppilaat saavat tehdä koulutyötään rauhassa ja edetä kohti omaa loistavaa tulevaisuuttaan.

LÄHTEET

Arajärvi, P. & Aalto-Setälä, M. 2004. Opetuslainsäädännön käsikirja. Helsinki: Edita Prima Oy.

Cacciatore, R. 2007. Aggression portaat. Helsinki: Opetushallitus.

Elonheimo, H. 2009. Oikeusministeriö.
<http://www.haaste.om.fi> (Luettu 17.8.2009)

Haapanen, L. 2002. Innokkaat koulupoliisit. Poliisilehti 4.
<http://www.poliisi.fi> (Luettu 13.7.2009)

Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.

Harjunkoski, S-M & Harjunkoski, R. 1994. Kiusanhenki lapsen kengissä. Helsinki: Kirjapaja.

HE 205/2002. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi perusopetuslain, lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain sekä ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 11 ja 16 §:n muuttamisesta.
<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2002/20020205> (Luettu 19.3.2009)

Höistad, G. 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Ihmisoikeudet. Arjen ihmisoikeudet.
<http://www.ihmisoikeudet.net> (Luettu 16.9.2009)

Iivari, I. Poliisista päivää blogi.
<http://www.poliisilehti.fi> (Luettu 13.7.2009)

Iltasanomat. Koulukiusattu ohjaaja Dome Karukoski hautoi itsemurhaa. 2008.
<http://www.iltasanomat.fi/viihde/uutinen> (Luettu 17.8.2009)

Kettunen, T. 2007. Uuteen kouluun. Jyväskylä: PS-kustannus.

KiVa Koulu. <http://www.kivakoulu.fi> (Luettu 18.8.2009)

Koulurauhan julistus. Mannerheimin lastensuojeluliitto.
<http://www.mll.fi/kasvattajille/koulurauha> (Luettu 17.8.2009)

Kouluterveyskysely. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
<http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/taulukot2008/kiusaaminen08.htm> (Luettu 15.11.2009)
<http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/taulukot2009/kiusaaminen2009.htm> (Luettu 15.11.2009)

Lahtinen, M & Lankinen, T. 2009. Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Lappeenrannan kaupunki. Tukioppilas.
<http://www.lappeenranta.fi> (Luettu 18.8.2009)

Lappi-Seppälä, T. 2000. Rikosten seuraamukset. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy.

Lapsen oikeuksien julistus. Unicef.
http://www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_julistus (Luettu 16.9.2009)

Lapsen oikeuksien sopimus. Unicef.
http://www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_sopimus (Luettu 16.9.2009)

Lehtola, K. 2009. Mitä tehdään, kun yhteiskunta on koulukiusaaja? Kuntalehti Kunta 2, 52.

Leskinen, I. 2009. Lappeenrannan kouluissa on säästetty kohta 20 vuotta. Etelä-Saimaa 316 - 24, 5.

Mitä laki sanoo. Mannerheimin lastensuojeluliitto.
http://www.mll.fi/nuortennetti/asiaa/kiusaaminen/syitä_ ja _seurauksia/mita_laki_sanoo (Luettu 13.7.2009)

Merikallio, K. 2008. Kauhajoen ammuskelu: Vaarallinen syrjäytymisen muoto syntynyt Suomeen. Suomen Kuvalehti.
<http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/kauhajoen-ammuskelu-vaarallinen-syrjaytymisen-muoto-syntynyt-suomeen> (Luettu 17.8.2009)

Moolis, P. 2009. Tuottamattoman työn äärellä? Kuntalehti Kunta 13, 56.

Oikeuslaitos. Nuori rikoksentekijä. <http://www.oikeus.fi> (Luettu 10.10.2009)

Pellonpää, M. 2005. Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki: Talentum.

Peura, J., Pelkonen, M. & Kirves, L. 2009. Miksi kertoisin, kun se ei auta?
<http://mll-fi-bin.directo.fi@Bin/00be6e2e7bcc8c8813a1d31162b2265d/1258232887/application/pdf/8577382/MLL%20Kiusaamiskyselyraportti%20web.pdf> (Luettu 14.11.2009)

Poliisi 2009. Koulupoliisi. <http://www.poliisi.fi/poliisi/oulu> (Luettu 18.8.2009)

Pullinen, S. 2009. Hiphopilla koulukiusaamista vastaan. Etelä-Saimaa 13 -124, 15.

Routamo, E., Ståhlberg, P. & Karhu, J. 2006. Suomen Vahingonkorvausoikeus. Helsinki: Talentum.

Saarikoski, H. 2005. Koulukiusaamisen selvittämisen sietämätön vaikeus – kulttuurisia näkökohtia.
<http://www.minna.fi/minna/artikkelit/kiusaussaarik.html> (Luettu 10.11.2009)

- Sainio, M., Kaukiainen, A., Willför-Nyman, U., Annevirta, T., Pöyhönen, V. & Salmivalli, C. 2009. Kiva Koulu Opettajan opas yläkoululle. Kaarina: Opetusministeriö.
- Salmivalli, C. 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Salmivalli, C. 2007. Lasten ja nuorten vertaissuhteet – myönteisen kehityksen tae vai yksi syrjäytymisen näyttämöistä?
<http://www.utu.fi/cyri/avajaiset/abstraktit.html#salmivalli> (Luettu 18.11.2009)
- Sinkkonen, H. 2008. Hiljainen kiusaaminen on tyttöjen tapa tönä. Etelä-Saimaa 275 -123, 8.
- Suomen sovittelufoorumi ry.
<http://www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu> (Luettu 4.10.2009)
- Suomi24-palsta. Tyttö kiertää mieheltä toiselle.
<http://keskustelu.suomi24.fi> (Luettu 17.8.2009)
- Särkelä, J. 2008. Koulumurhat. Helsinki: WSOY.
- Tukioppilas. Mannerheimin lastensuojeluliitto.
<http://www.mll.fi/kasvattajille/tukioppilastoiminta> (Luettu 18.8.2009)
- Uitto, T.2009. Koulukiusaaminen kaadetaan nyt opettajien niskaan.
<http://www.turkulainen.fi/paikallisuutiset/kaikki-uutiset> (Luettu 18.11.2009)
- Vehmanen, M. 2009. Vertaisryhmä syntyi koulun kainaloon. Kuntalehti Kunta 8, 27 - 29.
- Vuorinen, T. 2008. Ulkopuolinen kasvatusapu iski haaskalle kouluihin. Etelä Saimaa 2008, 9.
- Vähäkylä, L.2009. Lama lisää lasten tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia.
<http://www.aka.fi/fi/A/Suomen-Akatemia/Tama-on-Akatemia/Akatemian-tiedotteet2/Lama-lisaa-laten-tunne-elaman-ja-kayttaytymisen-ongelmia/> (Luettu 25.11.2009)
- Yksilöllisiä riskitekijöitä. Terveystieteiden tutkimuskeskus.
<http://info.stakes.fi/pelihaitat/FI/ehkaisy/yksilollisriskitekijoi.htm> (Luettu 10.11.2009)
- Lainsäädäntö:
Perustuslaki 11.6.1999/721
Perusopetuslaki 21.8.1998/628
Lukiolaki 21.8.1998/629
Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630
Rikoslaki 19.12.1889/39
Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412